

Erich Maria Remarque

Nimic nou pe frontul de vest

Cartea aceasta nu vrea să fie nici act de acuzare, nici profesiune de credință. Vrea doar să încerce să înfățișeze o generație care a fost distrusă de război — chiar dacă a scăpat de obuzele lui.

I

Ne aflăm la nouă kilometri în spatele frontului. Ieri am fost înlocuiți; acum avem burta plină de fasole cu carne și suntem sătui și mulțumiți. Chiar și pentru masa de seară fiecare și-a putut pune la păstrare o gamelă plină; afară de asta, mai avem dreptul la porții duble de cârnați și de pâine — e strașnic. Asemenea lucru nu s-a mai văzut de mult: bucătarul, cu capul lui ca o pătlăgică roșie, oferă mâncare cui vrea; fiecăruia care trece îi face semn cu polonicul și-i pune în gamelă o porție zdravănă. E disperat că nu știe cum să-și deșerte bucătăria de campanie. Tjaden și Müller au dat peste câteva lighene și s-au pus să le umple cu vârf, ca rezervă. Müller o face din prevedere; Tjaden, din lăcomie. Și totuși băiatul ăsta este și rămâne slab ca un țâr.

Cel mai important lucru e însă că ni s-au dat și rații duble de fumat. Fiecăruia câte zece țigări de foi, douăzeci de țigarete și două bucăți de tutun de mestecat, ceea ce e foarte onorabil. Eu am schimbat tutunul de mestecat cu Katczinsky, luând țigarele lui; asta face patruzeci de țigarete pentru mine. Cu asemenea provizie poți să te descurci o zi.

Și când te gândești că toată dărnicia asta nici nu ni se cuvenea. Nu-s prusacii atât de mărinimoși. O datorăm unei erori.

Acum paisprezece zile am pornit spre primele linii ca să-i schimbăm pe alții. Sectorul nostru era destul de liniștit și furierul primise deci, pentru ziua întoarcerii noastre, cantitatea obișnuită de alimente, făcând pregătirile necesare pentru companie, care număra o sută cincizeci de oameni. Iată însă că în ultima zi am avut surprinzător de mult de furcă cu

tunurile de tir lung și cu cele burtoase — artileria engleză care bombarda fără întrerupere poziția noastră, astfel că am suferit pierderi serioase și ne-am întors numai optzeci de oameni.

Sosind noaptea, ne lungisem numaidecât, ca mai întâi să dormim în lege; căci Katczinsky are dreptate: războiul n-ar fi atât de groaznic dacă s-ar putea dormi ca lumea. În prima linie, însă, nu poate fi vorba de așa ceva, așa că paisprezece zile, cât ne țin de obicei acolo, e vreme îndelungată.

Soarele era la nămiezi, când primii dintre noi au început să iasă din barăci. După o jumătate de oră, fiecare a pus mâna pe gamelă și ne-am adunat în fața bucătăriei de campanie, care mirosea gras și gustos. În frunte, firește, cei mai flămânzi: Albert Kropp, mărunțelul, care are capul cel mai limpede dintre noi și de aceea n-a ajuns decât frunțaș; Müller, care mai cară cu el cărți de școală și visează examene trecute cu chiu și vai; în mijlocul focului concentric tocește teoreme de fizică, Leer, care poartă barbă mare și e ahtiat după fetele din bordelurile ofițerești, despre care jură că, din ordin pe armată, sunt obligate să poarte cămăși de mătase, iar pentru clienții mai sus de căpitani să facă întâi baie; și, în sfârșit, al patrulea, eu, Paul Baumer. Tuspatru de nouăsprezece ani, tuspatru din aceeași clasă, intrați în același timp în război.

Îndărătul nostru, prietenii: Tjaden, lăcătușul cel slăbănog, băiat de vârsta noastră, cel mai mare mâncău al companiei. Se așează la masă subțirel și se scoală umflat ca o ploșniță gravidă; Haie Westhus, de aceeași vârstă, muncitor la turbă, care e în stare să ia într-o mână un codru de pâine și să întrebe: „Ia ghiciți ce am în labă?”; Detering, țăranul, care nu se

gândește decât la ograda și la femeia lui; și, în sfârșit, Stanislaus Katczinsky, capul grupei noastre, vânjos, viclean, isteț, de patruzeci de ani, cu fața pământie, ochii albaștri, umerii căzuți și un nas neasemuit pentru aduldmearea situațiilor periculoase, a mâncării bune și a locurilor potrivite pentru adăpostire.

Grupa noastră era în fruntea cozii din fața bucătăriei de campanie. Deveneam nerăbdător, căci bucătarul, nepăsător, sta încă și aștepta.

Deodată Katczinsky se răstește la el:

— Dar deschide-ți odată tractirul, Heinrich! Se vede cale de-o poștă că fasolea e gata.

Dar bucătarul scutură din cap, somnoros:

— Întâi să fiți cu toții aici.

Tjaden rânjește:

— Suntem toți, în păr.

Subofițerul încă n-a băgat de seamă:

— V-ar conveni! Unde-s ceilalți?

— Pe ăia nu-i mai hrănești tu azi! Spitalul și groapa.

Bucătarul se îngrozi când află ce se întâmplase. Se clătină pe picioare.

— Și eu care am gătit pentru o sută cincizeci de oameni!

Kropp îi arse una între coaste:

— Atunci o să ne săturăm și noi măcar o dată. Haide, dă-i drumul!

În aceeași clipă, pe Tjaden îl fulgeră o idee. Fața-i ascuțită de șoarece începu să lucească, ochii i se făcură mici de șiretenie, fălcile îi zvâcniră și el se trase mai aproape:

— Păi atunci, omul lui Dumnezeu, ți s-o fi dat și pâine pentru o sută cincizeci de oameni — da?

Subofițerul încuviință din cap, aiurit și tâmp.

Tjaden îl apucă de veston:

— Și cârnați?

Pătlăgica roșie încuviință și de data asta din cap. Fălcile lui Tjaden se cutremurară:

— Și tutun?

— Și. De toate.

Tjaden se uită victorios în jur:

— Păi asta, băieți, se cheamă să ai baftă! Înseamnă că ne-a rămas totul nouă! Atunci, fiecare capătă — ia stați puțin — da, mă, taman porția dublă!

Acum însă pătlăgica se învioră din nou și grăi:

— Salutare! Nu se poate.

Dar vezi că acum ne trezisem și noi și ne apropiarăm mai mult de el.

— De ce nu se poate, mă morcovule? întrebă Kaczinsky.

— Ce era pentru o sută cincizeci de oameni nu poate să fie pentru optzeci.

— Las' că-ți arătăm noi cum se poate, mârâi Müller.

— Mâncarea, ca mâncarea, dar celelalte rații nu pot să le împart decât la optzeci de oameni, stăruie pătlăgica.

Kaczinsky se burzului:

— Ți s-a făcut de front, bă? Ai primit furaj nu pentru optzeci de oameni, ci pentru compania a doua. Asta ai să împarți! Compania a doua suntem noi.

Și ne-am dat și mai aproape de el. Nimeni nu-l putea suferi pe bucătar; de câteva ori fusese de vină că, în tranșee, promisem mâncarea mult prea târziu și rece: din pricina unui mic bombardament cu obuze

nu îndrăznise să se apropie cu cazanul, astfel că oamenii însărcinați cu adusul mâncării trebuiseră să facă drum mai lung decât cei de la celelalte companii. În privința asta, Bulcke de la compania întâi era băiat mai bun. Așa cum arăta, pântecos ca un porc, căra la nevoie singur cazanele până în primele rânduri de tranșee.

În starea de spirit în care ne găseam, s-ar fi iscat cine știe ce, dacă nu s-ar fi ivit comandantul companiei. El se interesă ce se întâmplase și se mulțumi să spună deocamdată:

— Da, am avut ieri pierderi mari...

Apoi se uită în cazan:

— Fasolea pare să fie bună.

Pătlăgica dădu din cap:

— Gătită cu untură și carne.

Locotenentul se uită la noi. Știa el ce ne umbra prin cap. Știa de altfel și multe altele căci venise ca subofițer în companie și avansase în mijlocul nostru. Mai ridică o dată capacul de pe cazan și miroși. Plecând, zise:

— Să-mi aduceți și mie o farfurie. Și porțiile se împart toate. Au să ne prindă bine.

Pătlăgica făcu o mutră tâmpită. Tjaden începu să țopăie în jurul lui.

— Pierzi ceva, te costă ceva? Ia te uită! Parcă al lui ar fi serviciul de aprovizionare! Dar acum începe odată, boț de slănină ce ești, și vezi să nu greșești la socoteală.

— Moaș-ta pe gheață! se zbârli pătlăgica.

Explodase pentru că nu-i intra în cap una ca asta și nici nu putea înțelege. Și, ca și cum ar fi vrut să demonstreze că acum nimic nu-l mai interesează,

împărți de la el și câte o litră de miere artificială de cap de om.

În toate avem azi o zi bună. Până și poșta a sosit și aproape fiecare are câteva scrisori și ziare. Acum ne ducem agale spre lunca dindărătul barăcilor. Kropp ține sub braț capacul rotund al unui butoiăș de margarină.

La marginea din dreapta a luncii e construită o latrină comună, șopron solid, cu acoperiș. Dar asta-i ceva pentru boboci, care n-au învățat încă să tragă foloase din orice lucru. Noi căutăm ceva mai bun. Răspândite peste tot, se află diferite gherete mai mici, pentru același scop. Sunt pătrate, curate, tâmplărite din scânduri, închise de jur împrejur, cu un scaun excelent și comod. Pe pereții laterali au mânere, ca să poată fi transportate.

Ne adunăm trei în cerc și luăm loc confortabil. În mai puțin de două ceasuri e sigur că nu ne vom mișca de aici.

Mi-aduc aminte cum la început, ca recruți, în cazarmă, ne jenam când trebuia să ne ducem la latrina comună. Uși nu erau, iar oamenii ședeau câte douăzeci unul lângă altul, ca în tren. Puteai să-i vezi dintr-o singură ochire — căci soldatul trebuie să fie pururea sub supraveghere.

De atunci, însă, am învățat mai multe decât să biruim rușinea asta. Cu vremea ne-am deprins cu altele și mai și.

Aici, lucrul acesta este aproape o voluptate. Nu mai știu de ce, pe vremuri, ne feream cu sfială de asemenea chestii; sunt doar tot atât de naturale ca mâncatul și băutul. Și poate că nici n-ar trebui să

vorbim de ele, dacă la noi n-ar fi jucat un rol atât de însemnat — ceilalți se deprinseseră de mult.

Pentru soldat, stomacul și digestia sunt un domeniu mai familiar decât oricărui alt om. Trei sferturi din vocabularul ostașului sunt luate dintr-însul, și atât expresia celei mai înalte bucurii cât și a celei mai profunde indignări găsește aici cuvintele cele mai savuroase. Într-alt fel ar fi și imposibil să te exprimi atât de limpede și de lapidar. Familiile și profesorii noștri au să se mire grozav când ne vom întoarce acasă — dar aici asta e limba universală.

Pentru noi toate manifestările acestea și-au recăpătat caracterul de candoare, grație răspândirii lor obligatorii. Mai mult: ne sunt atât de firești, că rezolvarea lor comodă e la fel de prețuită ca, bunăoară, o chintă regală, jucată subtil și elegant. Nu degeaba s-a creat pentru flecărelile de tot felul cuvântul „taclale de latrină”; locurile acestea sunt colțișoare de taifas și surogatul de cafea ale vieții cazone.

În acest moment ne simțim mai bine decât în cele mai luxoase closete cu faianță albă. Acolo poate să fie mai igienic; aici însă e frumos.

Sunt ceasuri minunate când nu te gândești la nimic. Deasupra noastră se boltește cerul albastru. În zare plutesc baloane captive, galbene, luminate violent, și nourașii albi ai obuzelor antiaeriene, explodate recent. Uneori, când urmăresc un avion, tâșnesc în sus ca un snop.

Duduirea surdă de pe front se aude doar ca o furtună foarte depărtată. Bondarii care trec în zbor o acoperă cu bâzâitul lor.

De jur împrejurul nostru se așterne lunca înflorită. Firele subțiri de iarbă se leagănă; fluturi albi se clatină ca beți, plutesc în vântul cald și moale al verii târzii; noi citim scrisori și ziare și fumăm, ne scoatem capelele și le punem lângă noi, vântul se joacă în părul nostru, se joacă mereu cu vorbele și gândurile noastre.

Cele trei latrine stau în mijlocul macilor roșii ca sângele...

Punem capacul butoiașului de margarină pe genunchi și avem astfel o masă bună pentru jocul de cărți. Kropp are foilele la el. După fiecare partidă isprăvită jucăm una de popa-prostu. Am putea să stăm așa o viață întreagă.

Sunetele unei armonici se aud dinspre barăci. Uneori lăsăm cărțile din mână și ne uităm unii la alții. Careva spune atunci: „Măi băieți, băieți...” sau: „Ne puteam arde urât...” și o clipă rămânem muți. În noi e un simțământ puternic și reținut; fiecare își dă seama de el, și pentru asta nu-i nevoie de vorbe multe. Cât de ușor s-ar fi putut întâmpla ca astăzi să nu ședem pe latrinele astea; mult n-ar fi lipsit. Și de aceea totul e nou și bun — macul roșu și mâncarea gustoasă, țigările și vântul verii.

Kropp întreabă:

— L-a mai văzut vreunul din voi pe Kemmerich?

— E la Sfântul Iosif, răspund eu.

Müller spune că i-a trecut un glonț prin coapsă, pașaport bun pentru concediu acasă.

Hotărâm să-l vizităm după-amiază.

Kropp scoate o scrisoare:

— Kantorek vă trimite complimente.

Râdem. Müller își aruncă țigara și zice:

— Pe ăsta aș vrea să-l văd aici.

Kantorek a fost dirigintele nostru, un domn mărunțel și sever, în redingotă cenușie, cu o față țuguiață ca de șoarece. Era cam de înălțimea subofițerului Kimmelstoss, „spaima Klosterbergului”. E fără îndoială caraghios că nenorocirile de pe lumea asta se trag mai totdeauna de pe urma oamenilor mărunți de stat. Ei sunt mult mai energici și mai nesuferiți decât cei înalți. Eu unul m-am ferit totdeauna să nimeresc în companii cu comandanți de statură mică; aceștia sunt de cele mai multe ori niște hingheri afurisiți.

În orele lui de gimnastică, Kantorek ne-a ținut discursuri atât de lungi, încât la un moment dat clasa noastră a pornit în bloc compact, sub comanda lui, la centrul de recrutare și s-a prezentat la mobilizare. Îl văd și acum înaintea mea, săgetându-ne prin sticlele ochelarilor și întrebându-ne cu glasul emoționat: „Mergeți și voi, camarazi, nu-i așa?”

Educatorii aceștia au sentimentele totdeauna la-ndemână, în buzunarul vestei; și nu-i de mirare, căci doar le împart cu ora. Dar pe atunci nu ne preocupau încă astfel de lucruri.

Unul dintre noi, ce-i drept, a șovăit și n-a prea vrut să meargă. Acesta era Josef Behm, un băiat grav și jovial. Până la urmă, însă, s-a lăsat convins; altminteri s-ar fi exclus singur din mijlocul nostru. Poate că mai erau și alții care gândeau ca dânsul; dar nimeni nu se putea ține deoparte, căci pe vremea aceea până și părinții aveau repede pe buze cuvântul „laș”. Nu puteau bănuși ce avea să urmeze. Înțelegători erau de fapt doar oamenii săraci și simpli;

ei au spus din capul locului că războiul e o pacoste, pe când cei bine situați nu știau ce să mai facă de bucurie, deși tocmai ei ar fi putut să prevadă mai ușor consecințele.

Katczynsky declară că asta-i din pricina culturii, că ea idiotizează. Și ce spune Kat e lucru gândit.

Foarte ciudat că Behm a fost unul dintre cei dintâi care a căzut. La un atac s-a pomenit cu un glonț în ochi; l-am lăsat în părăsire, crezându-l mort. De altfel nici nu l-am fi putut lua cu noi, pentru că trebuia să ne retragem în fugă. După amiază, deodată, l-am auzit strigând și l-am văzut târându-se în fața tranșeelor. În primul moment își pierduse doar cunoștința. Fiindcă nu vedea nimic și-l înnebuneau durerile, nu folosea nici un adăpost, astfel că a fost împușcat din cealaltă parte, mai înainte ca vreunul dintre ai noștri să poată ajunge până la el să-l ridice.

Kantorek, firește, nu poate fi învinuit de asta — unde am ajunge dacă asemenea lucru ar fi considerat drept o vină? Existau mii de Kantoreki, care erau încredințați, toți, că fac lucrul cel mai potrivit în chipul cel mai agreabil pentru ei.

Dar tocmai într-asta vedem noi falimentul lor.

Ei ar trebui să fie pentru noi, cei de optsprezece ani, intermediari și conducători spre lumea maturizării, a muncii, a datoriei, a culturii și progresului, călăuze către viitor. E adevărat că ne băteam uneori joc de ei și le jucam mici feste, dar, în fond, aveam încredere în ei. Cu noțiunea de autoritate, ai cărei stegari erau, se îmbina în mintea noastră o mai mare înțelepciune și o mai bună cunoaștere a oamenilor. Dar cel dintâi mort pe care l-am văzut a zdruncinat convingerea asta.

A trebuit să recunoaştem că vârsta noastră era mai onestă decât a lor; ei nu ne întreceau decât cu frazeologia și cu îndemânarea.

Primul foc de baraj ne-a arătat eroarea noastră și sub el s-a prăbușit întreaga concepție de viață, învățată de la ei.

În timp ce dâșii încă mai scriau și dădeau cu gura, noi am văzut lazarete și muribunzi; în timp ce ei considerau că a sluji statul e fapta cea mai măreață, noi știam că teama de moarte e mai covârșitoare. Asta însă n-a făcut din noi niște răzvrățiți, dezertori sau lași — acești termeni îi aveau ei cu ușurință pe buze; noi ne iubeam patria, ca și ei, și, la fiecare atac, înaintam cu curaj; știam însă acum să facem diferențieri, învățasem dintr-o dată să vedem. Și vedeam că nu ne mai rămânea nimic din lumea lor. Ne-am pomenit brusc îngrozitor de singuri — și singuri trebuia să învingem această stare de lucruri.

Înainte de a ne duce la Kemmerich îi împachetăm lucrurile; va avea nevoie de ele pe drum.

În lazaret e forfotă mare; miroase ca de obicei a carbol, a puroi și a nădușeală. Noi, cei din barăci, suntem obișnuiți cu multe, dar aici parcă totul te leșuiește. Întrebăm din om în om unde zace Kemmerich; îl găsim într-o sală mare și ne primește cu o expresie vagă de bucurie și de emoție nevolnică. În vreme ce zăcuse fără cunoștință i se furase ceasornicul.

Müller scutură din cap:

— Nu ți-am spus eu că un ceasornic așa de bun nu se ia pe front?

Müller e cam necioplit și autoritar. Altfel și-ar ține gura, căci oricine poate să vadă că bietul Kemmerich nu va mai ieși teafăr din sala asta. Dacă-și va găsi ceasul, e tot una; cel mult, de-ar fi să-l trimitem acasă.

— Cum mai merge, Franz? întrebă Kropp.

Kemmerich își lăsă capul în piept:

— Destul de bine. Numai dacă nu m-ar ține afurisitele astea de dureri din picior.

Ne uităm la pătura lui. Piciorul îi e pus sub un coș de sârmă, și pătura se boltește înalt deasupra. Îl izbesc pe Müller în fluierul piciorului, căci ar fi în stare să-i spună lui Kemmerich ce ne-au destăinuit sanitarii afară: că nefericitul nici nu mai are picior. I-a fost amputat.

Are o față îngrozitoare, galbenă și lividă, iar pe obraz s-au și adâncit cutele acelea străine pe care le cunoaștem atât de bine, pentru că le-am văzut de o sută de ori. De fapt nici nu sunt măcar cute; mai degrabă semne. Sub piele nu mai circulă șuvoiul vieții; a fost împins până la marginile trupului și, dinăuntru, își face loc moartea; pe ochi a și pus stăpânire.

Aici zace comandantul nostru Kemmerich, care nu demult a mai fript cu noi carne de cal și a stat chircit într-o pâlnie de obuz; e încă el, și totuși nu mai e el: imaginea lui s-a șters, a devenit nedeslușită ca o placă fotografică pe care s-au imprimat două imagini. Până și glasul îi e precum cenușa.

Mi-aduc aminte de ziua plecării noastre. Mama lui, o femeie de treabă, grasă, l-a condus la gară. Și plângea fără încetare; fața i se buhăise de atâta plâns. Kemmerich se jena din pricina asta, căci ea era cea mai puțin stăpânită dintre toți, aproape că se

topea în grăsime și apă. Și unde mai pui că pe mine pusese ochii și mereu mă apuca de braț și mă implora să am grijă de Franz pe front. E drept că și avea un obrăjor ca de copil și oase atât de moi, că după patru săptămâni de raniță în spinare s-a ales cu picioare plate. Dar cum să ai grijă de cineva în tranșee!

— Acum au să te trimită acasă, zice Kropp. Altminteri ar fi trebuit să mai aștepți trei, patru luni până să capeți permisie.

Kemmerich dă din cap. Nu pot să mă uit la mâinile lui, sunt ca de ceară. Sub unghii mai are noroi din tranșee, vânăt ca otrava. Îmi trece prin gând că unghiile astea vor urma să crească, multă vreme de-aici înainte, buruieni fantomatice de hrubă, când Kemmerich de mult nu va mai respira. Le văd înaintea mea aieva: se răsucesc ca niște tirbușoane, și cresc, și cu ele părul pe craniul în descompunere, ca iarba din argila grasă, întocmai ca iarba — cum se poate una ca asta?

Müller se apleacă:

— Ți-am adus lucrurile, Franz.

Kemmerich arată cu mâna:

— Puneți-le sub pat.

Müller se execută. Kemmerich începe iar să vorbească de ceasornic. Cum naiba să-l liniștim fără să-i trezim vreo bănuială?

Müller iese de sub pat cu o pereche de cizme de aviator. Sunt cizme englezești, superbe, din piele moale, galbenă, care ajung până la genunchi și se leagă cu șireturi până sus, încălțăminte râvnită de toți. Müller e entuziasmat la vederea lor; compară tălpile cu ale bocancilor lui butucănoși și întrebă:

— Vrei să iei cu tine și cizmele astea, Franz?

Tustrei ne gândim la același lucru; chiar dacă s-ar înzdrăveni, tot nu i-ar mai trebui decât una; pentru el, cizmele n-ar avea deci nici o valoare. Dar așa cum stau lucrurile acum, ți-e mai mare mila să le lași acolo — căci sanitarii au să le șterpească fără doar și poate îndată ce va muri.

Müller repetă:

— Nu vrei să le lași aici?

Kemmerich nu vrea. Este lucrul cel mai bun.

— Am putea face schimb, propune Müller. Pe-aici ne-ar prinde strașnic de bine.

Dar Kemmerich nu se lăsă înduplecat.

Îi fac lui Müller semn cu piciorul și el pune frumoasele cizme, șovăitor, înapoi sub pat.

Mai vorbim de una, de alta, apoi ne luăm rămas bun.

— Numai bine, Franz.

Îi făgăduiesc să vin și mâine. Müller îi promite și el; se gândește la cizmele cu șireturi și de aceea vrea să fie negreșit de față.

Kemmerich geme. Are febră. Afară oprim pe un sanitar și încercăm să-l convingem să-i facă lui Kemmerich o injecție.

El refuză:

— Dacă ar fi să dăm morfină tuturor, ne-ar trebui butoaie întregi.

— Pesemne că tu îngrijești numai ofițeri, zice Kropp cu ostilitate.

Mă amestec repede în vorbă și mă grăbesc să-i dau sanitarului o țigară. O ia. Apoi îl întreb:

— Dar, mă rog, ai măcar dreptul să faci injecții?

Sanitarul se simte jignit:

— Dacă nu credeți, ce mai întrebați?

Îi mai vâr câteva țigări în palmă:

— Fă-ne plăcerea...

— Ei haide, fie! zice.

Kropp intră cu el în salon; n-are încredere în el și vrea să vadă ce face. Noi așteptăm afară.

Müller începe iar să vorbească de cizme:

— Mă, teribil mi-ar veni! În bărcile astea fac bășici peste bășici. Și ce crezi: o s-o ducă până mâine după instrucție? Dacă se curăță la noapte, putem să ne ștergem pe bot de cizme...

Albert se întoarce:

— Credeți că...? întrebă el.

— Salutare! face Müller, tăindu-i vorba.

Pornim spre barăci. Eu mă gândesc la scrisoarea pe care va trebui s-o scriu mâine mamei lui Kemmerich. Mă înfior; aș bea un rachiu.

Müller smulge fire de iarbă și le roade între dinți. Deodată, micul Kropp își aruncă țigara, o strivește sălbatic sub picioare, se uită împrejur cu fața descompusă și halucinată și îngăimează:

— Porcărie! Mama ei de porcărie!

Mergem mai departe, cale lungă. Kropp s-a liniștit; cunoaștem asta, sunt pandaliile frontului; pe toți ne apucă odată și odată.

Müller îl întrebă:

— Și ce ți-a scris Kantorek?

Kropp râde:

— Cică noi ăștia am fi tineretul de fier.

Râdem tustrei, acum. Kropp înjură; e bucuros că poate vorbi.

Da, așa gândesc ei, așa gândesc cei o sută de mii de Kantoreki! Tineretul de fier. Tineret! Toți câți suntem aici n-avem mai mult de douăzeci de ani. Dar tineri? Tineret? Tinerețe? E mult de atunci. Suntem oameni bătrâni.

II

Mi se pare ciudat când mă gândesc că acasă, într-un sertar, se află o dramă începută: *Saul*, și un teanc de poezii. Câte seri n-am stat aplecat deasupra lor! Mai toți am făcut de-astea; dar acum mi se pare atât de nefiresc, încât nici nu-mi mai pot închipui cum a fost posibil.

De când suntem aici, tot trecutul nostru e rupt de noi, fără ca vreunul să fi contribuit cu ceva la asta. Căutăm uneori să înțelegem și să găsim o explicație, dar nu reușim niciodată. Tocmai pentru noi, cei de douăzeci de ani, toate sunt neclare: pentru Kropp, pentru Müller, pentru mine, pentru toți cei pe care Kantorek îi numește tineretul de fier. Oamenii mai în vârstă sunt, toți, legați zdravăn de trecut. Și e lesne de înțeles; au neveste, copii, profesii și interese, care, toate, sunt atât de puternice încât războiul nu le poate destrăma. Noi însă, cei de douăzeci de ani, nu-i avem decât pe părinții noștri și, unii dintre noi, câte o drăguță. Asta nu-i mult — căci la vârsta noastră autoritatea părinților e mai slabă ca oricând, iar fetele n-au încă întâietate. Pe lângă astea, multe altele nu avem; câteva exaltări, câteva preferințe și școala; și nici dintre ele nu ne-a rămas nimic. Viața noastră n-a ajuns încă mai departe.

Kantorek ar spune că ne-am aflat tocmai în pragul vieții. Cam așa și este. Nu eram încă înrădăcinați. Războiul ne-a atras în vârtoarea lui. Pentru ceilalți, vârstnicii, războiul e o întrerupere; ei pot gândi dincolo de el. Noi însă am fost luați de puhoi și nu vedem cum se va sfârși. Deocamdată tot ce știm este că ne-am sălbăticit în chip neobișnuit și întristător, deși nici măcar triști nu mai știm să fim, uneori.

Dacă Müller râvnește la cizmele lui Kemmerich, asta nu înseamnă că-i mai puțin mâhnit decât altul care, din pricina întristării, n-ar îndrăzni să se gândească la ele. Müller, însă, știe să facă deosebiri. Dacă cizmele i-ar putea fi de folos lui Kemmerich, Müller ar prefera să umble desculț pe sârmă ghimpată decât să plănuiască în ce fel să pună mâna pe ele. Așa însă, cizmele sunt ceva ce n-are nici o legătură cu starea lui Kemmerich, pe câtă vreme lui Müller i-ar prinde foarte bine. Kemmerich o să moară; ce importanță are cine va pune mâna pe cizme! Și atunci, de ce să nu umble Müller după ele? La urma urmei, el are mai mult drept asupra lor decât un sanitar oarecare. Dacă ar sta să aștepte moartea lui Kemmerich, ar fi prea târziu. Tocmai de aceea Müller le pândește de pe acum.

Am pierdut înțelegerea pentru alte corelații, deoarece toate sunt artificiale. Numai faptele sunt exacte și importante pentru noi. Iar cizmele bune nu se găsesc peste tot.

Pe vremuri și lucrurile astea se petreceau altfel. Când ne-am dus la centrul de recrutare, eram douăzeci de băieți din aceeași clasă, și unii dintre noi, cei mai zburdalnici, s-au bărbierit pentru prima oară, în comun, înainte de a păși în curtea cazărmii. N-aveam planuri de viitor bine conturate; numai pentru puțini preocupările cu privire la carieră și profesie erau atât de bine conturate, încât să poată fi privite drept un ideal de viață; în schimb, ne furnicau prin cap mii de idei nebuloase, care dădeau vieții și

chiar războiului, în ochii noștri, un caracter idealizat și aproape romantic.

Zece săptămâni am făcut instrucție cazonă. În acest timp am fost transformați mai radical decât în zece ani de școală. Am învățat că un nasture bine lustruit are mai multă însemnătate decât patru volume de Schopenhauer. La început mirați, apoi scârbiți și în cele din urmă indiferenți, ne-am dat seama că nu spiritul se află pe primul plan, ci peria de ghete; nu ideea, ci sistemul; nu libertatea, ci instrucția cazonă. Cu entuziasm și voie bună am devenit soldați; dar s-a făcut totul pentru a alunga din noi și entuziasmul și voia bună. După trei săptămâni nu ni s-a mai părut ciudat că un factor poștal cu galoane are mai multă putere asupra noastră decât au avut pe vremuri părinții, profesorii și toate somitățile culturale de la Platon până la Goethe. Cu ochii tineri și treji vedeam că noțiunea clasică de patrie a dascălilor noștri se cristaliza aici, deocamdată, în renunțarea la personalitate, astfel cum n-am fi pretins vreodată nici slugilor celor mai de rând. Salutul, poziția de drepți, marșul de defilare, prezentarea armei, la dreapta-mprejur, la stânga-mprejur, pocnitul călcâielor, înjurăturile și miile de mizerii: hotărât, ne închipuisem cu totul altfel misiunea noastră și descopeream subit că eram dresați pentru eroism ca niște cai de circ. Dar ne-am obișnuit repede. Ba am înțeles chiar că unele din aceste lucruri sunt necesare, pe cât erau altele de inutile. Soldatul are mirosul fin pentru asemenea discernăminte.

În serii de câte trei și patru, clasa noastră a fost împrăștiată în diferite grupe, împreună cu pescari frizoni, cu țărani, lucrători și meseriași cu care ne-am împrietenit repede. Kropp, Müller, Kemmerich și cu mine am fost repartizați la grupa a noua, de sub comanda subofițerului Himmelstoss.

Himmelstoss trecea drept cel mai afurisit din toată cazarma și se mândrea cu asta. Un omuleț mărunț, îndesat, care servise doisprezece ani în armată, cu mustața roșcată, răsucită în sus, factor poștal în civilitate. Pe Kropp, Tjaden, Westhus și pe mine ne persecuta cu predilecție, pentru că simțea împotrivirea noastră mută.

Într-o dimineață i-am făcut patul de paisprezece ori. Mereu găsea câte ceva de obiectat și arunca totul jos. Muncind douăzeci de ceasuri — cu pauze, bineînțeles — am uns o pereche de cizme străvechi, tari ca piatra, făcându-le moi ca untul, că nici chiar Himmelstoss n-a mai avut nimic de cârtit; din ordinul lui am frecat cu o perie de dinți scândurile întregului dormitor al plutonului; pe Kropp și pe mine ne-a pus să curățăm de zăpadă curtea cazarmii cu o perie de haine și un fâraș, și am fi rezistat până la îngheț dacă n-ar fi trecut din întâmplare un locotenent care ne-a gonit și s-a răstit cumplit la Himmelstoss. Din păcate, însă, rezultatul a fost că Himmelstoss s-a înfuriat și mai tare pe noi. Patru săptămâni în șir am stat în toate duminicile de santinelă și tot atâta timp planton în cameră; cu întreg echipamentul și cu arma am executat pe o pârlăoagă moale și udă comenzile: „Culcat” și „Drepti”, „Culcat” și „Drepti”, până ce n-am mai fost decât un bulgăre de noroi și am căzut grămadă; patru ceasuri mai târziu i-am arătat lui Himmelstoss tot echipamentul curățat ca în palmă,

ce-i drept, cu mâinile roase până la sânge; alături de Kropp, Westhus și Tjaden am stat un sfert de ceas în poziție de drepti, fără mănuși, pe un ger năprasnic, cu degetele goale lipite de țeava înghețată a armei, pândiți cu viclenie de Himmelstoss, care aștepta cea mai mică mișcare spre a constata o nesupunere; noaptea la orele 2 am alergat în cămașă, de la etajul cel mai de sus al cazărmii până în curte, pentru că izmenele mele ieșiseră cu câțiva centimetri în afara scăunelului pe care fiecare trebuia să-și așeze efectele. Lângă mine alerga subofițerul de serviciu Himmelstoss și mă călca pe degetele picioarelor; la instrucția cu baioneta, trebuia să lupt totdeauna cu Himmelstoss, eu având în mână o rangă grea de fier, iar el o pușcă ușoară de lemn, astfel că-i era ușor să mă lovească și să mă umple de vânătăi pe brațe. E drept că, odată, într-o împrejurare de acest fel, m-a cuprins o furie atât de grozavă că m-am năpustit orbește asupra lui și l-am izbit în burtă cu asemenea furie, că s-a dat de-a berbeleacul. Când s-a dus să raporteze, comandantul companiei și-a bătut joc de el, spunându-i că altădată să fie cu mai multă băgare de seamă; îl știa bine pe Himmelstoss și părea că se bucură de ceea ce pășise. Am ajuns un cățărător perfect pe dulapuri; peste puțin, la instrucție, n-am mai avut rival în mișcările de îndoire a genunchilor și de așezare pe vine; toți tremuram numai când îi auzeam glasul, dar de înfrânt n-a izbutit să ne înfrângă mârtoaga asta de poștă sălbătică.

Când Kropp și cu mine, în cantonamentul de barăci căram într-o duminică, atârinate de o prăjină, hârdaiele latrinei prin curtea cazărmii, iar Himmelstoss, spilcuit, gata de plecare, trecând pe lângă noi și, oprindu-se în fața noastră, ne-a întrebat

cum ne place munca asta, ne-am prefăcut că ne poticnim și i-am golit hârdăul peste picioare. Himmelstoss s-a înfuriat, dar noi ne ușurasem.

— Pentru asta vă paște carcera, răcnise el.

Kropp se săturase:

— Mai înainte, însă, la raport, o să spunem și noi ce-avem de spus.

— Cum îți permiți să vorbești așa cu un subofițer? spumega Himmelstoss. Ai înnebunit? Să nu-ți aud pliscul până ce nu ești întrebat. Ce-ai de gând să faci?

— Să-l raportez pe domnul subofițer! zisese Kropp, luând poziția de drepti.

Acum își dădu seama și Himmelstoss că se îngroșase gluma și-și văzu de drum fără să mai scoată o vorbă. Înainte de a pleca, mai mârâi doar; „Las' că vă arăt eu” — dar se isprăvise cu persecuțiile. A mai încercat o dată, pe pârloagă, cu „Culcați” și „Drepti” și „Înainte, marș-marș”. Ne-am supus, ce-i drept, comenzilor, căci ordinul e ordin, se execută și nu se discută. Însă le executam atât de lent încât îl adusesem la disperare pe Himmelstoss. Agale de tot ne lăsam în genunchi: apoi pe brațe și așa mai departe; între timp, furios, el și dăduse altă comandă. Mai înainte ca pe noi să ne treacă sudorile, răgușea el.

Apoi ne-a lăsat în pace. Ne mai făcea, ce-i drept, porci dar o spunea cu respect.

Se găseau la cazarmă și mulți caporali de treabă, mai înțelegători; ba cei de treabă erau chiar în număr mai mare. Dar partea proastă era că fiecare voia să-și păstreze cât mai multă vreme postul acesta excelent în patrie, și asta nu se putea decât dacă erau milităroși cu recruții.

Datorită acestui fapt cred că am avut parte de toate șicanele imaginabile ale vieții de cazarmă, și nu o dată am urlat de ciudă. Unii dintre noi s-au și îmbolnăvit din pricina asta, ba Wolf a și murit de pneumonie. Ni s-ar fi părut însă că suntem caraghioși dacă am fi îngenuncheat. Ne-am călit, am devenit bănuitori, nemiloși, răzbunători, cruzi — și asta a fost foarte bine, căci tocmai însușirile acestea ne lipseau. Dacă am fi fost trimiși în tranșee fără o asemenea perioadă de instrucție, probabil că cei mai mulți dintre noi ar fi înnebunit. Așa, însă, eram pregătiți pentru cele ce ne așteptau.

Nu ne-am prăpădit, ne-am adaptat; cei douăzeci de ani ai noștri, care ne îngreunau atâtea altele, aici ne-au fost de folos. Principalul, însă, e că s-a trezit în noi un sentiment viguros și practic de solidaritate, care a crescut în tranșee și a devenit tot ce războiul a produs mai bun: camaraderia!

Stau la patul lui Kemmerich. Se topește văzând cu ochii. În jurul nostru e fierbere mare. A sosit un tren sanitar și se aleg răniții care pot fi transportați. Pe lângă patul lui Kemmerich trece medicul, dar nici nu se uită la el.

— Data viitoare, Franz, îi spun eu.

El se ridică în coate pe pernă:

— Mi-au amputat piciorul.

Așadar tot a aflat. Dau din ochi și răspund:

— Fii mulțumit că ai scăpat cu atât.

Kemmerich tace. Eu urmez:

— Puteau să ți le taie pe amândouă, Franz. Wegeler și-a pierdut brațul drept. Asta-i mult mai rău. Și unde mai pui să au să te trimită acasă.

Kemmerich se uită la mine:

— Crezi?

— Se-nțelege.

Kemmerich repetă:

— Crezi?

— Sigur, Franz. Trebuie numai să te mai întremezi după operație.

Kemmerich îmi face semn să mă apropii. Mă aplec peste el și-mi șoptește:

— Eu nu cred.

— Nu vorbi prostii, Franz; peste câteva zile o să-ți dai singur seama. Ce mare lucru, un picior amputat; aici se repară și beteșuguri mai grele.

Kemmerich ridică o mână:

— Uită-te numai la degetele astea.

— E de la operație. Mănâncă zdravăn și-ai să vezi cum te refaci. Vi se dă mâncare bună?

Kemmerich mi-arată o farfurie încă pe jumătate plină cu mâncare. Mă enervez:

— Trebuie să mănânci, Franz. Mâncarea e cel mai important lucru. O duceți destul de bine aici.

El dă din mână cu dispreț. După o pauză zice încet:

— Pe vremuri am vrut să mă fac inspector silvic.

— Mai poți și acum, îl consolez eu. Se pun în ultima vreme proteze admirabile; nici nu bagi de seamă că-ți lipsește ceva. Se leagă de mușchi. La protezele de mână poți să miști degetele și să lucrezi, ba chiar să și scrii. Și-apoi în domeniul ăsta, au să se mai inventeze o mulțime de alte lucruri.

Kemmerich rămâne câtva timp nemișcat. Apoi zice:

— Poți să iei cizmele mele cu șireturi și să i le dai lui Müller.

Încuviințez din cap și mă gândesc ce cuvinte de încurajare să-i mai spun. Buzele i-au dispărut, gura i s-a făcut mai mare, dinții îi ies în afară și parcă ar fi de cretă. Carnea se topește, fruntea se boltește mai tare, oasele fălcilor străpung obrazul. Scheletul își face drum. Ochii se scufundă în orbite. Peste câteva ceasuri, totul se va fi sfârșit.

Nu e primul pe care-l văd așa; dar noi doi am crescut împreună, și asta, oricum, e altceva. Mi-am copiat temele din caietele lui. La școală purta un costum cafeniu cu cordon, și mânecile erau roase. Dintre noi, el era singurul care știa să facă roata mare la bara fixă. Părul îi cădea ca mătasea pe obraz când făcea roata. De aceea Kantorek se mândrea cu el. Cu fumatul nu se putea împăca. Pielea îi era foarte albă; avea ceva de fată.

Mă uit la cizmele mele. Sunt mari și butucănoase, cu pantalonii vârați înăuntru; când stau în picioare, par gros și voinic în burlanele astea. Dar când ne ducem la scăldat și ne dezbrăcăm, avem deodată iarăși picioare pirpirii și umeri înguști. Atunci nu mai suntem soldați, ci niște băiețandri; nici n-ai crede că putem căra ranițe în spinare. E o priveliște ciudată să ne vezi goi; în clipele acelea suntem civili și aproape că ne și simțim așa.

La baie, Franz Kemmerich era mic și sfrijit ca un copil. Iar acum zace aici; de ce oare? Ar trebui adusă toată omenirea la patul lui, ca să se spună tuturor: Băiatul ăsta e Franz Kemmerich, de nouăsprezece ani și jumătate, și nu vrea să moară. Nu-l lăsați să moară!

Gândurile mi se încâlcesc. Aerul îmbâcsit de carbol și de duhoarea cauterizărilor otrăvește plămâni; e ca o pastă lipicioasă care sufocă.

Se întunecă. Fața lui Kemmerich pierde orice culoare, se detașează de pe pernă și e atât de palidă că aduce cu argintul. Gura i se mișcă încet. Mă apropii de el. Șoptește:

— Dacă-mi găsiți ceasul, trimiteți-l acasă.

Nu-l contrazic. Nu mai are nici un rost. Nu mai poate fi convins. Mă seacă la inimă neputința mea. Fruntea aceasta cu tâmpilele adâncite, gura asta care nu mai e decât dantură, nasul ăsta ascuțit! Și biata femeie grasă și scaldată în lacrimi de acasă, căreia trebuie să-i scriu. De-aș isprăvi odată cu scrisoarea!

Infirmieri trec prin sală cu sticle și căldări. Unul se oprește, îi aruncă lui Kemmerich o privire iscoditoare și se depărtează. Se vede că așteaptă ceva: probabil că are nevoie de pat.

Mă apropii mai mult de Franz și-i vorbesc, ca și cum asta l-ar putea salva:

— Poate că te vor trimite la căminul de convalescenți de la Klosterberg, Franz; știi, acolo, între vile. O să stai la fereastră și o să privești peste câmp și o să vezi până la cei doi copaci din parc. Acum, când se coc grânele, e timpul cel mai frumos; seara, la scăpătatul soarelui, ogoarele par de sidef. Dar aleea cu plopici de lângă pârâul mănăstirii, unde pescuim costreși! Te pomenești c-o să-ți faci iar un acvariu și o să îngrijești de pești; o să poți ieși fără să ceri voie și o să poți cânta la pian când ți-o plăcea.

Mă aplec peste capul lui, care se află acum în umbră. Răsuflă încă, încetișor. Fața îi e umedă; Kemmerich plânge. Ce prostie am făcut, să-i vorbesc despre toate neroziile astea!

— Haide, haide, Franz! îi spun luându-l de umăr și lipindu-mi obrazul de-al lui. Vrei să dormi?

Kemmerich nu răspunde. Lacrimile i se rostogolesc pe față. Aș vrea să le șterg, dar batista mea e prea murdară.

Trece un ceas. Stau încordat și-i urmăresc fiecare mișcare; poate vrea să mai spună ceva. Măcar de-ar deschide gura și ar țipa! Dar el plânge numai, cu capul întors. Nu vorbește de mama și de surorile lui, nu spune nimic, a trecut poate de mult peste astea; este singur cu mica lui viață de nouăsprezece ani și plânge pentru că-l părăsește.

E cea mai absurdă și grea despărțire pe care am trăit-o vreodată, cu toate că, mai târziu, atunci când i-a venit rândul lui Tjaden, a fost și cu el destul de greu; o chema pe maică-sa urlând, om voinic ca ursul, și-l ținea pe medic la distanță de patul său, cu ochii holbați, îngrozit, amenințându-l cu baioneta, până ce și-a dat sufletul.

Deodată Kemmerich geme și începe să horcăie.

Sar în sus, mă năpustesc afară și întreb:

— Unde-i doctorul? Unde-i doctorul?

Când zăresc halatul alb, mă agăț de el:

— Veniți repede; moare Franz Kemmerich!

Medicul se desprinde și întreabă pe un sanitar:

— Ce mai e și asta?

Sanitarul răspunde:

— Patul 26, picior amputat.

Doctorul se zborșește:

— Ce pot să știu eu? Am amputat azi cinci picioare. Mă dă la o parte, îi spune sanitarului: „Vezi dumneata ce e!” și dă fuga în sala de operații.

Tremur de mânie când pornesc cu sanitarul. Omul se uită la mine și zice:

— O operație după alta de la 5 dimineața... nebunie curată, măi băiete. Și numai azi șaisprezece

morți — cu al tău șaptesprezece. Au să fie cu siguranță douăzeci.

Mi se face rău și, deodată, mă părăsesc puterile. Nu mai înjur, e o prostie; aș vrea să cad și să nu mă mai ridic niciodată.

Am ajuns la patul lui Kemmerich. E mort. Fața îi e încă umedă de lacrimi. Ochii sunt pe jumătate închiși și galbeni ca niște nasturi vechi de os.

Sanitarul îmi pălește una în coaste:

— Îi iei tu lucrurile?

Dau din cap. Sanitarul adaugă:

— Trebuie să-l ducem numaidecât de aici; avem nevoie de pat. Afară stau înșirați pe culoare.

Iau lucrurile și-i desprind lui Kemmerich tăblița de identitate de pe piept. Sanitarul întrebă de livretul lui militar. Nu e aici. Îi răspund că poate să fie la cancelarie și plec. Îndărătul meu, îl întind pe Kemmerich pe o foaie de cort.

În fața ușii, întunericul și vântul sunt ca o mângâiere pentru mine. Răsuflu din fundul plămânilor și simt ca niciodată, pe obraz, aerul cald și mătăsos.

Gânduri despre fete, despre pajiști înflorite și nori albi îmi flutură deodată prin cap. Picioarele, în cizme, înaintează; iuțesc pașii, alerg. Soldați trec pe lângă mine, convorbirile lor mă enervează, deși nu le înțeleg. Pământul e doldora de forțe care-mi pătrund prin tălpi în trup. Noaptea e încărcată de electricitate; frontul uruie grav, ca un concert de tobe. Mădularele mele se mișcă mlădios, îmi simt încheieturile vânjoase, pufăi și gâfăi. Noaptea trăiește, eu trăiesc. Mi se face foame, o foame mai aprigă decât cea care urcă din stomac.

Müller e în fața barăcii și mă așteaptă. Îi dau cizmele. Intrăm și le încercăm. Îi vin ca de comandă.

Cotrobăie printre proviziile sale și-mi întinde o bucată mare de salam. Apoi bem ceai fierbinte cu rom.

III

Ne sosesc rezerve. Golurile se umplu și, peste puțin, saltelele de paie din barăci sunt toate ocupate. Unii dintre noii-sosiți sunt oameni bătrâni, dar de la cercurile de recrutare ne-au venit și douăzeci și cinci de băieți. Sunt aproape cu un an mai tineri decât noi. Kropp îmi dă un ghiont:

— Ai văzut puștimea?

Dau din cap. Facem pe grozavii, ne bărbierim în curte, băgăm mâinile în buzunare, îi măsurăm pe boboci de sus până jos și avem impresia că suntem leaturi străvechi.

Katczinsky ni se alătură. Trecem prin grajduri și ajungem la oamenii de rezervă, care tocmai primesc măști contra gazelor și cafea. Kat întreabă pe unul dintre cei mai tineri:

— Fac pariu că de mult n-ați mai păpat ceva solid, așa-i?

Băiatul se strâmbă:

— Dimineața pâine de napi, la prânz napi fierți, seara cotlete de napi și salată de napi.

Katczinsky fluieră cu un aer de mare cunoscător:

— Pâine de napi? Păi, ați avut noroc, că acum au început să facă pâine și din talaș. Dar tu, ce-ai zice de niște fasolică? Ai vrea o porțioară?

Băiatul se roșește:

— De ce-ți bați joc de mine?

Katczinsky nu spune decât: „Adu-ți gamela”.

Îl urmăresc curioși. Ne duce la o donicioară de lângă saltea lui. Și donița e pe jumătate plină de fasole cu carne. Katczinsky stă în fața ei ca un general și zice:

— Deschide ochii și întinde mâna! Asta-i parola la prusaci.

Suntem uluiți. Întreb:

— Ia ascultă, Kat, cum de-ai pus mâna pe asta?

— Pătlăgică era bucuros că i-am golit cazanul. L-am fericit în schimb cu trei bucăți de mătase de parașută. Și fasolea rece e tot atât de bună ca și cea caldă.

Cu un gest de nabab îi toarnă băiatului o porție în gamelă și-i spune:

— Altă dată când te mai prezinți aici cu gamela, să ai în mâna stângă o țigară sau un pachet de tutun. Înțelegi?

Apoi se întoarce către noi:

— Vouă, firește, vă dau și așa.

Katczinsky e de neînlocuit, pentru că are un al șaselea simț. Peste tot se găsesc asemenea oameni, dar nimeni nu-și dă seama, când îi vede, că au această însușire. În fiecare companie, întâlnești unul sau doi. Katczinsky e însă cel mai iscusit din câți am văzut. De meserie este — pare-mi-se — cizmar, dar asta n-are nici o importanță; se pricepe la orice. E bine să fii prieten cu el. Și noi, Kropp și cu mine, suntem prietenii lui, iar Haie Westhus face și el pe jumătate parte din grupul nostru. De fapt, Westhus e mai degrabă un fel de organ executoriu, căci el lucrează sub comanda lui Kat când se pune la cale o treabă la care e nevoie de pumni zdraveni. Atunci însă Haie se bucură și de avantaje deosebite.

Sosim, bunăoară, noaptea, într-o localitate cu desăvârșire necunoscută, un cătun mizer. Observăm numaidecât că e sărăcit până la ziduri. Cvartirul e

într-o mică fabrică întunecoasă, care a fost amenajată în acest scop. Înăuntru sunt paturi, adică niște schelete de paturi: câteva scânduri acoperite cu o împletitură de sârmă.

Împletitura de sârmă e tare. O pătură pe care s-o punem sub noi se găsește, căci ale noastre ne trebuie ca să ne acoperim. Și foaia de cort e prea subțire.

Kat aruncă o singură privire și-i spune lui Hale Westhus:

— Hai cu mine.

Și pornesc în localitatea cu totul necunoscută. După o jumătate de oră se întorc cu brațele pline de paie. Kat a descoperit un grajd și, înăuntru, paie. Acum am putea dormi confortabil dacă nu ne-ar tăia atât de cumplit la ramazan.

Kropp întrebă pe un artilerist care e de mai multă vreme în localitate:

— Există pe-aici vreo cantină?

Artileristul râde:

— Pofta-n cui, băiete! Aici nu-i rost de nimic. Nici o coajă de pâine nu găsești.

— Cum? N-a mai rămas nici un localnic?

Celălalt scuipe:

— Ba da, mai sunt câțiva. Dar și ei dau târcoale fiecărui cazan de mâncare și cerșesc.

Asta e cam albastru. Va trebui deci să strângem cureaua și să așteptăm până mâine când sosește aprovizionarea.

Îl văd însă pe Kat punându-și capela și-l întreb:

— Încotro, Kat?

— Să văd și eu cum stă chestia.

Și dă să iasă. Artileristul rânjește batjocoritor:

— Du-te, du-te! Vezi numai să nu-ți rupi șalele la cărat!

Ne culcăm dezamăgiți și chibzuim dacă n-ar trebui să atacăm rațiile de rezervă. Dar e prea riscant. Încercăm deci să ne amăgim cu somnul.

Kropp rupe o țigară în două și-mi dă o jumătate. Tjaden vorbește de mâncarea lui națională, fasole boabe cu slănină. Condamnă prepararea fără cimbru. În tot cazul trebuie gătit totul laolaltă și nicidecum, Doamne ferește, cartofii, fasolea și slăcina separat. Cineva mârâie că va face din Tjaden cimbru dacă nu-și va ține imediat gura. Pe dată se așterne liniște în încăpere. Numai câteva lumânări pâlpâie în gături de sticlă, și, din când în când, artileristul scuipe.

Suntem aproape adormiți când se deschide ușa și Kat își face apariția. Mi se pare că visez: are două pâini sub braț, iar în mână un sac cu carne de cal, din care picură sânge.

Tunarului îi cade luleaua din gură. Pipăie pâinea:

— Măi să fie al dracului! Pâine! Pâine adevărată! și caldă încă.

Kat nu-și pierde vremea să mai spună ceva. Are pâine, altceva nu interesează. Sunt convins că dacă ar rămâne singur în deșert, ar fi în stare să ofere într-un ceas o masă compusă din curmale, friptură și vin.

Îi poruncește scurt lui Haie:

— Spintecă niște lemne.

Apoi scoate de sub tunică o tigaie, iar din buzunar un pumn de sare, ba chiar și un boț de untură; la toate s-a gândit. Haie face foc pe podea. Lemnele trosnesc în hala goală a fabricii. Ne dăm jos din paturi.

Tunarul nu știe ce să facă. Chibzuiește dacă ar fi bine să aducă elogii, pentru că astfel să se aleagă

poate și el cu ceva. Dar Katczinsky nici nu-l vede, parcă nici n-ar exista. Și artileristul pleacă înjurând.

Kat se pricepe să frigă carnea de cal ca să se înmoaie bine. Nu e recomandabil s-o pui numaidecât în tigaie, căci atunci se întărește. Trebuie mai întâi fiartă în puțină apă. Noi ne așezăm cu cuțitele în jur și ne umplem burțile.

Așa e Kat. Dacă în cursul unui an, într-o regiune oarecare, s-ar găsi numai într-o singură oră ceva de mâncare, exact în ceasul acela, ca mânat de o inspirație, Kat și-ar pune capela în cap, ar ieși, s-ar duce ca după busolă de-a dreptul acolo și ar găsi mâncarea.

El găsește tot; când e frig, sobițe și lemne, fân și paie, mese, scaune — mai ales însă haleală. E ceva misterios; ai zice că vrăjește totul din văzduh. Lovitura cea mai mare a dat-o în ziua când a adus patru cutii de homar. E drept că noi am fi preferat untură.

Stăm lungiți de-a lungul barăcilor, în partea unde bate soarele. Miroase a gudron, a vară și a picioare asudate.

Kat șade lângă mine, căci îi place să stea de vorbă. Azi la prânz am făcut un ceas exercițiu de salut, pentru că Tjaden a salutat cam neglijent pe un maior. Asta nu-i mai iese lui Katczinsky din cap. Zice:

— Să vezi, mă, c-o să pierdem războiul fiindcă știm să salutăm prea bine.

Kropp se apropie în picioarele goale, cu pantalonii suflecați. Își pune ciorapii spălați, pe iarbă, la uscat. Kat se uită la cer, scoate un zgomot puternic și adaugă poetic:

— Toată fasolica, vere, pe muzica ei piere.

Cei doi încep să discute. Totodată pariază pe o sticlă de bere asupra rezultatului unei lupte aeriene care se dă deasupra noastră.

— Dacă solda și mâncarea ar fi pentru toți la fel, află, frățioare, că de mult n-ar fi război.

Kropp, în schimb, e un cugetător. El propune ca viitoarele declarații de război să fie un fel de serbări populare cu bilete de intrare și cu muzică, ca la luptele cu tauri. În arenă s-ar încăiera miniștri și generalii celor două țări, în chiloți de baie și înarmați cu reteveie. Și învingătoare ar fi țara acelor care ar rămâne în viață. Un asemenea sistem — asigură Kropp — e mult mai simplu și mai eficace decât cel de acum, când luptă oameni care n-au nici în clin nici în mână unii cu alții.

Propunerea place. Apoi convorbirea alunecă asupra instrucției de cazarmă.

Mie-mi revine în minte o imagine. Amiază dogoritoare în curtea cazărmii. Arșița apasă greu. Clădirile cazărmii par pustii. Totul doarme. Se aud toboșari exersând; s-au adunat undeva și exersează stângaci, monoton, tâmpit. Ce triplu acord: arșița de amiază, curte de cazarmă și răpăit de tobe!

Ferestrele cazărmii sunt goale și întunecate. Din câteva atârnă pantaloni de doc, puși la uscat. Te uiți cu nostalgie într-acolo. Camerele sunt răcoroase.

O, dormitoare întunecoase și mucedde de pluton, cu paturi de fier, cu perne în carouri, cu dulapuri și scăunele în fața lor! Până și voi puteți fi ținta unor dorințe; aici pe front sunteți chiar un reflex aproape legendar al patriei, o, voi încăperi pline de miros stătut de mâncăruri, de somn, de fum și de uniforme!

Katczynsky le descrie pitoresc și cu mare elan. Ce n-am da să ne putem întoarce la ele! Căci mai departe gândurile nici nu îndrăznesc să ne poarte.

O, voi ore de teorie în zorii zilei: „Din ce părți se compune arma de 98?” — voi ore de gimnastică după amiază: „Pianiștii să iasă înainte. La dreapta-mprejur! Prezentăți-vă în bucătărie la curățatul cartofilor.”

Ne îmbătăm cu amintiri. Kropp râde subit și exclamă:

— La Löhne schimbați trenul.

Acesta era jocul preferat al caporalului nostru. Löhne e o gară de tranzit. Pentru ca băieții noștri plecând în permisie să nu se rătăcească acolo, Himmelstoss repeta cu noi în cazarmă transbordarea. Trebuia să învățăm că la Löhne se trece printr-un pasaj subteran ca să ajungi la celălalt tren. Paturile înfățișau pasajul subteran și fiecare dintre noi trebuia să se așeze la stânga patului. Apoi venea comanda: „La Löhne — schimbați trenul!”, iar noi, fulgerător, ne vâram sub paturi, ca să ieșim pe partea cealaltă. Treaba asta am repetat-o ceasuri întregi.

Între timp avionul german a fost doborât. Ca o cometă se prăbușește într-o volbură de fum. Pe chestia asta Kropp a pierdut o sticlă de bere și numără banii bombănind.

— Ca factor poștal, probabil că Himmelstoss e un om modest, spun eu după ce s-a potolit dezamăgirea lui Albert. Atunci cum se face că-i atât de căinos ca subofițer?

Întrebarea asta îl înviorează din nou pe Kropp:

— Nu numai Himmelstoss e așa; ca el sunt foarte mulți. De cum au galoane sau sabie, se schimbă imediat, de parcă ar fi înghițit beton armat.

— Uniforma e de vină, opinez eu.

— Cam așa, răspunde Kat și se instalează pentru un discurs mai lung. Dar motivul e altul. Vezi tu, dacă ai dresat un câine să mănânce cartofi și-i pui apoi o bucată de carne în față, câinele o să se repeadă negreșit la bucata de carne, pentru că asta-i e firea. Iar dacă îi dai unui om o bucățică de autoritate, se întâmplă la fel: o înhață la repezeală. Asta vine de la sine, pentru că, la drept vorbind, omul nu e în primul rând decât un animal, uns pe deasupra cu puțină civilizație, ca o felie de pâine cu untură. Milităria constă tocmai în faptul că mereu e unul care are putere mai mare decât celălalt. Răul e doar că fiecare se bucură de prea multă putere față de interior; un subofițer față de un răcan, un locotenent față de un subofițer, un căpitan față de un locotenent pot fi atât de haini, încât să-i facă să-și piardă mințile. Și pentru că fiecare știe asta, se deprinde din capul locului cu asemenea apucături. Uite, să luăm lucrul cel mai simplu: venim de la instrucție și suntem morți de oboseală. Deodată ni se comandă: „Cântați!” Bineînțeles, cântecul e cam leșinat, căci fiecare e mulțumit că-și mai poate duce arma. Dar din pricina asta companiei i s-a și ordonat: „La stânga-mprejur!” și un ceas trebuie să facă instrucție de pedeapsă. La întoarcere auzi din nou: „Cântați!”, dar acum se cântă în lege. Ce rost au toate astea? Comandantul companiei și-a impus voința fiindcă are puterea s-o facă. Nimeni n-o să-l mustre pentru așa ceva: din contra, o să fie lăudat că-i milităros. Dar ăsta-i doar un fleac; există lucruri și mai și, cu care ne fac zile fripte. Și atunci vă întreb: indiferent de ce este în civilie omul nostru, în care profesie își poate permite asemenea lucruri fără să i se mute fălcile? Numai în armată poate! Păi, vedeți?

Și asta i se suie fiecăruia la cap! Și i se suie cu atât mai vârtos, cu cât în viața civilă are mai puțin dreptul s-o facă.

— Cică fără disciplină nu se poate, observă Kropp în treacăt.

— Motive, hârâie Kat, găsesc ei totdeauna. Se prea poate să și fie așa. Dar până la persecuție n-au voie să meargă. Încearcă însă să explici asta unui fierar sau unui argat sau unui muncitor, explică-i unui om simplu, și doar de ăștia sunt cei mai mulți pe aici; el vede doar că-i frecat și trimis în tranșee, știind totdeauna perfect ce se cade și ce nu. Ascultați-mă pe mine: faptul că soldatul de rând îndură atât de multe în tranșee e pur și simplu uluitor! Uluitor, pur și simplu!

Toți îi dăm dreptate, deoarece fiecare dintre noi știe că în tranșee încetează instrucția cazonă, dar că la numai câțiva kilometri înapoia frontului reîncepe, de n-ar fi decât pentru niște imense prostii: exerciții de salut sau de pas descompus. Căci e lege ca soldatul să fie ocupat în orice moment.

Deodată își face apariția Tjaden, cu pete roșii pe față. E atât de emoționat că se bâlbâie. Cu fața radioasă scandează:

— Himmelstoss e pe drum. Vine pe front!

Tjaden îl urăște de moarte pe Himmelstoss, fiindcă în cantonament a vrut să-l dezvețe de o meteahnă a lui. Tjaden se scapă în pat; i se întâmplă uneori noaptea, când doarme. Himmelstoss afirmase sus și tare că-i numai din lenevie și găsise un mijloc vrednic de el ca să-l lecuiască pe Tjaden.

A descoperit într-o baracă vecină un alt soldat care-și uda patul, unul Kindervater. Și pe acesta l-a culcat împreună cu Tjaden. În barăci se aflau paturi obișnuite, unul peste altul, cu fundurile de sârmă. Himmelstoss i-a culcat pe cei doi în așa fel încât unul să doarmă în patul de sus, iar celălalt în patul de dedesubt. Cel din patul de jos avea deci de suportat ponosul. În seara următoare îi schimba, și cel de jos era culcat sus, ca să se poată răzbuna. Așa înțelegea Himmelstoss autoeducația.

Ideea era sinistră, dar bună ca intenție. Numai că n-a folosit la nimic, dat fiind că premiza era greșită: nici unul, nici celălalt nu făceau asta din lenevie. Era de ajuns să te uiți la pielea lor pământie, ca să-ți dai seama. Experiența s-a terminat cu un aranjament al băieților ca unul din ei să se culce pe jos. Ce ușor ar fi putut să răcească din pricina asta!

Între timp s-a așezat și Haie lângă noi. Îmi face cu ochiul și-și freacă laba cu evlavie. Noi doi am petrecut împreună cea mai frumoasă zi din viața noastră ostășească. Asta a fost în seara dinaintea plecării pe front. Fusesem repartizați la un regiment cu număr mare, însă mai înainte am fost trimiși, pentru a fi îmbrăcați, în garnizoană, dar nu la centrul de recrutare, ci la o cazarmă. A doua zi urma să plecăm dis-de-dimineată. Seara dinainte am rezervat-o pentru răfuiala noastră cu Himmelstoss. De săptămâni ne jurasem să facem asta. Ba Kropp mersese atât de departe încât își propusese ca după încheierea păcii să se angajeze funcționar la poștă, pentru ca atunci când Himmelstoss va redeveni factor, să poată fi superiorul lui. Și se îmbăta la gândul mizeriilor ce-i va face. Căci acesta era motivul pentru care Himmelstoss nu reușea să ne pună cu

botul pe labe: toată vremea visam c-o să ne pice cândva în palmă, cel mai târziu la terminarea războiului.

Deocamdată voiam să-i tragem o sfântă de bătaie. Ce riscam în definitiv, dacă nu ne recunoștea iar în dimineața următoare tot plecam?

Știam în ce cârciumă își petrecea serile. Când ieșea de acolo și se îndrepta spre cazarmă trecea printr-o uliță întunecoasă și pustie. Eu luasem un cearșaf cu mine. Tremuram de nerăbdare și ne întrebam dacă va veni singur. În sfârșit îi auzirăm pașii, și-i cunoșteam prea bine, căci îi auzisem de destule ori dimineața, când se deschidea ușa și se striga „Drepti!”

— Singur? șopti Kropp.

— Singur!

Mă strecurai cu Tjaden în fața mormanului de pietre.

Văzurăm paftaua centironului său sclipind în întuneric. Himmelstoss părea cu chef; cânta. Fără să bănuiască ceva, trecu.

Atunci luarăm cearșaful, făcurăm un salt, i-l aruncarăm din spate peste cap și-l traserăm în jos, astfel că Himmelstoss părea vârat într-un sac alb și nu-și putea ridica brațele. Cântecul îi murise pe buze.

În clipa următoare apăru în fața noastră Haie Westhus. Cu brațele întinse, se dădu îndărăt: vroia să fie cel dintâi. Savurând situația, se înfipse bine pe picioare, ridică brațul ca un stâlp de semnalizare, cu mâna ca o lopată de cărbuni, și repezi un ghiont în sacul alb, cu atâta violență, că ar fi putut omorî un bivol.

Himmelstoss se dădu peste cap, se rostogoli vreo cinci metri și începu să răcnească. Dar și de asta ne îngrijisem, căci aveam o pernă cu noi. Haie se lăsă pe vine, puse perna pe genunchi, îl apucă pe Himmelstoss de locul unde bănuia că-i e capul și-l apăsă pe pernă. Imediat, răcnetele sunară mai înăbușit. Haie îl lăsa din când în când să-și tragă sufletul, și atunci gălgâitul se transforma din nou într-un splendid țipăt sonor, care se stingea însă numaidecât.

Tjaden îi desprinse acum lui Himmelstoss bretelele și-i dădu pantalonii jos. În acest timp ține o biciușcă între dinți. Apoi se ridică și începu să se agite.

Era un tablou minunat: Himmelstoss pe caldarâm; peste el, aplecat, ținându-i capul pe genunchi, Haie care rânjea diabolic, cu gura căscată de plăcere; apoi izmenele vărgate, bălăbănindu-se pe picioarele strâmbe care, la fiecare plesnitură deasupra pantalonilor lăsați până jos făceau mișcările cele mai originale; iar sus, ca un tăietor de lemne, neobosit, Tjaden. A trebuit, în cele din urmă, să-l smulgem cu de-a sila de-acolo, ca să ne mai vină și nouă rândul.

După aceea, Haie l-a ridicat pe Himmelstoss în picioare și a dat, ca încheiere, o reprezentatie personală. Parcă ar fi vrut să culeagă stele, așa și-a pregătit dreapta pentru palma pe care i-a cârpit-o. Himmelstoss căzu grămadă. Haie îl săltă din nou, îl așeză în aceeași poziție și-i repezi o a doua palmă, țintită de data asta, fără greș, cu mâna stângă. Himmelstoss scoase un urlet și o rupse la fugă în patru labe. Izmenele vărgate de factor poștal străluceau în lumina lunii.

Noi o zbughirăm în galop.

Haie se mai uită o dată înapoi și rosti ursuz, sătul și cam misterios:

— Răzbunarea e un cârnat umplut cu sânge.

La urma urmei, Himmelstoss putea fi mulțumit, deoarece vorba lui după care fiecare om trebuie să-l învețe pe altul, dăduse roade pe propria-i piele. Fusesem adepții conștiincioși ai metodelor domniei-sale.

N-a aflat niciodată cui îi datorează lecția. În tot cazul s-a ales cu un cearșaf; căci după câteva ceasuri, când ne-am dus la fața locului, cearșaful dispăruse.

Datorită acelei seri, am putut pleca a doua zi cu inima mai ușoară. Iar o barbă lungă, fluturând în vânt, a găsit cu cale să ne proclame cu emoție, pe chestia asta, tineret eroic.

IV

Trebuie să mergem pe front la săpat tranșee. Când se întunecă, sosesc camioanele. Ne cățărăm în ele. E o seară caldă iar amurgul ni se pare ca o pânză, sub ocrotirea căreia ne simțim bine. Parcă ne-ar uni mai strâns; până și cărpănosul de Tjaden îmi dă o țigară și mi-o aprinde.

Stăm unii lângă alții, înghesuți ca sardelele, căci loc de șezut nu-i pentru nimeni. De altfel, nici nu suntem obișnuiți. Müller e în sfârșit bine dispus; și-a pus cizmele cele noi.

Motoarele încep să duduie, camioanele clămpăne și zornăie. Drumurile sunt desfundate și pline de hârtoape. Nu e voie să se facă lumină și de aceea nimerim în toate gropile, astfel că suntem mereu gata să cădem din camion. Dar asta nu ne neliniștește. Ce mare lucru se poate întâmpla? La urma urmei, mai bine un braț fracturat decât o gaură în burtă, și mulți aproape că-și doresc o asemenea fericită ocazie, ca să fie trimiși acasă.

Alături de noi, în șir lung, trec coloane de muniții. Sunt grăbite și ne depășesc. Strigăm celor dinăuntru vorbe glumețe și ei ne răspund.

Se zărește un perete care face parte dintr-o casă de la marginea șoselei. Subit, ciulesc urechile. Să mă înșel oare? Nu, aud din nou, precis, găgâit de găște. Mă uit la Katczinsky — Katczinsky se uită la mine: ne-am înțeles.

— Kat, aud un candidat la friptură.

El dă din cap:

— Las' pe mine! La întoarcere. Știu rosturile pe aici.

Cum să nu știe Katczinsky rosturile? Cunoaște desigur fiecare pulpă de găscă pe o rază de douăzeci de kilometri.

Camioanele ajung în sectorul ocupat de artilerie. Locurile de tragere sunt acoperite cu frunziș, ca să nu poată fi zărite de aviatori; par aranjate ca pentru o chermeză militară, cu chioșcuri de verdeață. Chioșcurile acestea ar fi vesele și îmbietoare, dacă înăuntru nu s-ar afla tunuri.

Aerul e înecăcios, numai fum de artilerie și ceață. Simți pe limbă gustul amar al prafului de pușcă. Tunurile bubuie de se cutremură camionul și ecoul se repercutează ca tunetul; toate se clatină. Fețele noastre se transformă încetul cu încetul. E drept că nu mergem în tranșee, ci numai la săpat, dar pe fiecare chip citești: Aici e frontul, suntem în preajma lui.

Asta nu e încă teamă. Cine a fost de atâtea ori ca noi în prima linie are pielea groasă. Numai recruții abia sosiți sunt emoționați. Kat le dă explicații:

— Țasta care a tras acum e un tun de 30,5. Se aude după cum pornește obuzul; îndată se va auzi și explozia.

Dar bubuitura surdă nu ajunge până la noi: se pierde în vuietul frontului. Kat trage cu urechea:

— În noaptea asta o să fie lată.

Devenim cu toții atenți. Frontul e neliniștit. Kropp zice:

— Englezii au început să tragă de pe acum.

Bubuiturile se aud deslușit. Sunt bateriile engleze de la dreapta sectorului nostru. S-au dezlănțuit cu un ceas mai devreme. La noi începeau totdeauna la 10 fix.

— Ce-au pățit? se miră Müller. Le merg ceasurile înainte?

— O să fie lată, ascultați-mă pe mine; o simt în toate oasele.

Și Kat își îndesă capul între umeri.

Lângă noi trosnesc năprasnic trei bubuituri. Fulgerele de foc spintecă oblic negura, tunurile mârâie și duduie. Ne trec fiori și suntem fericiți că mâine dimineață vom fi iarăși în barăci.

Fetele noastre nu sunt nici mai palide, nici mai roșii ca de obicei; nu par nici mai încordate sau mai destinse și totuși sunt schimbate. Simțeam că în sângele nostru un buton răsucit a creat un contact. Nu e un fel de a vorbi, ci un fapt. Frontul, conștiința că ne aflăm pe front, a răsucit acel buton și a creat contactul. În clipa când șuieră întâile șrapnele, când văzduhul e sfâșiat de bubuituri, se înfiripă brusc în vinele, în mâinile, în ochii noștri un fel de așteptare ghemuită, o pândă, o atenție mai vie, o stranie suplețe a simțurilor. Trupul e, dintr-o dată, în plină pregătire. Adesea ni se pare că aerul zguduit și în plină vibrație cade asupra noastră cu aripi mute, sau că frontul însuși se năpustește și că din el țâșnesc scânteii electrice care mobilizează în noi extremități necunoscute ale nervilor.

Trăim mereu același lucru; plecând, suntem o mână de ostași posaci sau bine dispuși; apoi, apar primele tunuri și fiecare cuvânt din convorbirile noastre începe să sune ciudat.

Când Katczinsky stă în fața barăcilor și spune: „O să fie lată”, asta-i părerea lui și gata; dar când o spune aici, cuvintele scapără ca un tăiș de baionetă, noaptea pe lună, și spintecă toate gândurile; sunt mai aproape și vorbesc subconștientului nostru, care

tocmai s-a trezit, cu un tâlc ascuns: „...o să fie lată...”
Poate că-i viața noastră cea mai lăuntrică și mai intimă, care se cutremură și vrea să se apere.

Pentru mine, frontul e o vârtoare halucinantă. Chiar când ești departe de centrul ei, în ape liniștite, îi simți puterea aspiratoare ce te atrage, încet, inevitabil, fără putință de împotrivire.

Din pământ însă, din aer, pătrund în noi forțe care ne dau rezistență — mai cu seamă din pământ. Pentru nimeni pământul nu înseamnă atât de mult ca pentru soldați. Când soldatul se lipește de el, îndelung, cu toate puterile, când se adâncește în el cu fața și cu mădularele, răscolit de frica de moarte a bombardamentelor, atunci pământul e singurul lui prieten, fratele său, mama sa; el își geme teama și strigătele, în tăcerea și tainițele lui, și pământul le primește și-i dă apoi drumul pentru alte zece secunde de alergătură și viețuire, după care îl cuprinde din nou, și uneori pentru totdeauna.

— Pământ — pământ — pământ!

Pământ, cu cutele, cu gropile și cu adânciturile tale, în care te poți arunca și ascunde! Pământ — în încheștarea groazei, în spasmul distrugerii, în urletul de moarte al exploziilor, tu ne-ai dat uriașul val îmbietor al vieții câștigate! Vijelia sălbatică a ființei aproape nimicite a trecut din tine, ca un șuvoi, în mâinile noastre, astfel că, salvate, le-am îngropat în țărâna ta și, în fericirea mută a clipei, după groaza din care ne-a fost dat să scăpăm, am mușcat din tine, pământ!

Prima bubuitură de obuz ne face să ne refugiem cu un zvâcnet într-o latură a ființei noastre, care ne

azvârle cu mii de ani în urmă. E instinctul animalului care se trezește în noi, care ne călăuzește și ne apără. Nu e conștient acest instinct, dar e mult mai rapid, mai sigur, mai infailibil decât conștiința. Nu poate fi explicat. Pornești și nu te gândești la nimic — și, deodată, zaci într-o scobitură de pământ și deasupra ta zboară schizele — dar nu poți să-ți amintești dacă ai auzit venind șrapnelul sau dacă ai gândit să te lungești în adâncitură. De-ar fi fost să te bizui pe asta, de mult ai fi un morman de carne tocată. A fost cu totul altceva, simțul clarvăzător din noi, care ne-a culcat la pământ și ne-a salvat fără să ne dăm seama cum. Dacă n-am avea acest simț, din Flandra și până în Vosgi, n-ar mai fi de mult picior de om.

Plecând, suntem ostași posaci sau bine dispuși — sosim în zona unde începe frontul și devenim animale-oameni.

Intrăm într-o pădure rară care ne adăpostește. Trecem pe lângă bucătăriile de companie. Dincolo de pădure coborâm din camion. Mașinile se întorc. Dimineața, înainte de revărsatul zorilor, au să vină să ne ia înapoi.

Ceață și fum de artilerie se înalță pe câmp până la pieptul omului. Pe șosea trec trupe. Luna le luminează. Căștile de oțel sclipesc cu reflexe mate în bătaia lunii. Capetele și puștile răsar din ceața albă, capete care moțâie, țevi de armă care se clatină.

Ceva mai încolo, ceața dispare. Capetele întregesc acum făpturi — vestoanele, pantalonii și cizmele apar din negură ca dintr-un iaz de lapte. Alcătuiesc o coloană. Coloana înaintează, făpturile se înșiruie în formă de ic, nu mai deosebești oamenii, doar icul

întunecat alunecă înainte, format straniu din capetele și puștile ce se ivesc din iazul de ceață. O coloană — nu oameni.

De pe o șosea laterală se apropie tunuri ușoare și furgonete de muniții. În lumina lunii caii au spinările lucioase; mișcările lor sunt fermecătoare; își saltă capetele și le vezi ochii scăpărând. Tunurile și furgonetele se preling pe dinaintea fundalului estompat al peisajului lunar, călăreții cu căști de oțel par cavaleri din vremuri trecute, și e ceva uimitor de frumos și de emoționant.

Ne îndreptăm spre depozitul geniștilor. Unii dintre noi iau pe umeri bare de fier, îndoite și ascuțite la vârf, alții străpung suluri de sârmă cu tije netede de oțel, și așa pornim mai departe. Poverile sunt grele și anevoie de purtat.

Solul e mai răscolit. Din primele rânduri răzbat înștiințări: „Atenție, la stânga pâlnie adâncă de obuz” — „Atenție, groapă...”

Ochii ne sunt încordați, picioarele și toiegele din mâini pipăie terenul înainte de a ne lăsa cu toată greutatea pe el. Deodată convoiul se oprește; te izbești cu capul de sulul de sârmă al omului din față și injuri.

Câteva căruțe ciuruite de gloanțe stau în drum. Alt ordin. „Stingeți țigările și pipele!” Suntem în preajma tranșeelor.

Între timp s-a întunecat de tot. Ocolim o pădurice și avem apoi zona frontului în față.

O lumină roșiatică, neclară, se întinde de-a lungul orizontului de la un capăt la celălalt. Și lumina aceasta e în continuă mișcare, străbătută de focul din gurile tunurilor. Deasupra ei se înalță fuzee luminoase, mingi roșii și argintii, care se sparg și

revarsă o ploaie de stelute albe, verzi, roșii. Rachete franceze suie spre cer, desfășoară în văzduh o umbrelă de mătase și alunecă apoi încet în jos. Luminează totul ca ziua: reflexul lor ajunge până la noi; ne vedem umbrele conturate pe pământ. Plutesc minute întregi înainte de a se stinge. Și imediat urcă altele, pretutindeni, și printre ele iarăși cele verzi, roșii, albastre.

— Prăpăd, zise Kat.

Furtuna bubuiturilor se întetește până ce devine un muget unic, sumbru, și se descompune apoi iarăși în detunături parțiale. Se aude lătratul sacadat al mitralierelor. Peste noi aerul freamătă de nevăzute fugăriri, urlete, șuierături și vâjâieli. Sunt proiectile mai mici — printre ele trăsesc însă în noapte și matahalele cele negre, tunurile foarte grele, și obuzele lor cad departe îndărătul nostru. Se aud ca niște urlete răgușite, depărtate, ca boncăluitul cerbilor în călduri, și trec deasupra șuierăturilor și țiuitului proiectilelor mici.

Reflectoarele încep să scruteze cerul întunecat. Alunecă peste el ca niște rigle uriașe ce se îngustează la capăt. Un fascicul luminos se oprește și tremură puțin. Imediat se apropie de el al doilea, se încrucișează, o insectă neagră e prinsă între amândouă și caută să scape: avionul. Orbit, își pierde echilibrul și începe să se clatine.

Înfigem barele de fier, la distanțe egale, în pământ. Doi câte doi ținem câte un sul, iar ceilalți desfășoară sârmă ghimpată. E sârma aceea păcătoasă cu ghimpii lungi și deși. Nu mai sunt deprins cu desfășurarea ei și mă tai la mână.

După câteva ceasuri suntem gata. Însă, până la venirea camioanelor, e încă timp. Cei mai mulți se lungesc și adorm. Încerc și eu. Dar e prea răcoare. Se vede că suntem aproape de mare; frigul ne deșteaptă mereu din somn.

La un moment dat adorm tun. Dar brusc mă trezesc ca de-o zguduitură și nu știu unde mă aflu. Văd stelele, văd fuzeele și, o clipă, mi se pare că am adormit la o chermeză. Nu știu dacă e dimineață, ori seară. Stau întins în leagănul palid al zorilor și aștept cuvinte calde și tainice... Dar ce-i asta: plâng? Duc mâna la ochi; ciudat: sunt iarăși copil? Pielea asta catifelată... Numai un moment — și apoi recunosc silueta lui Katczinsky. Șade liniștit, deșcă veche, și fumează din lulea — lulea cu capac, bineînțeles. Când bagă de seamă că m-am trezit, zice:

— Da' grozav ai mai sărit din somn! Și n-a fost decât rachetă; a picat aici în tufiș.

Mă ridic în capul oaselor și am senzația că sunt nespus de singur. Ce bine că e Kat aici! El se uită îngândurat spre front și zice:

— Frumos foc de artificii; numai de n-ar fi atât de periculos!

Îndărătul nostru trăsnește un obuz. Câțiva recruți zvâcnesc speriați din somn. Peste puțin cade altul, mai aproape. Kat își scutură luleaua.

— Se îngroașă.

A și început. O tulim de-a bușilea, cât putem de repede. Obuzul următor cade în mijlocul nostru.

Câțiva țipă. În zare suie fuzele verzi. Noroiul stropește în sus, schijele zuruie. Le mai auzim plesnind chiar și după ce larma bubuiturilor s-a stins.

Lângă noi e un recrutar speriat, cu capul bălan. Și-a ascuns obrazul în palme. Casca i-a sărit cât colo. O trag spre mine și vreau să i-o pun în cap. El mă privește lung, îi face vânt și, ca un copil, își ascunde capul sub brațul meu, aproape de piept. Umerii înguști îi tremură. Umeri ca ai lui Kemmerich.

Îl las așa. Dar pentru ca și casca să folosească la ceva, i-o pun pe șezut; nu ca o glumă proastă, ci cu chibzuială, căci acela e acum locul cel mai ridicat din corpul lui. Chiar dacă e carne multă acolo, gloanțele care pătrund în ea sunt suficient de dureroase și, pe lângă că te silesc să stai luni de zile pe burtă la spital, după aceea e aproape sigur că rămâi șchiop.

Undeva, un obuz a lovit în plin. Se aud urlete printre bubuituri.

În sfârșit, vuietul se potolește. Focul a trecut ca o rafală deasupra noastră și izbește acum ultimele tranșee de rezervă. Îndrăznim să aruncăm o privire. Rachete roșii joacă pe cer. Probabil că se pregătește un atac.

La noi e tot liniște. Mă așez cumsecade și-l zgâlțâi pe recrutar de umăr:

— Gata, puștiule. De data asta am scăpat.

El se uită împrejur cu privirea rătăcită. Caut să-l îmbărbătez:

— Las' c-ai să te obișnuiești.

Își zărește casca și și-o pune în cap. Încetul cu încetul, își revine. Deodată, se face roșu ca focul și pare stingherit. Își duce binișor mâna la șezut și se uită speriat la mine. Înțeleg numaidecât: efectul bombardamentului. Nu pentru asta i-am pus eu casca acolo — totuși îl consolez:

— Nu-i nici o rușine; alții mai breji decât tine și-au murdărit pantalonii la primul contact cu focul.

Du-te îndărătul tufișului de colo și aruncă-ți izmenele. Asta-i tot.

Recrutul o ia din ioc. Larma se mai potolește, dar urletele nu conținesc.

— Ce dracu o fi, Albert? întreb.

— Niște coloane au fost izbite în plin.

Răcnetele continuă. Nu sunt țipete omenești; oamenii nu pot țipa atât de groaznic.

Kat ne lămurește:

— Cai răniți.

N-am auzit încă niciodată muget de cai și nu-mi vine a crede. E toată jalea lumii, e chinul întregii ființe, o durere sălbatică, înfricoșătoare, care umple văzduhul. Suntem livizi. Detering se ridică:

— Hingherilor! Hingherilor! Împușcați-i odată, ce naiba!

Detering e plugar și se pricepe la cai. Îl doare. Și focul, ca dinadins, aproape că încetează acum. Cu atât mai lămurit se aud urletele cailor. Nu se mai știe de unde vin în peisajul acesta devenit deodată calm și argintiu; sunt urlete nevăzute, fantomatice, pretutindeni între cer și pământ, și se întetesc monstruos. Detering se înfurie și strigă:

— Împușcați-i! Împușcați-i odată, mama voastră de idioți!

— Trebuie să-i ridice mai întâi pe oameni, zice Kat.

Ne sculăm și ne ducem să căutăm locul unde s-a întâmplat grozăvia. Când vom vedea animalele, o să putem suporta mai ușor răcnetele lor. Meyer are un binoclu. Zărim un grup de sanitari cu brancarde și mormane mari, negre, în mișcare. Sunt caii răniți.

Câțiva galopează ceva mai încolo, cad și iar pornesc. Unul are burta spintecată și mațele îi curg afară. Calul se împiedică în ele și se prăbușește, dar se ridică iar.

Detering duce arma la umăr și ochește. Kat i-o îmbrâncește în sus:

— Ce, ai înnebunit?

Detering tremură și-și aruncă arma.

Ne așezăm și ne astupăm urechile. Dar gemetele, răcnetele și vaietele înfiorătoare continuă să se audă, răzbat prin orice.

Suntem dispuși să îndurăm multe. De astă dată, însă, ne trec sudorile. Am vrea să ne ridicăm și s-o rupem ia fugă, indiferent unde, doar să nu mai auzim zbierete. Și nici măcar nu sunt oameni, ci numai cai.

Din ghemul întunecat se desprind iarăși brancarde. Apoi răpăie câteva împușcături. Maldărele zvâcnesc și se lipesc de pământ. În sfârșit! Dar tot nu s-a isprăvit. Oamenii nu se pot apropia de animalele rănite care, în groaza lor, fug, cu toate durerile lumii în boturile larg căscate. Unul cade în genunchi, o detunătură — un cal se prăbușește — încă unul. Cel din urmă se înfige pe picioarele dinainte și se învârtește în cerc ca o sfârlează; șezând, se sprijină pe picioarele din față proptite țeapăn, și se rotește; probabil că are spinarea sfârtecată. Soldatul dă fuga și-l împușcă. Încet, smerit, calul alunecă la pământ.

Ne luăm mâinile de la urechi. Răcnetele au amuțit. Numai un suspin prelung și muribund mai plutește în văzduh. Apoi rămân iarăși doar rachetele, țiuitul șrapnelelor și stelele — acum totul pare ciudat.

Detering se depărtează înjurând:

— Grozav aș vrea să știu ce-s de vină caii.

Apoi se apropie din nou. Glasul îi freamătă și are o sonoritate aproape solemnă când ne spune:

— Să știți de la mine: cea mai mare porcărie e că sunt animale în război.

Pornim înapoi. Tocmai la timp, ca să ajungem la camioanele noastre. Cerul s-a mai luminat. Ora 3 dimineața. Vântul e proaspăt și răcoros, lumina spălăcită ne face fețele cenușii.

Înaintăm unul după altul, printre gropi și pânii, și ajungem din nou în zona de ceață. Katczynsky e neliniștit; semn rău.

— Ce-i cu tine, Kat? îl întrebă Kropp.

— De-am fi odată acasă!

Acasă? Se gândește la barăci, firește.

— Nu mai e mult, Kat.

Dar Kat e nervos:

— Nu știu, nu știu...

Intrăm în tranșee și ieșim apoi pe câmp. Apare păduricea; cunoaștem aici fiecare palmă de pământ. Iată și cimitirul vânătorilor cu movilițele și crucile lui negre.

În clipa aceasta îndărătul nostru șuieră ceva, crește, plesnește, bubuie. Ne-am aplecat — la o sută de metri în fața noastră țâșnește o trâmbă de foc.

În clipa următoare, la o a doua detunătură, o bucată de pădure se înalță încet peste creștetele copacilor; trei, patru arbori pornesc în același timp și se fac țândări. Următoarele obuze șuieră după aceea ca niște ventile de mașină — bombardament susținut.

— Adăposturi! urlă cineva. Adăposturi!

Câmpia e netedă ca-n palmă, pădurea e prea departe și primejdioasă; nu există alt adăpost decât cimitirul și movilițele mormintelor. Dibuim prin beznă până ajungem acolo și, de îndată, fiecare se lipește, ca un scuipat, de spinarea unei movilițe.

Nici un moment prea devreme. Întunericul căpiază. Urlă și se învârtește. Întunecimi mai negre decât noaptea se năpustesc cu cocoașe gigantice asupra noastră, peste noi. Fulgerele exploziilor iluminează cimitirul.

Nicăieri o ieșire. În scăpărarea exploziilor, îndrăznesc să-mi arunc ochii pe câmp. E o mare răscolită; flăcările proiectilelor țâșnesc din ea, ca niște gheizere. Este exclus ca vreun picior de om să treacă pe-acolo.

Pădurea dispare, e strivită, zdrențuită, ciopârțită. Trebuie să rămânem în cimitir.

În fața noastră se despică pământul. Plouă cu bulgări. Simt o zgârietură. Mâneca mi-e sfâșiată de o schijă. Strâng pumnul. Nici o durere. Dar asta nu mă liniștește; rănilor dor totdeauna mai târziu. Îmi trec mâna peste braț. E zgâriat, dar întreg. În clipa aceasta mă pocnește ceva în țeastă, de mi se întunecă mintea. Un gând mă străbate fulgerător: Nu leșina! Mă scufund într-o năclăială neagră, dar îmi revin imediat. O schijă m-a izbit în cască; a venit însă de atât de departe încât n-a putut-o găuri. Îmi șterg noroiul din ochi. În fața mea s-a căscat o gaură; îmi dau seama nelămurit de acest lucru. Obuzele nu obișnuiesc să nimerească în aceeași pâlnie; de aceea vreau să intru în ea. Cu un singur salt îmi fac vânt înaintea, rămânând lipit de pământ, întins ca un șarpe; în aceeași clipă aud un nou șuierat, mă zgribulesc repede, caut adăpost, simt la stânga ceva,

mă lipesc de obiect, cedează, gem, pământul crapă, presiunea aerului îmi vâjâie în urechi, alunec sub obiectul care a cedat, mă acopăr cu el, e lemn, pânză, adăpost — adăpost! — un biet adăpost împotriva schijelor care plouă de sus.

Deschid ochii; degetele mi s-au agățat de o mânecă, de un braț. Un rănit? Îl strig — nici un răspuns — e mort. Mâna mea pipăie mai departe; așchii de lemn: atunci îmi aduc aminte că suntem în cimitir.

Dar bombardamentul e mai puternic decât orice. Îți ia mințile. Mă las și mai jos sub sicriu; el să mă adăpostească, chiar dacă Moartea însăși s-ar afla înăuntru.

În fața mea, se cascade pâlănia. O cuprind cu ochii, ca și cum aș prinde-o în mâini; cu un salt trebuie să mă arunc în ea. Dar primesc o izbitură în obraz; o mână se încleștează de umărul meu — să se fi deșteptat mortul? Mâna mă zgâlțâie, întorc capul și, în lumina unui fulger de-o clipă, văd fața lui Katczinsky, cu gura larg deschisă, răcnind ceva. Nu aud nimic; Kat mă zgâlțâie, se apropie și, într-un moment de domolare a tumultului, glasului lui îmi pătrunde în urechi:

— Gaze... gaaze... gaaaze! Strigă-le și celorlalți!

Apuc cutia măștii contra gazelor. La oarecare depărtare de mine se află cineva. Nu mă mai gândesc decât la un singur lucru: cel de colo trebuie să afle:

— Gaaze! Gaaaze!

Strig, mă apropii, îl lovesc cu cutia măștii, el nu observă — încă o dată, încă o dată — el se ferește — e un recrut — mă uit disperat la Kat, care și-a și pus masca — o scot și eu din cutie; fac vânt căștii, trec masca peste cap, îl ajung pe recrut, cutia măștii lui e

lângă mine, scot masca, i-o pun, el mă ajută — și, deodată, cu un salt, sunt în pâlnie.

Bubuiturile surde ale bombelor cu gaze se amestecă acum cu detunăturile proiectilelor explozive. Un clopot dăngăne în mijlocul exploziilor; gonguri huruitoare de metal vestesc peste tot — gaze — gaze — gaaze!

Îndărătul meu o bufnitură, alta. Șterg de pe ochelarii măștii aburul respirației. Lângă mine se află Kat, Kropp și încă unul. Toți patru stăm încordați, la pândă grea; abia îndrăznim să răsufăm.

Aceste prime minute cu masca pe față hotărâsc asupra vieții și morții: o fi impermeabilă? Mi-aduc aminte de imaginile înfricoșătoare din lazaret: bolnavi de gaze asfixiante, care tușesc icnind zile întregi și scuipându-și, bucată cu bucată, plămânii arși.

Cu băgare de seamă, lipindu-mi gura de capsulă, respir. Acum, aburul gros al gazelor se prelinge pe pământ și se scufundă în toate adânciturile. Ca o meduză moale, lăbărțată, se așterne în pâlnia noastră, se cuibărește înăuntru. Îi dau lui Kat un ghiont; e mai bine să ieșim din pâlnie și să stăm sus, decât să rămânem aici unde gazele se îngrămădesc mai mult. Dar n-apucăm s-o facem; se pornește o nouă grindină de proiectile. Acum însă parcă nu proiectilele duduie; parcă însuși pământul vuieste.

Cu un trosnet, ceva negru se năpustește de sus asupra noastră. Izbește pământul de lângă noi: un coșciug zvârlit în aer.

Îl văd pe Kat mișcându-se și mă strecor până la el. Sicriul a lovit peste brațul întins pe cel de-al patrulea din groapa noastră. Cu mâna cealaltă, omul vrea să-și smulgă masca de pe față. Dar Kropp îl oprește

la timp, îi răsucește mâna la spate și i-o ține nemișcată.

Kat și cu mine ne opintim să-i liberăm brațul rănit. Capacul sicriului e slobod și plesnit, îl putem desprinde ușor; pe mort îl aruncăm afară și ne străduim apoi să scoatem și partea de jos a coșciugului.

Din fericire omul își pierde cunoștința și Albert ne poate da o mână de ajutor. Acum nu trebuie să mai fim atât de precauți; muncim din răspuțeri până când, sub lopata vârâtă dedesubt, fundul sicriului cedează cu un suspin.

S-a luminat ceva mai mult. Kat ia o bucată de scândură din capac, o pune sub brațul fracturat, iar noi îl bandajăm cu toate pachetele de feși ce le avem asupra noastră. Pentru moment nu putem face mai mult.

Sub mască, capul îmi vâjâie și zvâcnește; e gata să plesnească. Plămânii sunt obosiți, nu primesc decât mereu aceeași respirație fierbinte și uzată; vinele de la tâmpile se umflă; am impresia că mă înăbuș.

Lumina cenușie se filtrează înlăuntrul măștii. Vântul suflă vijelios prin cimitir. Mă înalț binișor peste marginea pâlniei. În zorile murdare, deslușesc un picior rupt, cu cizma întreagă; văd totul cu limpezime, într-o secundă. Dar acum se mai ridică la câțiva metri cineva; îmi șterg ochelarii; de emoție, însă, se aburesc din nou; mă uit încordat în direcția aceea — omul de colo nu mai poartă mască.

Mai aștept câteva secunde — omul nu se prăbușește, privește împrejur ca și cum ar căuta ceva, și face câțiva pași; vântul a împrăștiat gazele, aerul e curat; atunci îmi smulg și eu, horcăind, masca de pe față și cad grămadă; ca un șuvoi de apă

rece năvălește aerul în mine; ochii sunt gata să se stingă, valul mă acoperă și mă afundă în beznă.

Bombardamentul a încetat. Mă întorc cu fața spre pâlnie și fac semne celorlalți. Se suie și ei și-și scot măștile. Îl luăm pe rănit și unul dintre noi îi susține brațul bandajat. Așa pornim în fugă, cu pașii împleticiți.

Cimitirul e un morman de sfărâmaturi. Sicriele și cadavrele sunt împrăștiate. Morții au fost omorâți încă o dată, dar fiecare, în clipa când a fost sfârtecat, a salvat pe unul dintre noi.

Gardul e distrus; șinele căii ferate de front, smulse de pe terasament, stau răsucite în sus. În fața noastră zace cineva. Ne oprim; numai Kropp merge mai departe cu rănitul. Cel din țărână e un recrut. Are șoldul mânjit de sânge; pare atât de istovit că vreau să-i întind bidonul în care am ceai cu rom. Kat îmi dă însă mâna la o parte și se apleacă peste el:

— Unde ești lovit, camarade?

Recrutul mișcă doar ochii; e prea slăbit ca să răspundă.

Cu băgare de seamă îi tăiem pantalonii. Băiatul geme.

— Ușurel, ușurel; o să fie bine.

Dacă are o rană în burtă, nu trebuie să bea nimic. N-a vărsat; semn bun. Îi dezvelim șoldul. E o tocătură de carne cu țândări de oase. A fost izbit la încheietură. Băiatul ăsta n-o să mai poată umbla niciodată.

Cu degetul umezit îl frec la tâmplă și-i dau o înghițitură. În ochii lui se ivește un licăr. Abia acum vedem că și brațul drept îi sângerează.

Kat sfâșie două pachete de feși, în benzi late, ca să poată acoperi rana. Eu caut o bucată de stofă, ca să-l bandajez pe deasupra. Dar nu mai avem nimic; de aceea fac încă o tăietură în pantalonii rănitului, ca să iau o fâșie din izmene și să încropesc un bandaj din ea. Dar băiatul n-are izmene. Mă uit mai bine la el; e recrutul bălan de adineauri.

Între timp Kat a scos, din buzunarele unui mort, alte pachete de feși, pe care le punem, cu băgare de seamă, pe rană. Și-i spun băiatului care ne privește țintă:

— Ți-aducem acum o brancardă.

Dar el deschide gura și șoptește:

— Stați aici...

Kat răspunde:

— Ne întoarcem numaidecât. Plecăm numai ca să aducem o targă pentru tine.

Nu se poate ști dacă a înțeles; scâncește ca un copil în urma noastră:

— Nu plecați...

Kat își întoarce capul și mormăie:

— N-ar fi mai bine, într-un caz ca ăsta, să pui mâna pe revolver, ca să se sfârșească?

E clar că băiatul nu va putea suporta transportul, iar peste cel mult câteva zile se va curăța. Dar tot ce-a suferit până acum nu va fi nimic față de cele ce va îndura până ce-și va da sufletul. Acum e încă amețit și nu simte nimic. Peste un ceas va fi un ghemotoc de dureri insuportabile și gura lui va fi doar urlet. Zilele pe care le mai are de trăit vor fi pentru el o tortură bezmetică. Și cui îi vor folosi aceste câteva zile, dacă le va mai avea ori ba?

Dau din cap:

— Da, Kat, ar trebui un revolver.

— Dă-l încoa, zice el, oprindu-se.

E hotărât, se vede cât de colo. Ne uităm în jur — dar nu mai suntem singuri. În fața noastră se adună un pâlc de oameni; din pâlpii și gropi se ivesc capete.

Aducem o targă.

Katczynsky scutură din cap:

— Băieți așa tineri...

Și repetă:

— Băieți atât de tineri și de nevinovați...

Pierderile noastre sunt mai mici decât era de presupus: cinci morți și opt răniți. A fost doar un bombardament scurt. Doi din morții noștri zac într-unul din mormintele răscolite; n-avem decât să astupăm groapa la loc.

Pornim înapoi. Muți, pășim unul după altul în șir indian. Răniții sunt duși la postul sanitar. Dimineața e tulbure, infirmierii aleargă cu numere și hârtiuțe, răniții gem. Începe să plouă.

După o oră ajungem la camioanele noastre și ne suim. Avem acum mai mult loc decât la venire.

Ploaia se întetește. Desfacem foi de cort și ni le punem pe cap. Apa răpăie pe ele. Șuvoaiele se preling pe laturi. Camioanele hurducă prin hârtoape, iar noi ne legănăm încoace și încolo, pe jumătate adormiți.

Doi oameni din față au niște prăjini în formă de furci. Ei ne feresc de sârmele de telefon care atârnă de-a curmezișul șoselei, atât de jos încât ne-ar putea despărți capetele de trup. Cei doi din față le prind la timp în furci și le ridică deasupra noastră. Auzim strigătul lor: „Atențiune — sârmă!” și, ațipiți, ne lăsăm pe vine și ne ridicăm din nou.

Camioanele se înșiruie monoton unele după altele; monotone sunt strigătele, monoton cade ploaia. Cade pe capetele noastre și pe capetele morților din tranșee, pe trupul micului recrut cu rana mult prea mare pentru șoldul lui; cade pe mormântul lui Kemmerich, cade pe inimile noastre.

O bubuitură răsună undeva. Tresărim cu privirea încordată, cu mâinile din nou pregătite ca să ne aruncăm peste marginea camionului în șanț.

Dar nu se mai întâmplă nimic. Auzim doar, monotone, strigătele: „Atențiune — sârmă!”. Ne lăsăm pe vine — ațipim din nou.

V

E greu să omori păduchii unul câte unul, când ai cu sutele. Sunt cam tari și veșnicul trosnit între unghii devine plicticos. De aceea, Tjaden a agățat de-o sârmă, deasupra unui muc de lumânare aprinsă, capacul unei cutii de vacs. În tigăița asta aruncă păduchii — păduchii pocnesc și s-a sfârșit.

Stăm roată, cu cămășile pe genunchi, cu pieptul gol în aerul cald, cu mâinile la lucru. Haie are un soi de păduchi deosebit de fini: au o cruce roșie pe cap. De aceea susține că i-a adus din lazaretul de la Thourhout și anume de la un medic maior în persoană. Mai spune că are de gând să întrebuințeze pentru unsul cizmelor grăsimea ce se adună în căpăcelul de tablă — și gluma asta îl face să se prăpădească de râs o jumătate de ceas.

Dar azi n-are succes; pe noi ne preocupă cu totul altceva.

Zvonul s-a adevărit. Himmelstoss a sosit. Ieri și-a făcut apariția; i-am și auzit binecunoscutul glas. Cică în patrie ar fi făcut-o de oaie, culcând cam prea vârtos câțiva recruți în noroi. Fără știrea lui se afla printre ei fiul președintelui de consiliu. Asta i-a frânt gâtul.

Aici o să vadă pe dracul. De ceasuri întregi, Tjaden analizează pe toate fețele felul cum îi va răspunde. Haie se uită gânditor la laba lui de urs și-mi face cu ochiul. Păruiala de atunci a fost apogeul vieții lui; mi-a spus că și acum o mai visează uneori.

Kropp și Müller stau la taifas. Kropp a capturat de unul singur o gamelă plină cu linte, probabil de la

bucătăria geniștilor. Müller îi aruncă ocheade pofticioase, se stăpânește însă și întreabă:

— Ce-ai face tu, Albert, dacă acum deodată s-ar încheia pacea?

— Nici pomeneală de așa ceva! i-o tăie Albert scurt.

— Bine, dar dacă totuși s-ar încheia? stăruie Müller. Ce-ai face?

— Pe-aici mi-ar fi drumul! mârâie Kropp.

— Mai e vorbă! Și apoi?

— M-aș îmbăta, zice Albert.

— Dă-o naibii; vorbesc serios.

— Și eu, ripostează Albert. Altceva ce-ai vrea să fac?

Și pe Kat îl interesează problema. Îi cere lui Kropp tributul lui de linte, îl capătă, cugetă apoi câtva timp și declară:

— Firește, nu-i o idee rea să te îmbeți, dar după aceea, tuști în primul tren — și drept la mămica. Pace, măi omule; pace, măi Albert...

Caută în portvizitul lui de mușama o fotografie și o arată mândru celor dimprejur:

— Bătrâna mea!

Apoi o pune la loc și înjură:

— Afurisit, păduchiosul ăsta de război!

— Ție-ți vine ușor să vorbești, mă amestec eu. Ai nevastă și copii.

— Asta așa-i, încuviințează el. Trebuie să mă dau peste cap ca să le fac rost de mâncare.

Rădem.

— Asta n-o să-ți lipsească niciodată, Kat. Căci la nevoie te pui pe rechiziții.

Müller e flămând și nu se dă încă bătut. Îl zgâlțâie pe Haie Westhus din visurile lui de cotonogeli:

— Tu ce-ai face, Haie, dacă s-ar încheia pacea acum?

— În primul rând — intervin eu — ar trebui să te bată la sânge, pentru că te-ai apucat să vorbești de asemenea lucruri aici. Cum îți veni?

— Uite-așa, ca baliga pe acoperiș! răspunde Müller laconic și-i repetă lui Haie Westhus întrebarea.

Dar pentru Haie e prea grea. El își clatină capul pistruiat:

— Care va să zică, atunci când n-o să mai fie război?

— Da, mă. Repede ai înțeles!

— Atunci am avea iarăși muieri, hî? Lui Haie îi lasă gura apă.

— Și asta.

— Măi să fie al dracului! explodează acum Haie și fața i se însuflețește. Apoi atunci aș agăța o bucățică faină, știți, una ca un jandarm, cu tot ce trebuie ca s-o poți ține bine în labe, și pe urmă drept în pat cu ea! Vă dați seama, mă băieți: perne de puf și pat cu somieră! Opt zile n-aș mai trage pantalonii pe mine.

Toți tac. Imaginea e prea amețitoare. Fiorii ne trec din creștet până-n tălpi. În sfârșit, Müller își revine și întreabă:

— Și după aia?

Pauză. Apoi Haie răspunde cam confuz:

— Dacă aș fi subofițer, aș mai rămâne la prusaci și aș capitula.

— Haie, îți lipsește o doagă, pufnesc eu.

El mă întreabă cu glas domol:

— Ai lucrat vreodată la turbă? Ia încearcă o dată.

Și cu vorbele astea își scoate lingura din carâmbul cizmei și o vâra în gamela lui Albert.

— Mai rău decât săpatul tranșeelor în Champagne nu poate să fie, răspund eu.

Haie mestecă și rânjește:

— Dar durează mai mult. Și nu poți chiuli.

— Bine, Haie, dar acasă tot e mai bine.

— Așa și așa, face el.

Și, cu gura căscată, cade pe gânduri. Poți să-i citești pe față ce gândește. O biată colibă în mijlocul smârcurilor de turbă; muncă grea în arșița câmpiei sterpe, din zori până seara; simbria, ca vai de lume; haine murdare de argat...

— În armată, pe timp de pace, n-ai nici o grijă, glăsuiește el. În fiecare zi mâncare, căci altfel faci tărăboi; ai patul tău, la fiecare opt zile rufe curate ca un domnișor; îți faci serviciul de subofițer, uniformă frumoasă; iar seara pe-aci ți-e drumul: drept la cârciumă!

Haie e grozav de mândru de ideea lui. Se îndrăgostește de ea:

— Și când ai împlinit doisprezece ani de serviciu, ești un om căpătuit și te faci jandarm. Toată ziua-bună-ziua, numai plimbări.

Îl trec nădușelile la gândurile astea de viitor:

— Ia gândește-te cum se poartă toți cu tine: fiecare îți face cinste, ăsta cu un coniac, ălălalt cu o jumătățică. Că de, cu jandarmul toată lumea vrea să se aibă bine.

— Dar tu n-ai să ajungi niciodată subofițer, măi Haie, îl apostrofează Kat.

Haie îl privește aiurit și tace. În capul lui se perindă acum, desigur, serile limpezi de toamnă, duminicile pe bărăgan, clopotele satului, după-amiezile și nopțile petrecute alături de fete,

gogoșile de hrișcă, ceasurile de taclale în neștire la cârciumă...

De atâta fantezie, nu știe cum să se mai descurce; de aceea mârâie supărat:

— Cine naiba vă pune să întrebați tâmpenii de astea?

Își trece cămașa peste cap și se încheie la tunică.

— Tu ce-ai face, Tjaden? trâmbițează Kropp.

Tjaden știe doar una și bună:

— Aș face pe dracu-n patru, să nu-mi scape Himmelstoss.

Dorința lui cea mai aprinsă ar fi, pasămite, să-l închidă într-o cușcă și, în fiecare dimineață, să-l snopească în bățai. Întorcându-se spre Kropp, visează:

— Eu în locul tău aș căuta să mă fac locotenent. Atunci ai putea să-i freci ridichea, până când i-ar ieși și mațele prin șezut.

— Dar tu, Detering? se interesează Müller mai departe.

Adevărat dascăl de școală, Müller ăsta, cu întrebările lui! Dar Detering e zgârcit la vorbă. La întrebarea asta, însă, răspunde. Se uită în sus și rostește doar o singură frază:

— Aș pica tocmai bine, la strânsul bucatelor.

Și cu vorbele astea se ridică și plecă.

Detering își face griji. Femeia lui trebuie să ducă în spinare toată gospodăria. Colac peste pupăză, i s-au rechiziționat și doi cai. În fiecare zi citește ziarele care ne sosesc, ca să vadă dacă nu cumva plouă prin părțile lui, în Oldenburg. Pentru că, în acest caz, nu s-ar mai putea căra fânul în hambare.

În clipa aceasta apare Himmelstoss. Vine drept spre grupul nostru. Fața lui Tjaden se umple de pete.

Cât e de lung, se întinde în iarbă și, de emoție, închide ochii.

Himmelstoss e cam nesigur; mersul i se încetinește. Apoi însă tot vine spre noi. Nici unul nu se gândește să se ridice. Kropp îl privește cu interes.

Himmelstoss se află acum în fața noastră și așteaptă. Și, pentru că niciunul dintre noi nu scoate o vorbă, articulează el un „da” cu semn de întrebare.

Trec alte câteva secunde; se vede bine că Himmelstoss nu știe ce atitudine să ia. Cea mai mare plăcere i-ar face să ne pună în pas alergător. Se pare că a învățat totuși că frontul nu e cazarmă. Mai încearcă o dată, dar fără să se adreseze tuturilor, ci numai unuia, în speranța că în felul ăsta va primi răspuns. Kropp e cel mai aproape de dânsul. Pe el îl onorează deci:

— Așadar tot pe-aici?

Dar Albert nu-i e prieten. Răspunde scurt:

— Ceva mai demult decât dumneata, pare-mi-se.

Mustața roșcovană pâlpaie:

— Nu mă mai cunoașteți?

Acum își deschide ochii Tjaden:

— Ba da.

Himmelstoss se întoarce spre el:

— Ești Tjaden, nu?

Tjaden își saltă capul:

— Dar tu știi ce ești?

Himmelstoss pică din cer:

— De când ne tutuim? Mi se pare că n-am stat încă niciodată împreună într-un șanț.

Himmelstoss nu știe cum să iasă din încurcătură. La dușmănia asta fățișă nu s-a așteptat. Dar deocamdată se ferește; pesemne i-o fi spus cineva prostia cu împușcarea pe la spate.

La întrebarea cu șanțul, Tjaden, de furie, devine glumeț:

— A, nu; acolo ai stat tu singur.

Acum începe și Himmelstoss să clocotească. Dar Tjaden i-o ia repede înainte. Nu se lasă până nu spune tot ce are pe inimă:

— Ai vrea să știi ce ești? Ești un porc, asta ești! E mult de când am vrut să ți-o spun.

Satisfacția multor luni de zile sticlește în ochii lui scăpărători când zvârle cuvântul „porc”.

Dar și Himmelstoss se dezlănțuie:

— Ce vrei, pezevenghiule, lepră spurcată? Drepti! Și lipește copita când vorbești cu superiorul!

Tjaden răspunde cu un gest superb:

— Poți să iei pe loc repaus, Himmelstoss. Rupeți rândurile!

Himmelstoss a devenit un regulament de instrucție în delir. Nici Kaiserul n-ar putea fi mai ofensat. Răcnește:

— Tjaden, în exercițiul funcțiunii îți ordon să te ridici!

— Altceva? întrebă Tjaden.

— Ai de gând să execuți ordinul ori ba?

Tjaden, fără să-și dea seama, răspunde calm și definitiv cu cel mai celebru citat din clasici¹. Și totodată îi arată dosul.

Himmelstoss se depărtează în pas alergător.

— Te dau pe mâna curții marțiale!

Îl vedem dispărând în direcția cancelariei.

Haie și Tjaden intonează împreună un duet de urlete, ca niște adevărați săpători de turbă. Haie râde

¹ Aluzie la o replică din piesa *Götz von Berlichingen* de Goethe, unde eroul rostește cuvintele: „Pupă-mă în...”

cu atâta poftă că-și scrântește falca și amuțește brusc, cu gura căscată. Albert trebuie să-i repeadă un ghiont, ca să-i pună falca la loc.

Kat e îngrijorat:

— Dacă te raportează, o pățești.

— Crezi c-o să raporteze? întrebă Tjaden.

— Lege! întăresc eu.

— Umfli cel puțin cinci zile de carceră grea, adăugă Kat.

Asta nu-l tulbură pe Tjaden:

— Cinci zile de carceră sunt cinci zile de odihnă.

— Și dacă te toarnă la temniță? întrebă Müller, care e om cu socoteală.

— Atunci, cât voi sta la gherlă, n-o să mai fie război pentru mine.

Tjaden e un copil norocos. Nu știe de griji. Pleacă cu Haie și Leer, ca să nu fie găsit în vârtoarea primei emoții.

Müller tot n-a isprăvit. Se adresează din nou lui Kropp:

— Dacă te-ai întoarce acum acasă, Albert, ce-ai face?

Kropp a mâncat pe săturate și de aceea e mai îngăduitor:

— Câți am mai fi în clasa noastră?

Socotim: din douăzeci, șapte sunt morți, patru răniți, unul la balamuc. Am fi deci cel mult opt.

— Trei dintr-ăștia sunt locotenenți, precizează Müller. Crezi că vreunul din ei i-ar mai permite lui Kantorek să-l bruftuiască?

Nu credem; de altfel nici noi nu l-am mai lăsa să ne facă de două parale.

— „Ce părere ai despre cele trei acțiuni paralele din *Wilhelm Tell*?” își amintește subit Kropp și-l pufnește râsul.

— „Care erau țelurile Ligii din Göttingen?” întreabă deodată și Müller, foarte sever.

— „Câți copii a avut Carol Temerarul?” intervin eu, calm.

— „Dumneata ai să rămâi toată viața un terchea-berchea, Baumer!” orăcăie Müller.

— „Când a fost bătălia de la Zama?” vrea să știe Kropp.

— „Dumneata ești cu desăvârșire lipsit de seriozitate morală, Kropp! Stai jos. Trei minus!” i-o retez eu.

— „Care erau îndatoririle pe care Licurg le socotea cele mai importante pentru stat?” susură Müller, făcându-se că-și îndreaptă niște ochelari pe nas.

— „Cum se zice: «Noi germanii ne temem de Dumnezeu, dar de nimic altceva pe lume» sau «Noi germanii...»?” le dau eu de gândit.

— „Câți locuitori are Melbourne?” ciripește Müller.

— „Cum vrei să ajungi la ceva în viață dacă nu știi asta?” îl întreb eu pe Albert, indignat.

— „Ce se înțelege prin coeziune?” se rățoiește el la mine.

Din toate astea nu știm acum mai nimic. Nici nu ne-au folosit vreodată. Vezi că la școală nu ne-a învățat nimeni cum se aprinde o țigară pe ploaie și vânt, cum se face foc cu lemne ude — sau că e mai bine să vâri baioneta în burtă, pentru că acolo nu se înțepenește ca în coaste.

Müller zice gânditor:

— La ce bun? Tot o să trebuiască să ne întoarcem pe băncile școlii.

Părerea mea e că lucrul acesta e exclus:

— Poate c-o să dăm un examen rezumativ, de mântuială.

— Dar și pentru asta trebuie să te pregătești. Și chiar dacă treci examenul, ce brânză ai făcut? Să fii student, e tot un drac. Dacă n-ai bani, trebuie să tocești.

— Tot e ceva mai bine. Mofturi sunt doar lucrurile pe care te obligă să le înveți.

Kropp a sesizat starea noastră de spirit:

— Cum să mai ia cineva în serios lucrurile astea, după ce a fost ca noi pe front?

— Totuși trebuie să ai o profesie! obiectează Müller, de parcă ar fi Kantorek în persoană.

Albert își curăță unghiile cu briceagul. Suntem uluiți văzând la el apucăturile astea de filfizon. Dar Albert își curăță unghiile pentru că l-au năpădit gândurile. Pune briceagul la o parte și declară:

— Tocmai asta e. Kat și Detering și Haie au să se întorcă la meseriile lor, pentru că le-au avut și înainte. Tot așa și Himmelstoss. Dar noi n-am avut nici una. După cele de aici — și arată cu mâna spre front — cum o să ne deprindem cu o profesie?

— Ar fi bine să trăiești ca rentier și să locuiești singur într-o pădure, sugerez eu, dar mă rușinez îndată de grandomania asta.

— Ce-o să se întâmple când ne vom întoarce? întrebă Müller și până și el e consternat.

Kropp dă din umeri:

— Știu și eu? Să fim întâi acolo, că vedem noi.

Toți sunt nedumeriți.

— Dar ce-am putea face? întreb eu.

— Eu n-am poftă de nimic, răspunde Kropp sâstisit. Într-o bună zi tot mori; atunci de ce să te mai

ostenești? Și apoi, nici nu cred c-o să ne mai întoarcem vreodată.

— Când stau să mă gândesc, Albert — spun eu după câțva timp, rostogolindu-mă pe spate — aș vrea, când voi auzi cuvântul pace — și ar fi cu adevărat pace — să fac ceva nemaipomenit, și gândul acesta mi se suie la cap. Ceva, înțelegi, care să merite să fi stat aici în mijlocul urgiei. Numai că nu-mi pot imagina nimic. Toate pe care le văd realizabile, toate chestiile în legătură cu profesia și cu studiile și cu salariul și așa mai departe mă dezgustă, căci au fost și înainte și sunt respingătoare. Nu găsesc nimic — nu găsesc nimic, Albert!

Și deodată, toate mi se par inutile și disperate. Se gândește și Kropp la asta:

— O să fie destul de greu pentru noi toți. Crezi că ai de-acasă nu se gândesc uneori și ei cu grijă la astea? Doi ani de împușcături și de grenade — de așa ceva nu te poți lepăda după aceea, ca de un ciorap...

Cădem de acord că suntem toți în aceeași situație, dar nu numai cei de-aici: peste tot, fiecare om din categoria noastră, unul mai mult, altul mai puțin. E soarta comună a generației noastre.

Albert concretizează:

— Războiul ne-a stricat. Nu mai suntem buni de nimic.

Are dreptate. Nu mai suntem tineri. Nu mai vrem să cucerim lumea. Suntem niște fugari. Fugim de noi înșine. De viața noastră. Am avut optsprezece ani, am început să îndrăgim lumea și viața — și a trebuit să tragem cu pușca în ele. Primul obuz care a explodat ne-a lovit drept în inimă. Suntem izolați de activitate, de năzuințe, de progres. Nu mai credem în ele, credem în război.

Cancelaria e în plină frământare. Se pare că Himmelstoss a pus-o în stare de alarmă. În capul coloanei tropăie majurul cel grăsun. E nostim că aproape toți plutonierii-majori reangajați sunt grași.

După el vine, însetat de răzbunare, Himmelstoss. Cizmele îi strălucesc în soare.

Ne ridicăm. Majurul pufnește:

— Unde e Tjaden?

Se înțelege că nimeni nu știe. Himmelstoss se zgâiește urât la noi:

— Ba știți! Numai că nu vreți să spuneți. Haide, deschideți pliscul!

Majurul se uită iscoditor împrejur, dar Tjaden nu se vede nicăieri. Atunci încearcă pe altă cale:

— Peste zece minute, Tjaden să se prezinte la cancelarie.

Cu vorbele astea se îndepărtează; Himmelstoss, cu un pas în urma lui.

— Am impresia că la viitoarea săpare de tranșee un sul de sârmă o să-mi pice din mână pe picioarele lui Himmelstoss, prevede Kropp.

— O să mai petrecem strașnic cu el, râde Müller.

Asta ne e acum ambiția supremă: să-i arătăm unui factor poștal părerea noastră.

Intru în baracă și-i povestesc lui Tjaden cele întâmplate, ca să se poată ascunde.

Apoi căutăm alt loc de tolăneală și ne așezăm pe jos ca să jucăm cărți. Căci la asta ne pricepem de minune: să jucăm cărți, să înjurăm și să facem război. Nu e prea mult pentru niște oameni de douăzeci de ani — e prea mult pentru niște oameni de douăzeci de ani.

După o jumătate de ceas, Himmelstoss se înființează din nou în fața noastră. Nimeni nu-l bagă în seamă. Întreabă de Tjaden. Noi ridicăm din umeri.

— Dar voi de ce nu vă duceți să-l căutați? stăruie el.

— Care „Voi”? întrebă Kropp.

— Voi, ăștia.

— Vă poftesc să nu ne tutuiți, rostește Kropp, cu glas de colonel.

Himmelstoss pică din cer:

— Dar cine vă tutuiește?

— Dumneavoastră!

— Eu?

— Da.

Himmelstoss fierbe. Se uită la Kropp bănuitor, pentru că n-a priceput ce-a vrut să spună. În tot cazul, nu e tocmai sigur pe poziție și încearcă să ne câștige:

— Mă rog, nu l-ați găsit?

Kropp se lungește în iarbă și întreabă:

— Dumneavoastră ați mai fost vreodată pe front?

— Asta nu te privește! îl repede Himmelstoss. Cer să mi se răspundă la întrebare.

— Cu plăcere! se învoiește Kropp, ridicându-se. Vedeți micii nourași din partea aceea? Sunt de la proiectilele antiaeriene. Acolo am fost noi ieri. Cinci morți, opt răniți. Și în fond a fost o nimica toată. Data viitoare când veți veni și dumneavoastră cu noi, fiecare om, înainte de a muri, se va prezenta în fața dumneavoastră, va lua poziția de drepti și, reglementar, cu glasul sacadat, va rosti: „Vă rog să-mi dați voie să rup rândurile; vă rog să-mi îngăduiți să mor!” Oameni ca dumneavoastră am așteptat noi aici pe front!

Apoi Kropp se așează din nou și Himmelstoss piere, ca o cometă.

— Trei zile de închisoare, opinează Kat.

— Data viitoare e rândul meu, îl anunț eu pe Albert.

Dar s-a sfârșit. În schimb, seara la apel, se face anchetă. În cancelarie se află locotenentul nostru Bertinck și ne cheamă unul după altul.

Trebuie să depun și eu ca martor și explic de ce s-a răzvrătit Tjaden. Chestia cu udatul patului face impresie. Himmelstoss e adus de față și eu repet mărturia.

— E adevărat? îl întreabă Bertinck pe Himmelstoss.

Himmelstoss se zbate, se sucește, dar trebuie să recunoască în cele din urmă, după ce Kropp a făcut aceeași declarație.

— De ce n-a raportat nimeni atunci? întreabă Bertinck.

Tăcem; locotenentul știe, firește, și singur că la cazarmă n-are rost să reclami asemenea fleacuri. Dar există oare măcar posibilitatea unei reclamații la cazarmă? Locotenentul pare că-și dă seama de acest lucru, căci, înainte de toate, îl face pe Himmelstoss cu ou și cu oțet, atrăgându-i încă o dată energic atenția că frontul nu e cazarmă. Apoi îl muștruluiește și mai aspru pe Tjaden, care umflă o predică zdravănă și trei zile arest simplu. Lui Kropp, făcându-i cu ochiul, locotenentul îi dă o singură zi de arest.

— Nu se poate altfel, îi spune cu regret.

E om cu scaun la cap.

Arestul simplu e plăcut. Localul a fost cândva coteț de găini; arestații pot primi și vizite; știm noi ce

trebuie să facem, ca să ajungem la ei. Arestul sever ar fi fost în beci. La început existase și obiceiul de a ne lega de copaci, dar acum pedeapsa asta a fost oprită. Uneori se întâmplă chiar să fim tratați omenește.

Un ceas după ce Tjaden și Kropp se află îndărătul rețelelor de sârmă, ne ducem la ei. Tjaden ne salută cotcodăcind. Apoi, până noaptea, jucăm cărți.

Bineînțeles că, de câștigat, câștigă Tjaden, ageamiul.

La plecare Kat mă întrebă:

— Ce-ai zice de niște friptură de gâscă?

— N-ar fi rău, răspund.

Ne suim într-un furgon de muniții. Transportul costă două țigări. Kat și-a memorat bine locul. Orătăniile sunt ale unui stat-major de regiment. Iau hotărârea să umflu eu gâsca și cer instrucțiuni. Cotețul se află îndărătul zidului, închis numai cu un țaruș.

Kat ține mâinile, eu îmi proptesc un picior pe ele și mă cațăr peste zid. Între timp Kat face de strajă.

Câteva minute stau pe loc, ca să-mi deprind ochii cu întunericul. Apoi zăresc cotețul. Mă furișez tiptil până la el, pipăi țarușul, îl scot și deschid ușa.

Deosebesc două pete albe. Două găște; asta-i cam albastru: dacă ieși una, găgâie cealaltă. Prin urmare amândouă — dacă sunt iute de mână, merge strună.

Cu un salt, mă reped la ele. Pe una o apuc numaidecât, în clipa următoare și pe a doua. Ca un descreierat le izbesc cu capetele de perete ca să le amețesc. Se pare însă că n-am destulă vlagă. Gâștele icnesc și lovesc cu picioarele și cu aripile. Mă lupt cu disperare — dar, sfinte dumnezeule, ce puteri are o

asemenea găscă! Se zbat amândouă de mă aruncă încoace și încolo. În întuneric petele astea albe sunt oribile; e ca și când brațele mele ar fi căpătat aripi, și aproape că mi-e teamă să nu mă înalț în văzduh; parcă aș avea două baloane în mâini.

Deodată se dezlănțuie o gălăgie infernală; una dintre găște a apucat să tragă puțin aer în piept și cârâie acum ca un ceas deșteptător. Înainte de a-mi da seama ce se întâmplă, disting pași repezi și lipăind afară, mă pomenesc izbit cu putere, cad la pământ și aud un mârâit furios. E un dulău. Mă uit într-o parte; e gata să mă înhațe de gât. Fac numaidecât pe mortul, am însă totodată grijă să-mi vâr repede bărbia în gulerul vestonului.

E un dog. După o veșnicie, își trage capul înapoi și se așează lângă mine. Dar de cum încerc să mă mișc, mârâie. Chibzuiesc. Singurul lucru ce-l pot face este să scot revolverul. Trebuie să dispar de aici, înainte de a veni cineva. Centimetru cu centimetru apropii mâna de armă.

Am impresia că trec ceasuri. Din răstimp în răstimp, câte o mișcare ușoară și un mârâit amenințător; apoi o clipă de așteptare și altă încercare. Când apuc în sfârșit revolverul, mâna începe să-mi tremure. O apăs de pământ și-mi ticluiesc planul: întâi sus mâna cu revolverul, apoi — mai înainte ca dulăul să mă poată înhăța — trag și... pe-aci mi-e drumul!

Îmi umplu încet plămâni cu aer și mă liniștesc. Apoi îmi țin răsufierea, cu un zvâcnet salt revolverul, o detunătură, dulăul se aruncă chelălăind într-o parte, mă reped la ușa cotețului și mă împiedic de una din găștele fugite.

În goană reușesc s-o apuc, cu toate puterile o azvârl peste zid și mă cațăr și eu. Dulăul și-a revenit și dă să se arunce asupra mea. Ca fulgerul, zvâcnesc pe partea cealaltă și mă trântesc la pământ. La zece pași de mine se uită Kat, cu gâsca în brațe. De cum mă vede, o tulim.

În sfârșit ne putem trage sufletul. Gâsca e moartă; Kat a omorât-o cât ai zice pește. Vrem s-o frigem imediat, ca să nu bage nimeni de seamă. Eu aduc oale și lemne din baracă și ne tupilăm într-un mic șopron părăsit, pe care l-am dibuit mai demult pentru asemenea treburi. Astupăm bine unica ferestruică. Înăuntru e un fel de plită: pe niște cărămizi, o placă de fier. Facem focul.

Kat jumulește gâsca și o curăță. Fulgii îi punem cu grijă la o parte. Vrem să ne facem două pernițe cu inscripția: „Fie-ți somnul bun și în bubuit de tun”.

Focul de artilerie de pe front zumzăie în jurul refugiului nostru. Lumini pâlپاie peste fețele noastre, umbre joacă pe pereți. Uneori răsună câte o bubuitură înfundată și șopronul se cutremură. Bombe din avioane. La un moment dat auzim țipete înăbușite. Probabil că o baracă a fost lovită în plin.

Avioanele zbârnăie; se aude țacănit de mitraliere. Dar de la noi nu pătrunde nici o rază de lumină care să poată fi văzută.

Astfel ședem unul în fața celuilalt, Kat și cu mine, doi ostași în uniforme ponosite, frigând o gâscă în puterea nopții. Nu vorbim mult, dar avem unul pentru celălalt atenții mai gingașe decât îmi închipui că pot avea niște îndrăgostiți. Suntem doi oameni, două minuscule scântei de viață, afară e noapte și pânдеște cercul morții. Noi stăm la marginea lui, în primejdie și totuși ocrotiți; peste mâini ni se prelinge

grăsime de găscă, inimile noastre sunt una lângă alta; în scânteierea unui foc domol, luminile și umbrele sentimentelor trec de la unul la altul. Ce știe el despre mine — ce știu eu despre el? Înainte, nici unul din gândurile unuia n-ar fi fost identic cu al celuilalt — acum stăm în fața unei găște, simțim viața din noi și suntem atât de aproape, că nu mai e nevoie să vorbim despre lucrul acesta.

Durează mult până se frige o găscă, chiar dacă e tânără și grasă. De aceea schimbăm mereu locurile. Unul o stropește, iar celălalt doarme. Un miros amețitor se răspândește încetul cu încetul în șopron. Zgomotele de afară se înlănțuie, devin vis, dar un vis în care amintirile nu se sting. Pe jumătate adormit, îl văd pe Kat ridicând și coborând lingura; mi-e drag; îmi sunt dragi umerii și statura lui colțuroasă și încovoiată — și în același timp văd îndărătul lui păduri și stele, și un glas duios rostește cuvinte ce mă liniștesc, pe mine soldatul care, cu cizmele lui mari, cu raniță și centiron, pășește mititel sub cerul înalt, pe drumul ce i se așterne în față; care uită lesne și numai rareori mai e trist; care merge mereu înainte sub cerul nemărginit al nopții.

Un soldat mititel și un glas duios — și dacă l-ar mângâia cineva, poate că nici n-ar mai înțelege așa ceva soldatul cu cizmele mari, cu inima împietrită care merge înainte pentru că poartă cizme și a uitat totul, afară de mersul înainte. Nu sunt oare la orizont flori și un peisaj atât de pașnic încât soldățelului îi vine să plângă? Nu sunt oare acolo imagini pe care nu le-a pierdut pentru că nici nu le-a avut vreodată, tulburătoare și totuși pierite pentru el? Nu sunt oare acolo cei douăzeci de ani ai lui?

Mi-e fața umedă; unde mă aflu? Kat stă dinaintea mea; umbra lui uriașă, cocârjată, se așterne peste mine ca o pătură. Și Kat vorbește încet, cu un zâmbet pe buze, și se întoarce la foc.

Apoi zice:

— E gata.

— Bine, Kat.

Mă scutur. În mijlocul șopronului se află friptura rumenă. Ne scoatem furculițele pliante și bricegele și ne tăiem fiecare câte o pulpă. O mâncăm cu pâine cazonă, pe care o muiem în sos. Mâncăm încet, cu poftă.

— Îți place, Kat?

— Grozav! Dar ție?

— Grozav, Kat.

Suntem frați și ne oferim unul altuia bucățile cele mai bune. După aceea eu îmi aprind o țigaretă, iar Kat o țigară de foi. A mai rămas mult din găscă.

— Ce zici, Kat? Să nu ducem câte o bucată lui Kropp și Tjaden?

— S-a făcut! răspunde el.

Tăiem o porție și o învelim cu grijă în hârtie de ziar. Restul am vrea să-l luăm cu noi în baracă, dar Kat râde și zice doar: „Tjaden!”

Îmi dau seama că trebuie să ducem totul. Pornim spre coteț ca să-i trezim pe cei doi. Mai înainte, însă, punem fulgii bine.

Kropp și Tjaden se uită la noi ca la o fata morgana. Apoi măselele încep să scrâșnească: Tjaden ține în gură, cu amândouă mâinile, ca pe o muzicuță, o aripă de găscă, și mestecă. Apoi soarbe grăsimea din oală și plescăie:

— Să știți că asta n-am să v-o uit toată viața!

Pornim spre baraca noastră. Și iată iarăși cerul înalt cu stele și zorile, care se ivesc, și eu trec pe sub el, soldat cu cizme mari și burta plină, un mic soldat în revărsat de zi — iar lângă mine, încovoiat și colțuros, pășește Kat, camaradul meu.

Silueta barăcii se apropie de noi în faptul zilei, ca un somn bun și negru.

VI

Umblă zvonuri despre o ofensivă. Pornim spre front cu două zile mai devreme ca de obicei. În drum trecem pe lângă o școală părăduită de bombardament. De-a lungul laturii mai lungi se întinde un zid înalt, dublu, de coșciuge stivuite, noi-nouțe, albe și nelustruite. Miros încă a rășină, a brad și a pădure. Sunt cel puțin o sută.

— Da' grozave pregătiri pentru ofensivă s-au mai făcut! exclamă Müller cu uimire.

— Astea-s pentru noi, bombăne Detering.

— Ține-ți fleanca! îl repede Kat.

— Tu să fii mulțumit dacă te vei alege măcar cu un sicriu, rânjește Tjaden. Tare mă tem că numai foaia de cort o s-o găsească bună pentru mutra ta de pupăză scăpată dintr-o baracă de dare la semn!

Fac și ceilalți glume; glume lugubre, căci n-avem încotro. La urma urmei, sicriile sunt pentru noi, nici vorbă. În chestii de astea, organizarea merge strună.

Frontul, peste tot, e numai freamăt.

În prima noapte încercăm să ne orientăm. E destulă liniște ca să putem auzi camioanele dindărătul tranșeelor inamice uruind fără încetare până în zori. Kat spune că nu vin să ia, ci aduc: trupe, muniții, tunuri.

Artileria engleză a fost întărită; asta auzim numaidecât. La dreapta fermei sunt acum cel puțin patru baterii de 20,5, mai multe decât înainte, iar îndărătul ciotului de plop s-au clădit aruncătoare de mine. Au fost aduse și numeroase drăcovenii de-alea mici franțuzești cu focoase percutante.

Ne e inima grea. Două ceasuri după ce ne-am instalat în tranșee suntem bombardăți de către

propria noastră artilerie. E a treia oară în decurs de patru săptămâni. Dacă ar fi erori de ochire, n-ar spune nimeni nimic, dar pricina este că țevile tunurilor s-au lăbărțat de prea mult uzaj; împrășcă până și în sectorul nostru, atât de nesigure au devenit tragerile. În noaptea asta, din cauza lor, avem doi răniți.

Frontul e o colivie în care trebuie să aștepti, cu nervii biciuiți, ce se va întâmpla. Ne aflăm sub grila traiectoriilor de obuze și trăim în încordarea nesiguranței. Deasupra noastră planează hazardul. Când vine un proiectil, pot să mă ghemuiesc, atâta tot; unde va cădea, nu pot nici să știu, nici să dirijez.

Hazardul acesta e pricina care ne face nepăsători. Mă aflam acum câteva luni într-un adăpost și jucam cărți; după aceea m-am ridicat și m-am dus să vizitez pe niște cunoscuți dintr-alt adăpost. Când am revenit, n-am mai găsit nici urmă din adăpostul unde jucasem; un obuz căzut în plin l-a făcut una cu pământul. M-am întors la al doilea adăpost și am sosit tocmai bine ca să dau o mână de ajutor la dezgroparea lui; în lipsa mea, fusese astupat și el de o explozie.

Tot atât de întâmplător cum pot fi lovit de moarte, tot astfel rămân în viață. Într-un adăpost blindat pot fi făcut ciulama, iar pe câmp deschis să stau zece ore sub foc de baraj și să scap nevătămat. Fiecare soldat rămâne în viață numai datorită unui număr nesfârșit de hazarduri. Și fiecare soldat crede și se încrede în hazard.

Trebuie să ne ferim pâinea. În ultima vreme, de când tranșeele nu prea mai sunt în ordine, șobolanii s-au înmulțit grozav. Detering e de părere că apariția lor e cel mai sigur indiciu c-o să fie lată.

Șobolanii de aici sunt deosebit de respingători pentru că sunt foarte mari. Fac parte din categoria acelor care se numesc șobolani de cadavre. Au capete hidoase, nude, cu trăsături ostile, și ți se face rău numai când le vezi cozile lungi și golașe.

Par a fi foarte flămânzi. Aproape tuturor camarazilor le-au ciugulit din pâine. Kropp și-a pus-o pe a lui sub cap, învelită bine în foaia de cort, dar nu poate dormi, pentru că șobolanii îi aleargă peste obraz ca să ajungă la pâine. Detering a vrut să fie șiret; a prins de tavan o sârmă subțire și și-a agățat de ea sacul cu pâine. Noaptea, aprinzând lanterna de buzunar, vede sârma bălăbănindu-se încioace și încolo. Pe pâine stă călare un șobolan gras.

În cele din urmă punem capăt tărașeniei. Colțurile de pâine, roase de șobolănime, le tăiem cu grijă; de aruncat toată bucata nici gând, căci ar însemna să n-avem ce mânca mâine.

Feliile tăiate le îngrămădim la mijloc pe pământ. Fiecare își scoate sapa și stă gata să lovească. Detering, Kropp și Kat și-au pregătit lanternele.

După câteva minute auzim primii pași și întâile ronțaieli. Zgomotul se întetește, și acum sunt multe piciorușe care calcă mărunț. Subit, lanternele își fulgeră lumina, iar noi izbim cu toții în grămada neagră care se împrăștie chirăind în toate direcțiile. Suntem mulțumiți de succes. Adunăm cu sapele resturile de șobolani, le aruncăm peste marginea tranșeei și ne punem din nou la pândă.

Încă de câteva ori ne reușește lovitura. După aceea, însă, șobolanii încep să bage de seamă sau au mirosit sângele. Nu se mai întorc. Totuși, a doua zi, fărâmiturile de pâine de pe jos au dispărut.

În sectorul vecin, șobolanii au atacat doi motani mari și un câine, i-au mușcat, i-au omorât și i-au mâncat.

A doua zi, ni se distribuie brânză de Olanda. Fiecare primește aproape un sfert de calup. Asta e pe de o parte bine, pentru că Olanda e o brânză delicioasă — dar pe de altă parte e semn rău, deoarece până acum, de câte ori ni s-au dat calupuri de-acestea cu coaja roșie, ne-am aflat în preajma unor zile foarte grele. Bănuiala ni se întărește și mai mult când primim și rachiu. Deocamdată îl bem; dar prea bine nu ne simțim.

În cursul zilei împușcăm pe întrecute șobolani și tăiem frunză la câini. Proviziile de cartușe și de grenade de mână ne sunt sporite. Baionetele le revizuim noi înșine. Căci sunt unele care, pe partea neascuțită, au dinți de fierăstrău. Când cei de dincolo prind pe vreunul cu așa ceva, îl lichidează pe loc. În sectorul vecin au fost găsiți oameni de-ai noștri, cărora li s-au tăiat nasurile și li s-au scos ochii cu aceste baionete-fierăstraie. După aceea gura și nasul le-au fost umplute cu talaș și oamenii au murit sufocați.

Câțiva recruți mai au baionete de felul acesta; le îndepărtăm și le dăm altele în loc.

E drept că baioneta a pierdut din importanță. La atac e acum uneori moda de a se înainta numai cu grenade de mână și cu sapele. Sapa tăioasă e o armă

mai ușoară și mai funcțională; nu numai c-o poți înfige sub bărbie, dar ai și posibilitatea de-a lovi cu ea, și anume cu mai multă eficacitate; îndeosebi când nimerеști pieziș între umăr și gât, poți spinteca lesne până la piept. Baioneta, în schimb, rămâne uneori înfiptă, și atunci ești nevoit să-l lovești pe celălalt cu putere în burtă ca s-o scoți; între timp te pomenești uneori tu însuți străpuns de o baionetă. Ba, câteodată, se întâmplă ca baioneta să se și înțepenească.

Noaptea ni se semnalizează lansare de gaze. Așteptăm atacul și stăm eu măștile pregătite, gata să ni le smulgem de pe față în clipa când se va ivi prima umbră.

Se crapă de zi fără să se fi întâmplat ceva. Mereu uruitul ucigător de nervi — convoaie, convoaie, camioane, camioane — ce-or fi concentrând? Artileria noastră scuipă obuze peste obuze în direcția aceea, dar uruitul nu se curmă, uruitul nu se curmă...

Avem fețele obosite și ne ferim să ne uităm unii la alții.

— O să fie ca la Somme; acolo am avut după aceea șapte zile și șapte nopți de bombardament neîntrerupt, zice Kat posac.

I-a pierit umorul de când suntem aici, și asta-i rău, căci Kat e o deșcă a frontului și are mirosul fin. Numai Tjaden e voios; se bucură de porțiile mari și de romul ce-l primim; ba e chiar de părere c-o să ne întoarcem tot atât de nesupărați cum am venit și că n-o să se întâmple absolut nimic.

Aproape că așa s-ar și părea. Trece o zi după alta.

Stau noaptea în pâlnie, în post de ascultare. Deasupra mea, fuzeele și umbrelele luminoase se înalță și coboară. Sunt cu ochii în patru, încordat;

inima îmi bate ca un ciocan. Tot timpul mă uit la ceasornicul cu cadran luminos; arătătoarele nu vor să înainteze. Somnul mi se lasă pe pleoape; îmi mișc în cizme degetele de la picioare, ca să rămân treaz. Nu se întâmplă nimic până când îmi vine schimbul — numai uruitul de roți, dincolo. Încetul cu încetul ne liniștim și jucăm toată vremea scat și maus². Poate avem noroc.

Ziua, cerul e plin de baloane captive. Se zvonește că ai de dincolo vor aduce și aici tancuri și aviație de infanterie la atacuri. Asta ne interesează însă mai puțin decât ceea ce se povestește despre noile aruncătoare de flăcări.

Ne trezim în toiul nopții. Pământul huruie. Greu bombardament e îndreptat asupra noastră. Ne tupilăm prin colțuri. Distingem proiectilele de toate calibrele.

Fiecare se îngrijește de efectele sale și se asigură din minut în minut că le are la-ndemână. Adăpostul de sub pământ se cutremură; noaptea e numai muget și trăsnet. În scăpările de-o clipă, ne uităm unii la alții și scuturăm capetele cu fețe palide și buze încleștate.

Fiecare simte cum proiectilele grele sfârtecă parapetul tranșeei, cum răscolesc pereții și zdruncină cel mai înalt rând al blocurilor de beton. Deosebim izbitura mai surdă și mai sălbatică, asemănătoare cu lovitura de labă a unei fiare dezlănțuite, când obuzul lovește tranșeea în plin. Dimineața, câțiva recruți sunt verzi la față și vomită. Nu sunt încă deprinși.

² Jocuri de cărți.

Încet-încet se prelinge în adăpostul din adâncuri o lumină dezgustător de cenușie, făcând să pălească fulgerele exploziilor. E dimineată. În focul de artilerie se amestecă acum și mine percutante. Sunt cele mai turbate zguduituri ce s-au pomenit vreodată. În locul unde se prăvălesc fac masacru.

Schimburile pornesc afară, observatorii se întorc împleticindu-se, stropiți cu noroi, tremurând. Unul se întinde mut într-un colț și mănâncă; altul, un rezervist, plânge cu hohote: de două ori a zburat peste parapet din pricina presiunii de aer a exploziilor, fără să se aleagă cu nimic altceva decât cu un șoc nervos.

Recruții se uită la el. Asemenea lucruri sunt grozav de molipsitoare; trebuie să fim cu băgare de seamă, căci vedem buze care au început să pâlpeie. Bine că se face ziuă; poate că atacul va începe înainte de amiază.

Focul nu slăbește de fel. Obuzele cad și în spatele nostru. Cât poți vedea cu ochii țâșnesc arteziene de glod și de fier. Bombardamentul acoperă o întindere foarte mare.

Atacul nu se dezlănțuie, dar focul continuă. Încetul cu încetul asurzim. Nu mai vorbește aproape nimeni. Nici nu ne-am putea înțelege.

Tranșeea noastră e ca și dispărută. În multe locuri nu e mai înaltă de o jumătate de metru și-i toată ciuruită de găuri, pânii și mormane de pământ. Drept în fața adăpostului nostru explodează un obuz. Imediat se face întuneric. Suntem îngropați și trebuie să ne dezgropăm. După un ceas, ieșirea e iarăși liberă, iar noi suntem ceva mai calmi, pentru că am avut de lucru.

Comandantul companiei vine la noi și ne anunță că două adăposturi au pierit. Recruții se liniștesc când îl văd. Și comandantul ne mai spune că deseară se va face o încercare de a se aduce mâncare.

Asta e o mângâiere. Nimeni nu s-a gândit la mâncare, afară de Tjaden. Acum însă se apropie iarăși ceva din lumea de afară; dacă e vorba să se aducă alimente, înseamnă că nu-i chiar atât de grav, gândesc recruții. Noi nu le spulberăm iluzia; știm că hrana e tot atât de importantă ca muniția și că numai de aceea se face tot posibilul ca ea să ne fie adusă.

Încercarea dă însă greș. Pornește altă echipă. Se întoarce și ea. În cele din urmă, li se alătură și Kat care pleacă, dar până și el revine cu treaba nefăcută. Nimeni nu poate răzbi; nici coada unui câine nu-i destul de subțire ca să se poată strecura prin focul acesta.

Strângem cureaua și mestecăm de trei ori mai mult fiecare îmbucătură. Totuși nu ne săturăm; ne e o foame sălbatică. Eu îmi păstrez o coajă de pâine; miezul îl mănânc, iar coaja rămâne în raniță; din când în când ronțai puțin din ea.

Noaptea e insuportabilă. Nu putem dormi, holbăm ochii în beznă și picotim. Tjaden regretă că am lăsat șobolanilor bucățelele de pâine mușcate de ei. Trebuia să le păstrăm pentru noi. Acum le-am fi putut mânca. Ne lipsește și apa, dar încă nu atât de mult.

Spre dimineață, însă pe întuneric, se produce neliniște. Prin deschizătura de la intrare năvălește o droaie de șobolani și se cațără pe pereți. Lanternele

de buzunar luminează viermuiala. Toți strigă, înjură și lovesc. Este, după atâtea ceasuri, prilejul de a descărca toată furia și disperarea, care s-au îngrămădit în noi. Fețele sunt crispate, brațele izbesc, șobolanii chițăie, ne vine greu să ne oprim, era cât pe-acți să ne lovim unii de alții.

Efortul ne-a istovit. Ne lungim și așteptăm din nou. Mare mirare că în adăpostul nostru n-avem încă pierderi. E una din puținele cazemate care mai rezistă.

Un subofițer se ivește de-a bușilea; are o pâine la subsuoară. Trei oameni au reușit să se strecoare în puterea nopții și să aducă o mână de provizii. Ei au raportat că bombardamentul continuă cu aceeași violență formidabilă și că se întinde până la pozițiile artileriei. E un mister de unde au atâtea tunuri cei de dincolo.

Trebuie să așteptăm — să așteptăm. La amiază se produce incidentul pe care l-am prevăzut tot timpul. Unul din recruți are o criză. L-am observat de mult mișcându-și dinții neîncetat, strângându-și și încleștându-și pumnii. Ochii aceștia holbați înnebuniți, îi cunoșteam prea bine. În ultimele ceasuri băiatul se liniștise numai în aparență: se prăbușise în el însuși ca un copac putred.

Acum se ridică, se târăște nebăgat în seamă prin încăpere, se oprește un moment și dă să se furișeze spre ieșire. Mă sucesc spre el și-l întreb:

— Încotro?

— Mă întorc numaidecât, îmi răspunde, voind să treacă pe lângă mine.

— Mai stai puțin, că focul a început să se domolească.

Recrutul trage cu urechea; privirea i se limpezește o clipă. Apoi, însă, devine din nou tulbure; ochii îi sticlesc ca ai unui câine turbat. Tace și mă dă la o parte.

— Un moment, camarade! strig la el.

Kat devine atent. În clipa în care recrutul mă înghiontește, Kat îl înșfacă și-l ținem amândoi. Dar pe dată el începe să se zbată:

— Dați-mi drumul, lăsați-mă să ies, vreau să plec de-aici!

Nu ascultă de nimic și lovește în jur; gura îi e umedă și stropește cuvintele, vorbe fără șir, pe jumătate înghițite. E un acces de teamă — teama de adăpost: are senzația că se va înăbuși și nu-i mânat decât de un singur imbold: să iasă. Dacă l-am lăsa, ar porni undeva, fără acoperire. Nu e primul.

Deoarece e cu desăvârșire sălbătic și ochii au și început să i se dea peste cap, n-avem încotro: trebuie să-l batem ca să-și revină. O facem repede și fără milă, reușind să-l potolim măcar pentru moment. Ceilalți au pălit privind: să sperăm că lecția îi va învăța minte. Bombardamentul acesta bezmetic e mai presus de puterile nefericiților de lângă noi: de la centrul de recrutare au nimerit într-un haos, care și unui om în vârstă i-ar putea scoate peri albi.

Aerul sufocant ne cade și mai rău pe nervi după incidentul acesta. Zăcem parcă în propriul nostru mormânt, așteptând doar să fim acoperiți de pământ.

Deodată, ceva bubuie și trăsnește înfricoșător; cazemata pârâie din toate încheieturile sub un obuz, din fericire mai ușor, căruia stâlpii de beton i-au rezistat. E o bubuitură metalică, înfiorătoare; pereții se clatină, în jurul nostru zboară armele, căștile, pământ, noroi și pulbere. Fum de pucioasă pătrunde

de afară. Dacă nu ne aflăm în adăpostul acesta solid, ci într-unul din cele ușoare, cum se fac acum, în clipa asta n-ar mai fi fost nimeni în viață.

Dar și așa, efectul e destul de afurisit. Recrutul de adineauri are un nou acces de furie și alți doi i se alătură. Unul din ei scapă și o rupe la fugă. Avem de furcă totuși cu cei rămași. Eu mă reped după fugar, întrebându-mă dacă e nimerit să-l împușc în picioare; în aceeași clipă, țiuie ceva, mă arunc la pământ și, când mă ridic, peretele tranșeei e căptușit cu schije fierbinți, bucăți de carne și zdrențe de uniformă. Mă târăsc înapoi.

Primul recrut pare a fi înnebunit de-a binelea. Se izbește cu capul ca un berbec de perete, ori de câte ori i se dă drumul. La noapte va trebui să încercăm să-l transportăm la liniile dinapoi. Deocamdată îl legăm, dar în așa fel ca la atac să-i putem da numaidecât drumul.

Kat propune să jucăm cărți... Ce să facem? Poate că așa ne va fi mai ușor. Dar nu izbutim; ciulim urechile la fiecare explozie mai apropiată și greșim la număratul levatelor sau nu răspundem la culoare. Trebuie să ne lăsăm păgubași. Stăm ca într-un cazan care duduie îngrozitor pentru că e lovit din toate părțile.

Încă o noapte. Suntem acum năuciți de încordare. O încordare mortală, care ne zgârie măduva spinării ca un cuțit cu tăișul știrb. Picioarele nu ne mai țin, mâinile ne tremură, trupul e o piele subțire peste o nebulie anevoie stăpânită, peste un urlet fără de sfârșit, care stă să izbucnească din noi. Nu mai avem carne și mușchi, nu ne mai putem privi, suntem îngroziți ca de ceva fără înțeles. Și atunci ne

încleștăm buzele — o să treacă — o să treacă — poate c-o să scăpăm.

Subit, exploziile de obuze din preajma noastră încetează. Bombardamentul continuă, dar e îndreptat acum asupra pozițiilor din spate; tranșeea noastră e liberă. Luăm grenadele de mână, le aruncăm în fața tranșeei și sărim afară. Focul concentric a încetat, dar avem în schimb îndărătul nostru foc de baraj. Atacul a sosit.

Nimeni n-ar crede că în pustiul acesta răvășit ar mai putea fi oameni; dar acum răsar pretutindeni din tranșee căști de oțel, iar la cincizeci de metri de noi a și fost așezată o mitralieră care începe imediat să țacăne.

Rețelele de sârmă ghimpată sunt sfârtecate. Totuși, mai pot stăvili într-o măsură oarecare. Vedem trupele de asalt apropiindu-se. Artileria noastră trage de zor. Mitralierele pârâie, puștile trosnesc. Cei de dincolo își croiesc drum. Haie și Kropp încep cu grenadele de mână. Aruncă una după alta, cât pot de repede; le sunt înmânate cu inelele desfăcute. Haie aruncă la șaizeci de metri, Kropp la cincizeci, asta-i bine stabilit și de cea mai mare importanță. Cât timp se află în pas alergător, cei de dincolo nu pot face mai nimic, decât numai când ajung la treizeci de metri.

Recunoaștem fețele crispate, căștile turtite: sunt francezi. Au ajuns la rămășițele rețelei de sârmă și au de pe acum pierderi vizibile. Un șir întreg e culcat la pământ de mitraliera de lângă noi; după aceea avem o serie de rateuri la armele de foc și ei se apropie.

Văd pe unul dintre ei prăbușindu-se într-o capcană, cu fața în sus. Corpul i se face mototol,

măinile rămân agățate de parcă ar vrea să se închine. Apoi trupul cade lat și numai măinile retezate de gloanțe, cu cioturile brațelor, atârnă de sârmă.

În clipa când ne retragem, se înalță de la pământ trei capete. Sub una din căști, o bărbuță neagră și doi ochi îndreptați țintă asupra mea. Ridic mâna, dar nu pot arunca grenada sub privirea acestor ochi ciudați; într-o clipă de sminteală, întreaga bătălie se învârtește ca un circ în jurul meu, în jurul acestor doi ochi care sunt singurii în nemișcare; apoi capul se saltă puțin, văd o mână, o mișcare — și grenada mea zboară într-acolo, drept la mijloc.

Fugim înapoi; așezăm capcane în tranșee și lăsăm grenade de mână, cu inelele desfăcute, în urma noastră, ca să ne asigure în retragere explozii după explozii. Din poziția următoare trag mitralierele.

Ne-am transformat în fiare. Nu luptăm; ne apărăm doar, ca să nu fim nimiciți. Nu aruncăm grenadele împotriva oamenilor — ce știm noi în asemenea momente de astfel de lucruri? De dincolo, cu mâini și cu căști, ne fugărește moartea; după trei zile putem să-i vedem pentru întâia oară fața; după trei zile putem, pentru întâia oară, să ne apărăm contra ei; suntem cuprinși de o furie nebună, nu mai așteptăm neputincioși pe eșafod, putem distruge și ucide ca să ne salvăm — ca să ne salvăm și să ne răzbunăm.

Ne ghemuim îndărătul fiecărui colț, îndărătul fiecărui par al rețelei de sârmă ghimpată, și aruncăm mănunchiuri de explozii la picioarele celor care vin, înainte de a fugi mai departe. Detunăturile grenadelor de mână ne oțlesc brațele, picioarele; chirciți, ca pisicile alergăm, învăluiți de talazul acesta care ne poartă, care ne sălbăticește, care face din noi tâlhari de drumul mare, ucigași, diavoli dacă vreți; talazul

acesta care ne înmulțește puterile în toiul fricii, al mâniei, al setei de viață, care caută salvarea noastră și luptă pentru ea. Tatăl tău de-ar fi printre cei de acolo, și n-ai șovăi să-i arunci grenada în piept!

Tranșeele din prima linie sunt lăsate în părăsire. Dar mai pot fi ele numite tranșee? Sunt ciuruite, spârcuite — n-au mai rămas decât frânturi, gropi legate între ele prin galerii, cuiburi de pâlnii, atât și nimic mai mult. Însă pierderile celor de dincolo se amplifică. Nu s-au așteptat la atâta rezistență.

Se apropie ceasul amiezii. Soarele dogorește; nouă ne pică sudoarea în ochi; o ștergem cu mâneca și uneori e amestecată cu sânge. Apare prima tranșee, ceva mai bine păstrată. E înșesată și gata pentru contraatac; în ea găsim adăpost. Artileria noastră deschide foc nimicitor și stăvilește înaintarea.

Liniile din spatele nostru stau pironite. Nu pot înainta. Atacul e spulberat de artileria germană. Stăm la pândă. Bombardamentul sare la o sută de metri mai departe și putem porni din nou înainte. Lângă mine i se retează unui fruntaș capul. Omul mai aleargă câțiva pași, în vreme ce sângele îi țâșnește din gâtleej ca o fântână arteziană.

Nu ajungem la lupte corp la corp; cei de dincolo trebuie să se retragă. Dăm din nou peste resturile tranșeelor noastre și trecem mai departe.

O, întoarcerile acestea! Ai ajuns la pozițiile de rezervă, mai apărate, ai vrea să te furișezi în ele, să dispari — și trebuie să te întorci și să intri din nou în iureșul urgiei. Dacă în clipele acestea n-am acționa ca niște automate, am rămâne pe loc, istoviți, apatici. Dar suntem atrași iarăși înainte, fără pic de vlagă în

noi și totuși înnebuniți, sălbatici și feroși, puși pe ucidere, căci acum cei de dincolo ne sunt dușmani de moarte, puștile și grenadele lor sunt îndreptate împotriva noastră; dacă nu-i distrugem noi, ne distrug ei!

Pământul negru, scurmat, mărunțit, pământul negru, care lucește gras sub razele soarelui, e fundalul acțiunii fără preget a unor automate îndobitocite; gâfâitul nostru e zbârnâitul unui arc ce se destinde, buzele sunt uscate, capul e mai tulbure ca după o noapte de beție cruntă — așa pornim înainte, abia ținându-ne pe picioare, iar în sufletele noastre sfâșiate, ciuruite, sfredelește chinuitor de insistent imaginea pământului brun, cu soarele unsuros, cu soldații morți sau în spasme, care zac aici ca și cum așa ar fi firesc să fie, și care ne apucă de picioare și urlă când sărim peste ei.

Nu mai avem nici un simțământ unii pentru alții, aproape că nu ne recunoaștem când vreunul trece în carne și oase pe dinaintea privirii noastre rătăcite. Suntem nesimțitori, niște morți care, datorită unei scamatorii, a unei magii periculoase, mai pot alerga și ucide.

Un tânăr francez rămâne în urmă, e ajuns, ridică mâinile, într-una mai ține revolverul — nu se știe dacă vrea să tragă sau să se predea — o lovitură de sapă îi spintecă obrazul. Altul vede asta și încearcă să fugă; o baionetă îi șuieră în spate. El sare în sus și, cu brațele desfăcute, cu gura larg deschisă în țipăt, se prăbușește înainte, iar în spinarea lui se bălăbănește baioneta. Un al treilea aruncă arma, se ghemuiește pe jos cu mâinile la ochi. Acesta rămâne înapoi, împreună cu alți câțiva prizonieri, ca să care răniți.

Deodată, în acțiunea noastră de urmărire, ajungem la pozițiile dușmane.

Suntem atât de aproape de inamicii în retragere, încât reușim să ajungem aproape în același timp cu ei. Datorită acestui fapt avem pierderi mici. O mitralieră chelălăie, dar e amuțită de o grenadă de mână. Oricum, cele câteva secunde au fost de ajuns ca să prilejuiască alor noștri cinci răni în burtă. Cu patul puștii, Kat face piftie din fața unui servanț al mitralierei, rămas teafăr. Pe ceilalți îi înjunghiem mai înainte ca ei să poată scoate grenadele de mână. Apoi bem însetați apa de răcire din mitralieră.

Pretutindeni clămpănesc clești care taie sârma, pocnesc scânduri peste rețele, iar noi sărim prin intrările înguste în tranșee. Haie înfige sapa în gâtul unui francez uriaș și aruncă prima grenadă; câteva secunde ne tupilăm în dosul unui parapet, apoi porțiunea în linie dreaptă a tranșeei din fața noastră rămâne goală. Oblic peste colț șuieră grenada următoare și ne croiește drum; pe când fugim, cad în tranșee încărcături întregi; pământul se scutură, duduie, fumegă și scâncește; ne poticnim de zdrențe alunecoase de carne, de trupuri moi; eu mă prăbușesc într-o burtă despăcată peste care e așezat un chipiu ofițeresc, curat, nou-nouț.

Bătălia contenește. Contactul cu inamicul se pierde. Întrucât aici nu ne vom putea menține, ne retragem sub ocrotirea focului de artilerie în pozițiile noastre dinainte. Nici nu ne dăm bine seama cum, în zorul cel mare, înainte de a ne cărăbăni, am izbutit să ne mai aruncăm în tranșeele din apropiere și să punem mâna pe cât am putut, mai ales pe cutiile cu conserve de carne și cu unt.

Ajungem teferi. Pentru moment, din cealaltă parte nu se mai dă alt atac. Mai bine de o oră stăm lungiți, gâfâind, și ne odihnim fără ca vreunul să scoată o vorbă. Suntem atât de sleiți de puteri că, deși ne e o foame cumplită, nici nu ne gândim la conserve. Abia încetul cu încetul redevenim ceva asemănător cu oamenii.

Conservele de carne ale celor de dincolo sunt vestite pe tot frontul. Ele sunt uneori chiar motivul principal al unui atac prin surprindere din partea noastră, căci hrana de la noi e îndeobște proastă; ne e veșnic foame.

În total, am șterpelit cinci cutii. Oamenii de dincolo sunt hrăniți excepțional; o duc ca în rai, față de noi, flămânziții, cu pârlita noastră de marmeladă de sfeclă; la ei, carnea e pe toate drumurile, n-au decât să întindă mâna. Haie a mai înhățat și o franzelă subțire, franțuzească, și și-a vârât-o sub centură, ca pe o sapă. Într-un colț, franzela e puțin mânjită de sânge, dar n-ai decât să tai bucățica asta, și gata.

Mare noroc că ne-a picat tocmai acum ceva bun de mâncat; vom mai avea nevoie de forțele noastre. A te sătura e tot atât de important ca o tranșee solidă; de aceea suntem atât de gămani, mâncarea ne poate salva viața.

Tjaden a capturat și două bidoane de coniac. Le trecem din mână în mână.

*

Începe reculegerea de seară.

Se înnoptează și din pâlnii suie aburi. S-ar zice că toate aceste găuri sunt pline de taine fantomatice. Aburul alb se târăște cu sfială, înainte de a cuteza să

treacă pe marginea fiecărei pâlnii. Apoi se întinde în fâșii lungi din pâlnie în pâlnie.

E răcoare. Sunt în post și caut să străpung bezna cu ochii. Mi-e inima leșuită, ca totdeauna după un atac, și de aceea îmi vine greu să stau singur cu gândurile mele. Nu sunt gânduri propriu-zise; sunt amintiri care mă copleșesc în sfârșeala de acum și-mi dau o stare de spirit ciudată.

Umbrele luminoase se înalță spre cer — și în mintea mea apare un tablou. Seară de vară. Mă aflu în gangul boltit al catedralei, privind la tufișurile înalte de trandafiri, înflorite în mijlocul micii grădini episcopale, unde sunt îngropați canonicii. De jur împrejur, se înșiruie statui ce împodobesc locurile de popas ale călugărilor când se roagă. Nimeni nu-i de față — o liniște nesfârșită a cuprins acest pătrat înflorit; soarele strălucește cald pe lespezile groase, cenușii; pun mâna pe ele și le simt căldura. Deasupra colțului din dreapta al acoperișului de șindrilă se înalță, în albastrul mat și moale al serii, turnul verde al catedralei. Între micii stâlpi înșoriți ai gangurilor boltite ce înconjoară grădina, stăruie întunericul răcoros, pe care-l au numai bisericile, iar eu mă aflu acolo și visez că la douăzeci de ani voi cunoaște toate acele lucruri tulburătoare care vin de la femei.

Tabloul e uluitor de aproape, mai că mă atinge înainte de a se mistui în fulgerarea următoarei rachete luminoase.

Înșfac arma și mi-o îndrept pe umăr. Țeava e jilavă; o strâng bine în mână și mărunțesc umezeala cu degetele.

Între luncile dindărătul orașului nostru, se înalță, lângă o gârlă, un șir de plop bătrâni. Se vedeau de departe și, măcar că nu se aflau decât pe un singur

mal, li se zicea aleea plopilor. Îi îndrăgisem încă de pe vremea când eram doar niște prichindei; ne atrăgeau în chip inexplicabil; zile întregi stăteam lângă ei, ascultându-le foșnetul lin. Ședeam sub frunzișul lor pe mal, cu picioarele spânzurate în vălurețele reci și limpezi ale gârlei. Mireasma curată a apei și susurul vântului din plopî ne stăpâneau închipuirea. Îi iubeam nespus și imaginea acelor zile face ca și azi, înainte de a mi se șterge din minte, să-mi bată inima mai tare.

E ciudat că toate amintirile care ne revin au două însușiri. Sunt totdeauna învăluite în tăcere — asta e și puterea lor — și, chiar dacă în realitate n-au fost la fel de tăcute, nouă ni se pare că au fost. Sunt năluciri fără glas, care vorbesc cu priviri și gesturi discrete și mute — și tăcerea lor e atât de zguduitoare, încât mă silește acum să mă apuc de mânecă și să strâng arma cu putere, ca să nu mă las furat de tulburare și de ispita în care trupul meu ar vrea să se topească și să piară, domol, trecând spre forțele mute dinapoia lucrurilor.

Iar dacă sunt atât de tăcute e pentru că ne par atât de neînțelese. Pe front nu există tăcere, și vuietul lui obsedant ajunge atât de departe încât nu scăpăm niciodată de el. Chiar în taberele și cantonamentele dinapoi, zumzetul și duduitul surd al bombardamentelor ne țiuie veșnic în urechi. Nu ajungem niciodată într-un loc destul de depărtat, ca să nu le mai auzim. Zilele acestea, însă, au fost de-a dreptul de nesuportat.

Tăcerea e pricina pentru care icoanele trecutului nu ne stârnesc atât de mult dorințe, cât tristețe — un dor uriaș, negrăit. Toate aceste imagini au trăit cândva, aieva, dar nu se vor mai întoarce niciodată.

Au pierit, sunt dintr-o altă lume, o lume care pentru noi nu mai există. În cazărmi, treziseră în sufletele noastre un clocot sălbatic, răzvrătit, pentru că acolo fuseseră încă legate de noi, iar noi mai depindeam de ele, după cum și ele depindeau de noi, chiar dacă împrejurările ne despărțiseră. Acolo, imaginile acestea se înfiripau din cântecele ostășești pe care le cântam când, între trandafiriul zorilor și siluetele negre ale pădurilor, porneam în marș, la instrucție, pe câmp; erau amintiri impetuoase, care se găseau în noi și izvorau din noi.

Aici însă, în tranșee, le-am pierdut. Nu se mai deșteaptă în inimile noastre; suntem morți, iar amintirile se profilează undeva departe în zare, sunt năluciri, un miraj bizar care ne amăgește, de care ne temem și pe care-l îndrăgim fără speranță. E puternică amăgirea aceasta, și tot atât de puternică este și setea noastră de ea, dar e inaccesibilă și știm prea bine că e tot atât de inutilă ca nădejdea de a deveni general.

Și, chiar dacă acest peisaj al tinereții noastre ne-ar mai fi redat cumva, prea puțini dintre noi am ști ce să facem cu el. Efluviile delicate și tainice, care circulau între el și noi, nu pot reînvia. Ne-am afla în acest peisaj și ne-am plimba prin el; ne-am aminti, l-am iubi și ne-am înduioșa în fața lui. Dar ar fi la fel ca atunci când cădem pe gânduri în fața fotografiei unui camarad mort: sunt trăsăturile lui, e fața lui, și zilele pe care le-am petrecut cu dânsul retrăiesc o viață amăgitoare în amintirea noastră; și, totuși, nu mai e el.

N-am mai putea fi legați de acest peisaj al tinereții noastre, așa cum am fost cândva. Fiindcă nu conștiința frumuseții și atmosferei lui ne-a atras

atunci, ci conviețuirea, acel sentiment de comuniune, de înfrățire cu toate lucrurile și întâmplările vieții noastre, care ne demarca și ne făcea totdeauna oarecum neînțeleasă lumea părinților noștri — pentru că într-un fel eram mereu afectuos atașați de el, integrați în el, și cele mai mici lucruri ne călăuzeau, în cele din urmă, spre căile infinitului. Poate că era doar privilegiul tinereții noastre — nu vedeam încă împrejurări și nu admitem nicăieri un sfârșit; aveam în noi așteptarea sângelui, care se contopea cu zilele noastre.

Astăzi ne-am plimba în peisajul tinereții, ca niște călători. Suntem hărțuiți de evenimente; am învățat să găsim diferențele, întocmai ca neguțătorii și necesitățile, întocmai ca măcelarii. Nu mai suntem lipsiți de griji: am devenit înspăimântător de nepăsători. Ne-am găsi în mijlocul peisajului; dar l-am trăi oare?

Suntem părăsiți, ca niște copii și încercați, ca oamenii bătrâni. Suntem vulgari și triști și superficiali — mi se pare că suntem pierduți.

Mâinile mi se răcesc și pielea se înfioară; cu toate astea, noaptea e caldă. Numai ceața e rece, ceața neliniștitoare, care se lipește de morții din preajma noastră și sugă ultima picătură de viață din ei. Mâine vor fi palizi și verzi, iar sângele lor închegat și negru.

Umbrelele luminoase continuă să suie pe cer, aruncându-și razele nemiloase asupra decorului împietrit din jur, plin de cratere și de lumină înghețată ca a lunii. Sângele de sub pielea mea îmi învârtește gândurile, învăluindu-le în teamă și neliniște. Și ele își pierd cumpătul și încep să

tremure, vor căldură și viață. Gândurile nu pot trăi fără mângâiere și amăgire; se încălcesc în fața deznădejdi.

Aud clămpănit de vase de bucătărie și mă cuprinde pe dată o poftă cumplită de mâncare caldă; știu că mi-ar face bine și m-ar liniști. Cu greu, mă silesc să aștept până ce-mi vine schimbul.

După aceea, mă întorc în adăpost și găsesc o cană cu arpacaș. E gătit cu grăsime multă și gustos; îl mănânc pe-ndelete. Dar rămân tăcut, deși ceilalți sunt mai bine dispuși, pentru că bombardamentul a amuțit.

Zilele trec și fiecare ceas e neverosimil și totuși firesc. Atacurile alternează cu contraatacuri și, pe câmpul dintre tranșee, ciuruit de pânii, se îngrămădesc cu încetul tot mai mulți morți. Pe răniții care nu sunt prea departe de noi îi putem ridica în majoritatea cazurilor. Unii însă trebuie să zacă multă vreme — și-i auzim murind.

Pe unul îl căutăm zadarnic două zile în șir. Bănuim că e întins pe burtă și că nu se poate suci; altfel este inexplicabil de ce nu-l găsim; căci numai când cineva strigă cu gura lipită de pământ e greu să se determine direcția de unde vin strigătele.

Are, desigur, o rană păcătoasă, una din rănilile acelea afurisite, care nu sunt destul de grave ca să slăbească trupul atât de repede încât rănitul să se stingă pe jumătate amețit, și nici destul de ușoare, ca să poată suporta durerile, cu speranța că se va lecu. Kat e de părere că omul căutat de noi are sau bazinul sfărâmat, sau o rană în șira spinării. La piept nu

poate fi rănit, căci n-ar avea atâta putere să strige, iar dacă rana ar fi în altă parte l-am vedea mișcându-se.

Cu încetul, glasul îi răgușește. Și glasul acesta are un sunet atât de dureros că poate veni de oriunde. În prima noapte ies de trei ori din tranșee oameni de la noi. Dar de îndată ce-și închipuie că au nimerit direcția și se târăsc într-acolo, glasul — când îl aud din nou — e cu totul în altă parte.

Până în zori căutăm zadarnic. Ziua cercetăm câmpul cu binoclul; nu descoperim nimic. A doua zi, strigătele omului slăbesc; se simte că buzele și gura i s-au uscat.

Comandantul companiei a făgăduit o permisie specială, și trei zile pe deasupra, aceluia care-l va găsi. E un stimulent puternic, dar noi am face și altminteri tot ce e cu putință, căci țipetele sunt oribile. Kat și Kropp se duc o dată și după amiază. Cu ocazia asta, lui Albert un glonte îi lovește sfârcul unei urechi. Și tot degeaba; se întorc cu mâinile goale.

Ce-i mai ciudat e că înțelegem tot ce strigă. La început a strigat numai „ajutor”; în a doua noapte are probabil febră și vorbește cu soția și copiii săi; auzim de repetate ori, numele Elise. Azi plânge, doar. Seara, glasul se stinge într-un fel de cârâit. Noaptea însă geme încă, încetișor. Îl auzim atât de bine, pentru că vântul bate înspre tranșeea noastră. Dimineața, când credem că și-a dat de mult sufletul, pătrunde încă o dată până la noi o horcăitură gălgăită.

Zilele sunt dogoritoare și morții stau neîngropați. Nu-i putem ridica pe toți; nu știm unde să-i ducem. Îi îngroapă obuzele. Unora li se umflă burțile ca niște baloane. Și ele fâșâie, râgâie și zvâcnesc. Gazele colcăie încă pe dinăuntru.

Cerul e albastru și fără nori. Seara se face zăduf și căldura se înalță din pământ. Când vântul suflă spre noi, aduce miros greu de sânge, dezgustător de dulceag, răsufletul acela de moarte al pâlniilor, care pare un amestec de cloroform și putrefacție, și ne pricinuieste amețeli și vărsături.

Noaptea se liniștesc și începe goana după inelele de aramă ale grenadelor și după umbrelele de mătase ale rachetelor franceze. De ce sunt atât de căutate inelele grenadelor, n-ar putea nimeni să spună. Colectionarii declară doar, laconic, că sunt prețioase. Unii duc cu ei, atunci când pornim înapoi, atât de multe, că umblă gheboșați și abia ținându-se pe picioare.

Haie, cel puțin, dă un motiv: vrea să le trimită logodnicei lui, ca înlocuitoare de jartiere. Asta, bineînțeles, dezlanțuie o ilaritate uriașă în rândurile frizonilor; se bat pe genunchi: Tii, ce glumă, fir-ar să fie; năzdrăvanul de Haie e un șmecher de n-are pereche. Îndeosebi Tjaden nu-și mai vine în fire; ține în mână inelul cel mai mare și-și trece mereu piciorul printr-însul, ca să arate cât loc mai rămâne:

— Măi Haie, măi! Dar aia a ta trebuie să aibă niște pulpe... niște pulpe...

Și, în gând, se urcă ceva mai sus:

— ...ba are desigur și un... ca... ca de elefant!

Nu se mai satură:

— Cu asta aș vrea să joc odată fripta pe furate, al dracului să fiu dacă te mint!

Haie e radios că logodnica lui are asemenea succes și declară mulțumit de sine și lapidar:

— Da, e mișto!

Umbrelele de mătase pot fi folosite mai practic. Din trei sau patru iese o bluză, după mărimea pieptului. Kropp și cu mine le întrebuițăm ca batiste. Ceilalți le trimit acasă. Dacă femeile ar ști cu câte primejdii se adună uneori aceste zdrențe subțiri, ar da spaima în ele. Kat îl surprinde pe Tjaden în momentul când, foarte liniștit, încearcă să scoată cu lovituri de ciocan inelele de pe un obuz neexplodat. În mâna oricui, obuzul ar fi sărit în aer; Tjaden însă, ca totdeauna, are noroc.

O dimineață întreagă, doi fluturi se zbenguiesc în fața tranșeei noastre. Sunt galbeni și au puncte roșii pe aripile de culoarea lămâii. Cum de s-or fi rătăcit până aici? Cât vezi cu ochii, nu e nici o buruiană și nici o floare. Se odihnesc pe dinții unui craniu. Tot atât de nepăsătoare sunt și păsărelele care s-au obișnuit de mult cu războiul. În fiecare dimineață se înalță ciocârlii între cele două rânduri de tranșee. Acum un an erau câteva care au și clocit, reușind chiar să-și crească puii.

Șobolanii ne dau acum pace în adăposturi. S-au mutat în fața noastră — știm și de ce: acolo se îngrașă. Unde vedem unul, îl împușcăm. Noaptea auzim din nou, dincolo, uruit de camioane. În cursul zilei, bombardamentul e normal, așa că putem repara tranșeele. Avem și distracții; de ele au grijă aviatorii. Zi de zi, numeroase lupte au spectatorii lor.

Avioanele de luptă nu ne supără, însă pe cele de observație le urâm de moarte, fiindcă ele ne aduc focul de artilerie de dincolo. Câteva minute după ce-au apărut, plouă cu șrapnele și obuze peste noi. Din pricina asta pierdem unsprezece oameni într-o singură zi; printre ei, cinci sanitari. Doi sunt atât de tocați, încât Tjaden spune că ar putea fi luați cu

lingura de pe peretele tranșeei și îngropați în gamelă. Altuia i s-a retezat pânțele, cu picioare cu tot. Îndoit pe piept, mort, stă aplecat peste marginea tranșeei; fața îi e galbenă, de ceară, iar peste barba stufoasă îi arde încă țigara. Și arde până ce i se stinge pe buze.

Deocamdată, îngrămădim morții într-o pâlnie mare. Sunt până acum trei straturi unul peste altul.

Subit, tunurile încep să duduie din nou. Peste puțin ne aflăm iarăși în încremenirea încordată a așteptării inactive.

Atac, contraatac, lovitură, contralovitură — cuvinte ca oricare altele, și totuși cât înțeles au în ele! Pierdem mulți oameni, mai ales recruți. În sectorul nostru se aduc din nou rezerve. De astă dată, e unul din regimentele noi, aproape numai băieți tineri din ultimele contingente mobilizate. N-au aproape nici o pregătire militară; numai teoretic au putut învăța câte ceva înainte de a fi trimiși pe front. E adevărat că știu ce e o grenadă de mână, dar de adăposturi n-au habar; în tot cazul nu se pricep să le descopere; o ondulație a solului trebuie să aibă o înălțime de cel puțin o jumătate de metru ca să poată fi văzută de ei.

Deși avem absolută nevoie de întăriri, recruții ne dau mai multă bătaie de cap decât ajutor. Nu știu să se descurce în sectorul acesta greu atacat și cad ca muștele. Războiul de poziții din momentul de față cere cunoștințe și experiență; trebuie să ai pricepere în legătură cu terenul; trebuie să percepi cu urechea tipul proiectilelor, zgomotele și efectele lor; trebuie să poți determina cu anticipație unde vor cădea, cum împrăștie mitraliile și în ce fel poți să te aperi.

Bineînțeles, băiețandrii din noile rezerve nu știu mai nimic despre toate astea. Sunt decimați pentru că abia pot deosebi un șrapnel de un obuz; sunt secerați pentru că ascultă înfricoșați urletul obuzelor mari, neprimejdioase, care cad departe îndărătul nostru, și nu sesizează țiuitul ușor și fluierat al celor mici, care explodează deasupra noastră și ne împrășcă de sus. Se îngrămădesc ca oile, în loc să se împrăștie, și până și răniții sunt împușcați, ca iepurii, de către aviatori.

Fețele palide de napi, mâinile neputincios încleștate, vitejia jalnică a acestor bieți cățeluși, care totuși pornesc și atacă, a acestor bravi cățeluși, care sunt atât de intimidați că nu îndrăznesc nici măcar să strige tare, iar atunci când cad, cu pieptul, cu burțile, cu brațele și picioarele sfărtecate, scâncesc încet după mama lor și încetează imediat, când se uită cineva la ei.

Fețele lor de mort, ascuțite și cu tuleiele din barba abia mijită, au îngrozitoarea lipsă de expresie a copiilor defuncți.

Ți se pune un nod în gât, când îi privești cum se năpustesc și aleargă și cad. Ai vrea să le tragi o bătaie pentru că sunt atât de proști, și să-i iei în brațe și să-i duci din locurile acestea unde n-au ce căuta. Poartă și ei cizme, tunici și pantaloni cenușii; dar celor mai mulți uniforma le e prea largă, li se bălăbănește pe corp; au umerii prea înguști, trupurile prea firave; nu s-au găsit uniforme potrivite pentru asemenea măsuri de copii.

Fiecărui leat vechi îi revin cinci până la zece recruți.

Un atac cu gaze, dezlănțuit prin surprindere, mătură pe mulți. N-au ajuns încă să ghicească la ce

trebuie să se aștepte. Găsim o întreagă tranșee plină de capete învinețite și de buze negre. Într-o pâlnie, și-au scos măștile prea curând; nu știau că gazele zăbovesc mai multă vreme la fund; văzând pe cei de sus fără măști, și le-au scos și ei și au înghițit destul ca să-și pârjolească plămâni. Starea lor e disperată; icnind, scuișând sânge și sufocându-se, mor unii după alții.

Într-o galerie de tranșee, mă pomenesc deodată nas în nas cu Himmelstoss. Ne ghemuim în același șanț. Toți așteaptă, cu răsuflarea oprită, să înceapă atacul.

În clipa când țâșnesc din tranșee, cu toate că sunt crispat de încordare, mă fulgeră un gând: unde e Himmelstoss? Sar repede înapoi în șanț și-l găsesc într-un colț, cu o mică zgârietură de glonț, făcând pe rănitul. Fața îi e răvășită, ca de om bătut. Are un acces de frică, fiindcă și el e nou pe front. Dar mă înnebunește gândul că în clipa asta recruții cei tineri sunt la atac, iar el e aici.

— Afară! mă zborșesc la el.

Nu se mișcă; numai buzele îi tremură și mustața îi joacă.

— Afară! repet.

Himmelstoss își strânge picioarele sub el, se lipește de perete și-și arată colții ca o javră.

Îl apuc de braț și vreau să-l salt cu anasâna în sus. El icnește. Atunci nu-mi mai pot strunii nervii. Îl înhaț de guler, îl scutur ca pe un sac, de-i zboară capul încioace și încolo, și-i răcnesc în obraz:

— Afară, secătură! Vrei să tragi chiulul? Câine! Gâde!

Ochii lui Himmelstoss devin sticloși. Îl lovesc cu capul de perete.

— Vită! îi strig, repezindu-i una în coaste. Porcule!
Și-l împing din tranșee, cu capul înainte.

Un nou lanț de trăgători de-ai noștri trece chiar atunci. Un locotenent e în mijlocul lor. Ne vede și strigă:

— Înainte, înainte! Alipiți-vă! Alipiți-vă!

Și ce n-a fost în stare cotonogeala mea a înfăptuit vorba asta. Himmelstoss a auzit glasul superiorului, se uită în jur și, trezindu-se brusc, se alătură trăgătorilor.

Îl urmez și-l văd sărind: este iarăși aprigul Himmelstoss din cazarmă, ba chiar l-a întrecut pe locotenent și e în fruntea tuturor.

Foc concentric, foc de baraj, perdea de foc, mine, gaze, tancuri, mitraliere, grenade de mână — vorbe, vorbe, dar ele cuprind toată groaza lumii.

Fetele noastre au făcut coajă, gândirea noastră e pustiită, suntem obosiți de moarte; când începe atacul, unii trebuie loviți cu pumnii ca să se trezească și să meargă cu ceilalți; ochii sunt injectați, mâinile zdrelite, genunchii sângerează, coatele au numai julituri.

Trec săptămâni — luni — ani? Sunt numai zile. Vedem timpul din preajma noastră pierind pe chipurile fără culoare ale muribunzilor, băgăm mâncare în noi, alergăm, zvârlim grenade, împușcăm, ucidem; trândăvim în neștire, suntem bicisnici și apatici, iar dacă ne mai ține ceva în picioare e faptul că există alții mai bicisnici, mai apatici, mai tembeli care ne privesc cu ochii holbați ca pe niște zei, care au harul de a scăpa uneori de la moarte.

În puținele ceasuri de acalmie, îi instruim și pe ei:

— Vezi oala aia care se clatină? E o mină care se apropie! Stai pe loc, că de data asta trece dincolo. Dar

dacă vine așa, tunde-o, băiete! Se poate fugi din fața unei mine.

Le ascuțim urechile, ca să cunoască zurutul viclean al micilor proiectile care abia se pot auzi; vor trebui să le deosebească din mijlocul hărmălăii, ca și cum ar fi un zumzet de țânțar; îi învățăm că sunt mai primejdioase decât cele mari, pe care le auzi cu mult înainte. Le arătăm cum să se ascundă de avioane, cum să facă pe morții când suntem surprinși de un atac, cum trebuie să mânuiască grenadele ca să explodeze cu o jumătate de secundă înainte de izbire; îi învățăm să se arunce fulgerător în pâlnie, când vin obuze percutante; le demonstrăm cum se poate desființa o întreagă tranșee cu ajutorul unui mănunchi de grenade de mână; le explicăm deosebirea dintre durata de explozie a grenadelor inamicului și ale noastre; îi facem atenți asupra sunetului bombelor cu gaze și le arătăm toate tertipurile care-i pot ajuta să scape de la moarte.

Ei ne urmăresc cu atenție, sunt ascultători — dar când urgia se dezlănțuie din nou se poartă totuși, mai totdeauna, din pricina emoției, la fel de greșit ca înainte.

Haie Westhus e transportat cu spinarea zdrobită; la fiecare răsuflare plămânul iese din rană. Mai pot să-i strâng mâna.

— S-a zis cu mine, Paul! geme el și de durere își mușcă brațul.

Vedem trăind oameni fără țeastă; vedem alergând soldați cu amândouă picioarele retezate; se duc poticnit, pe cioturile în țândări, până la groapa cea mai apropiată; un fruntaș se târăște doi kilometri pe mâini, trăgând după el genunchii zdrobiți; altul pleacă la ambulanță și mațele îi curg peste mâinile

care vor să le rețină; vedem oameni fără gură, fără fălci, fără obraz; găsim pe unul care, timp de două ceasuri, își strânge între dinți artera brațului, ca să nu piardă tot sângele; soarele răsare, noaptea coboară, șrapnelele țiuie, viața s-a sfârșit.

Însă bucățica de pământ răscolită pe care ne aflăm a fost menținută împotriva forțelor inamice mult mai numeroase, și numai câteva sute de metri au fost cedate. Dar, pentru fiecare metru, socotim câte un mort.

Ne-a venit schimbul. Roțile se învârtesc sub noi, suntem posaci, și când se aude strigătul: „Atențiune — sârmă!”, ne lăsăm pe vine. A fost vară când am trecut pe aici, copacii erau încă verzi; dar acum par tomnatici, iar nopțile sunt sure și umede. Camioanele se opresc, coborâm, grămadă pestriță, un rest din multe nume. Pe lături — umbre negre — se află oameni care strigă numere de regimente, numere de companii. Și la fiecare strigare se dezlipește câte o grămăjoară, o biată grămăjoară infimă de soldați palizi și răpănoși, o grămăjoară îngrozitor de mică, o rămășiță îngrozitor de mică.

Acum strigă cineva numărul companiei noastre; se aude că e glasul comandantului; așadar a scăpat cu viață, are doar brațul în eșarfă. Ne ducem la el; recunosc pe Kat și Albert. Ne aliniem, ne rezemăm unii de alții și ne privim.

Și încă o dată, încă o dată auzim strigându-se numărul nostru. Poate să strige mult și bine, nu se aude până în lazarete și în pâlnii.

Încă o dată:

— Compania a doua la mine!

Și apoi mai încet:

— Nimeni altul din compania a doua?

Glasul tace și e cam răgușit când întreabă:

— Aștia-s toți?

Apoi ordonă:

— De la dreapta spre stânga, numărați!

Dimineața e cenușie, a fost vară când am plecat, și eram o sută cincizeci de oameni. Acum ne e frig, e toamnă, frunzele foșnesc, glasurile flutură obosite: „Un’ — doi — trei — patru”, iar la treizeci și doi amuțesc.

Și tăcerea se prelungește mult, până ce glasul întreabă:

— Încă cineva?

Și așteaptă și zice apoi încet:

— Câte patru...

Și totuși se întrerupe și nu poate spune decât: „Compania a doua...”, trudnic: „Compania a doua... pas de voie”.

O coloană — o coloană scurtă pășește în faptul zilei.

Treizeci și doi de oameni.

VII

Ne trimit în spatele frontului, mai departe ca de obicei, la un centru de recrutare, pentru ca rândurile noastre să fie completate din nou. Compania noastră are nevoie de peste o sută de oameni.

Deocamdată, umblăm haihui, când n-avem instrucție. După două zile vine și Himmelstoss. I-a pierit piuitul de când a fost în tranșee. Ne propune să ne împăcăm. Eu sunt gata, căci l-am văzut dând o mână de ajutor când l-au transportat pe Haie Westhus cu spinarea zdrobită. Și pentru că, pe lângă asta, vorbește ca un om cu scaun la cap, nu facem nazuri când ne pofteste la cantină. Numai Tjaden e bănuitor și rezervat.

Dar se dă și el pe brazdă, când Himmelstoss ne anunță că va înlocui pe bucătarul care pleacă în concediu. Și, ca dovadă, scoate din buzunar un kilogram de zahăr pentru noi și o litră de unt pentru Tjaden personal. Ba se și îngrijește ca în următoarele trei zile să fim detașați la bucătărie, la curățatul cartofilor și napilor. Mâncarea ce ne-o servește acolo e excelentă, hrană ofițerească. Așa că, în clipa asta, avem iarăși cele două lucruri care-i trebuie ostașului ca să fie fericit: mâncare bună și odihnă. În fond, când te gândești, destul de puțin. Acum câțiva ani ne-am fi disprețuit grozav pentru așa ceva. Acum, însă, suntem aproape mulțumiți. Totul e obișnuință; chiar și viața din tranșee.

Obișnuința aceasta este explicația că părem a uita atât de repede. Alaltăieri am fost în mijlocul pârjolului, astăzi vorbim prostii și ne facem trebușoarele în spatele frontului, mâine pornim din nou în prima linie. De fapt, nu uităm nimic. Câtă

vreme suntem siliți să ne facem veacul pe front, zilele trăite în tranșee, de îndată ce s-au scurs, cad la fund ca niște pietroaie, pentru că sunt prea grele ca să ne putem gândi imediat la ele. Dacă am face-o, ne-ar omorî; căci de un lucru mi-am dat bine seama: groaza se poate îndura dacă faci pe niznaiul, — te ucide însă dacă te gândești la ea.

Întocmai cum devenim fiare, din clipa când intrăm în tranșee, pentru că asta e singura posibilitate de a trăi acolo, tot așa devenim mucaliți de duzină și niște puturoși sadea, când trecem la odihnă. Nici nu s-ar putea altfel; e aproape o obligație. Vrem să trăim cu orice preț; prin urmare nu-i cazul să ne împovărăm cu sentimente care sunt poate decorative în timp de pace, dar aici n-au ce căuta. Kemmerich e mort, Haie Westhus trage să moară, cu trupul lui Hans Kramer or să aibă de furcă în ziua de apoi ca să-l încleieze la loc din toate fărâmele în care l-a sfârtecat un obuz; Martens nu mai are picioare, Meyer e mort, Marx e mort, Beyer e mort, Hämmerling e mort, o sută douăzeci de oameni zac undeva, ciuruiți de gloanțe... Afurisită afacere; dar ce ne mai privește pe noi? Noi trăim. Dacă i-am putea salva, ar fi cu totul altceva; atunci puțin ne-ar păsa dacă ne-am prăpădi noi înșine: ca leii ne-am repezi; căci găsim în noi, când vrem, puteri uriașe; de frică nu prea știm — teamă de moarte, da, cunoaștem, însă asta-i altă mâncare de pește, e ceva trupesc.

Dar camarazii noștri sunt morți, nu-i putem ajuta, dorm în pace — cine știe ce ne mai așteaptă pe noi. De aceea nu dorim decât să ne tolănim, și să dormim, și să mâncăm cât putem băga în noi, și să bem, și să fumăm, pentru ca timpul să nu ne treacă în neștire. Viața e scurtă.

Grozăvia frontului piere de cum îi întoarcem spatele și începem să ne batem joc de ea cu glume vulgare și amarnice: când moare cineva, spunem că și-a încuiat șezutul, și tot așa vorbim despre toate; asta ne ferește să nu înnebunim; și câtă vreme privim lucrurile astfel, ne putem împotrivi.

Dar nu uităm! Cele ce apar în ziarele de război, despre umorul sănătos al trupelor care, pasămite, au început să organizeze chiar și mici baluri de îndată ce scapă din urgia bombardamentelor, sunt minciuni gogonate. Nu facem asta pentru că avem umor, ci avem umor pentru că altfel ne-am curăța. Ne dăm seama că urciorul nu va mai merge mult la apă, și de aceea umorul e în fiecare lună mai mușcător.

Iar eu mai știu că, atâta vreme cât ne vom afla în război, tot ce se duce la fund în noi, ca niște pietroaie, se va trezi după război, și abia atunci va începe răfuiala pe viață și pe moarte.

Zilele, săptămânile, anii de aici se vor întoarce cândva, și camarazii noștri morți se vor scula atunci din morminte și vor mărșălui alături de noi; capetele ne vor fi limpezi, vom avea o ținută, și astfel vom păși înainte, cu camarazii morți lângă noi, cu anii de front îndărătul nostru: împotriva cui, împotriva cui?

Prin locurile acestea a trecut acum câtva timp un teatru de front. Pe un gard de scânduri se afla încă afișe colorate de la reprezentațiile de atunci. Kropp și cu mine zăbovim în fața lor și ne zgâim la ele. Nu putem înțelege că mai există așa ceva. Pe afiș e înfățișată o fată în rochie deschisă de vară, cu un

cordon roșu de lac pe șolduri. Se reazemă cu o mână de o balustradă, iar în cealaltă își ține pălăria de paie. Poartă ciorapi albi și pantofi albi, pantofi micuți cu barete și tocuri înalte. Îndărătul ei scânteiază marea albastră cu câteva valuri înspumate, iar într-un colț se rotunjește luminos un golfuleț. E o minunăție de fată, cu nasul subțire, cu buze roșii și picioare lungi, neînchipuit de curată și de îngrijită; se îmbăiază desigur de două ori pe zi și n-are niciodată negru sub unghii. Poate cel mult, câteodată, puțin nisip de pe plajă.

Lângă ea e un tânăr cu pantalonii albi, veston albastru și caschetă de iaht, dar el ne interesează mai puțin.

Fata de pe gardul de scânduri e pentru noi un adevărat miracol. Uitasem că mai există așa ceva și nici acum nu ne credem ochilor. În tot cazul, de ani de zile, n-am mai văzut asemenea lucru, nici măcar ceva asemănător ca frumusețe, seninătate și fericire. Asta este pacea, așa trebuie să fie, simțim emoționați.

— Ia te uită la pantofii ăștia ușurei; n-ar putea umbla cu ei nici măcar un kilometru, îndrug eu, dar îmi dau numaidecât seama că am spus o prostie, căci numai un nătărău se poate gândi la marș în fața unei asemenea imagini.

— Câți ani să aibă? întreabă Kropp.

Eu evaluez:

— Cel mult douăzeci și doi, Albert.

— Păi, în cazul ăsta ar fi mai mare decât noi. N-are mai mult de șaptesprezece, ascultă-mă pe mine!

Ne trec fiori.

— Ce zici, Albert? Asta ar fi ceva, nu?

El dă din cap:

— Acasă am și eu o pereche de pantaloni albi.

— Pantaloni albi! îl îngân eu. Dar o fată ca asta...

Ne cercetăm cu privirea unul pe celălalt, de sus până jos. Dar nu-i mare lucru ce vedem: fiecare poartă o uniformă decolorată de soare, peticită și murdară. Ar fi o nebunie să ne comparăm.

De aceea îl zgâriem mai întâi, de pe gardul de scânduri, pe junele cu pantaloni albi, dar cu băgare de seamă, ca să nu ne atingem de fată. În felul acesta, parcă tot am obținut ceva. Apoi Kropp propune:

— Ce-ar fi să ne ducem la despăduchere?

Eu nu prea sunt de acord, deoarece la despăduchere se strică efectele și peste două ceasuri păduchii reapar. Dar, după ce ne cufundăm din nou în contemplarea afișului, mă declar gata. Ba merg chiar și mai departe:

— Am putea să încercăm în același timp să facem rost și de niște cămăși curate.

Albert, însă, declară dintr-un motiv oarecare:

— Ar fi mai bine să căutăm obiele.

— Da, și obiele. Să mergem chiar acum; poate ne învârtim de ceva.

Dar în momentul acesta se apropie, tălălăind, Leer și Tjaden; văd și ei afișul și, cât ai clipi, convorbirea devine trivială. Leer a fost primul din clasa noastră care a avut legături intime cu o femeie și ne-a povestit după aceea amănunte excitante despre cele întâmplate. În fața afișului, el se entuziasmează în felul lui și Tjaden îi ține isonul din răspuseri.

N-aș putea spune că lucrul acesta ne scârbește. Cine nu vorbește măscări nu e soldat; numai că, în clipele astea, felul lor de-a vorbi nu-i tocmai pe placul nostru; de aceea ne tragem la o parte și ne îndreptăm

spre hala de despăduchere, cu sentimentul că e un magazin de fină lenjerie bărbătească.

Casele în care suntem cartiruiți se află în apropiere de canal. Dincolo de canal sunt iazuri împrejmuite de păduri de plop; dincolo de canal sunt și femei.

Casele din partea noastră au fost evacuate. În partea cealaltă, însă, se văd din când în când locuitori.

Seara înotăm. Deodată apar pe mal trei femei. Merg încet și nu întorc capul, cu toate că ne scaldăm fără chiloți.

Leer le strigă. Ele râd și se opresc ca să se uite la noi. Le aruncăm, în franțuzeasca noastră stricată, tot felul de cuvinte care ne trec prin cap, talmeș-balmeș, la iuțeală, numai ca să nu plece. Nu sunt desigur cuvinte prea delicate, dar altele nu avem de unde cunoaște.

Între cele trei femei e una subțire, oacheșă. Când râde, i se văd dinții sclipind. Are mișcări repezi și fusta îi joacă pe picioare. Deși apa e rece, suntem foarte vioi și ne străduim să le interesăm, ca să mai stea. Încercăm să spunem lucruri glumețe și ele răspund, fără ca noi să le înțelegem; râdem și le facem semne cu mâna. Tjaden e mai chibzuit. Dă fuga în casă, aduce o pâine neagră cazonă și o înalță deasupra capului.

Asta are mare efect. Femeile dau din cap și ne poftesc să mergem la ele. Dar asta n-avem voie. E strict interzis să călcăm pe malul celălalt. Pe poduri sunt pretutindeni santinele. Fără permis nu putem face nimic. Le tălmăcim deci să vină ele la noi; dar

toate scutură din cap și arată spre poduri. Nici ele nu sunt lăsate să treacă.

Se întorc, o iau încet în susul canalului, mereu de-a lungul malului. Le însoțim înotând. După câteva sute de metri cotesc și arată spre o casă ceva mai la o parte, pitită între arbori și tufișuri. Leer întreabă dacă acolo stau.

Ele râd — da, acolo le e casa.

Le strigăm c-o să venim când n-au să ne poată vedea santinelele. La noapte. Noaptea asta.

Ele ridică mâinile, lipesc o palmă de alta, își culcă obrazul pe ele și închid ochii. Au înțeles. Cea subțire și oacheșă face câțiva pași de dans. Una blondă ciripește:

— Pâine... bun...

Confirmăm cu însuflețire c-o să le aducem. Dar nu numai pâine, ci și alte bunătăți; dăm ochii peste cap și le descriem prin gesturi. Leer e cât p-aci să se înece, vrând să le demonstreze că le va aduce o bucată de salam. Dacă ar fi nevoie, am fi în stare să le promitem un întreg depozit de alimente. Ele se depărtează și mai întorc de câteva ori capul. Ne cățărăm pe mal în partea noastră, ca să vedem dacă intră într-adevăr în casa în care ne-au arătat-o, căci s-ar putea foarte bine să ne fi mințit. Apoi ne aruncăm din nou în apă și facem calea îtoarsă.

Fără permis, n-are voie nimeni să treacă pe pod; de aceea, la noapte, ne vom duce înot. Emoția se cuibărește în noi și ne răpește toată liniștea. Nu mai putem sta locului și ne ducem la cantină. Acolo se găsește din întâmplare bere și un fel de puncti.

Bem puncti și povestim aventuri fantastice, pe care nu le-am avut niciodată și cu care ne mințim unii pe alții. Fiecare e dispus să-l creadă pe celălalt și

așteaptă nerăbdător să năSCOcească la rându-i ceva și mai și. Măinile ne sunt neliniștite, fumăm nenumărate țigări, până ce Kropp zice:

— În definitiv, am putea să le ducem și câteva țigări.

Imediat le punem în capele și le păstrăm acolo.

Cerul se învârtește ca un măr necopt. Suntem patru, dar numai trei pot merge; de aceea trebuie să scăpăm de Tjaden și-l cinstim cu rom și puncti până ce se clatină pe picioare. Când se întunecă, pornim spre casă cu Tjaden în mijlocul nostru. Ardem ca focul și pofta de aventură clocotește în noi. Pentru mine va fi fata cea subțire și oacheșă; pe celelalte le-am împărțit de asemenea în bună înțelegere.

Tjaden se năruie pe saltea și începe să sforăie. O dată se trezește și se uită la noi cu un rânjet atât de șiret că ne cuprinde spaima ca nu cumva să se fi prefăcut și punctiul cu care l-am tratat să fi fost de pomană. Dar Tjaden se prăbușește din nou pe saltea și readoarme.

Fiecare dintre noi, ceilalți trei, pregătește câte o pâine întreagă și o învelește în hârtie de ziar. Punem în pachet și țigările și, alături de ele, trei bucăți zdravene de lebăr, pe care le-am primit chiar astă-seară. E un cadou destul de frumos.

Deocamdată, vâram toate lucrurile în cizme, fiindcă trebuie să le luăm cu noi, cizmele, să nu călcăm cumva în sârmă și cioburi pe malul celălalt. Cum însă până acolo mergem înot, n-avem nevoie de altă îmbrăcăminte. De altfel, e întuneric și casa nu-i prea departe.

Pornim cu cizmele în mână. Intrăm repede în apă, ne întindem pe spate și înotăm, ținând cizmele pline de daruri deasupra capului.

Pe malul celălalt ne suim cu băgare de seamă, scoatem pachetele și tragem cizmele în picioare. Lucrurile aduse le luăm sub brațe. Și așa, uzi, goi, numai cu cizmele pe noi, pornim în trap. Găsim casa numaidecât. Stă mută și întunecată în mijlocul tufișurilor. Leer cade peste o rădăcină și-și zgârie coatele.

— Nu face nimic, zice vesel.

Ferestrele au obloane. Ne furișăm în jurul casei și încercăm să vedem prin crăpături. Apoi devenim nerăbdători. Kropp are subit o clipă de șovăială:

— Ce ne facem dacă-i un maior cu ele?

— O tulim și bună pace, rânjește Leer. Să citească numărul regimentului aici...

Și se bate cu palma pe șezut.

Ușa casei e deschisă. Cizmele noastre bocănesc zgomotos. Se crapă o ușă, dinăuntru răzbate lumină, o femeie dă speriată un țipăt. Noi facem: „*Pst, pst — camarade — bon ami...*”³ și săltăm pachetele, privind-o cu ochii rugători.

Le vedem acum și pe celelalte două. Ușa se deschide de tot și lumina cade pe noi. Ne recunosc și toate trei râd cu poftă de înfățișarea noastră. Se îndoiaie de șale și se cocârjează în pragul ușii de atâta râs. Ce mlădioase le sunt mișcările!

— *Un moment!* face apoi una dintre ele.

Dispar din fața noastră și ne aruncă tot felul de țoale, cu care ne acoperim cât putem de bine. După aceea ne dau voie să intrăm. În odaie arde o lămpiță, e cald și miroase ușor a parfum. Despachetăm lucrurile și, ca să le dăm. Ochii le lucesc: se vede că le e foame.

³ În franțuzească stricată: „Pst, pst — camarad — prieten bun.”

Apoi ne simțim cu toții puțințel intimidăți. Leer face gestul de a mânca. Asta înviorează din nou atmosfera, femeile aduc farfurii și cuțite și se reped la bucățile de lebăr. Dar înainte de a îmbuca, ridică mai întâi fiecare felioară, cu admirație, în aer, iar noi suntem foarte mândri.

Revarsă asupra noastră clipocitul vorbirii lor — nu prea înțelegem ce spun, dar ne dăm seama că sunt cuvinte pline de bunăvoință. Poate că și părem foarte tineri. Cea subțire și oacheșă mă mângâie pe păr și spune ceea ce spun toate femeile franceze:

— La guerre — grand malheur — pauvres garçons...⁴

Eu o țin de braț și-mi afund gura în palma ei. Degetele îmi cuprind fața. Deasupra mea sunt ochii ei tulburători, arămiul cald al pielii și buzele roșii. Gura rostește cuvinte pe care nu le înțeleg. Nici ochii nu-i înțeleg bine; spun mai multe decât ne așteptam venind aici.

Alături sunt camere. Îndreptându-mă într-acolo, îl văd pe Leer cu blonda, gălăgios și agresiv. Nu-i de mirare: se pricepe. Dar eu — eu sunt pierdut într-un vis depărtat, molcom și năvalnic, și mă dau lui întreg. Dorințele mele sunt împletite ciudat în pofte și abdomen. Mă cuprinde amețeala, căci aici nu e nimic de care să mă pot crampona. Cizmele le-am lăsat tustrei ta ușă, ni s-au dat în schimb papuci, și acum nu mai am nimic care să-mi redea siguranța și obrăznicia soldatului: nici armă, nici centiron, nici uniformă, nici capelă. Mă las în voia necunoscutului, întâmplă-se ce s-o întâmpla — căci, oricum, mi-e totuși puțințel teamă.

⁴ Războiul — mare pacoste — bieții băiețași (fr.)

Fata subțire și oacheșă își saltă sprâncenele când cugetă, dar le ține nemișcate când vorbește. Uneori sunetul de pe buzele ei nu devine cuvânt întreg, ci se îneacă sau, numai pe jumătate format, vibrează deasupra mea: are traiectorie de cometă. Ce-am știut eu până azi despre asemenea lucruri — ce știu acum despre ele? Cuvintele acestei limbi străine, din care abia dacă înțeleg ceva, îmi dau un soi de somnolență, care face ca odaia să se estompeze într-o lumină difuză, amăruie; numai chipul de deasupra mea trăiește cu contur precis.

Ce multiplă e o față ca asta, care încă acum un ceas mi-a fost străină, iar acum se apleacă peste mine cu o duioșie care nu izvorăște dinlăuntru, ci din noapte, din univers, din sânge, și pare doar a se îmbina cu ea. Lucrurile din cameră, atinse de această răsfrângere, capătă o înfățișare deosebită, și mă cuprinde respectul pentru pielea mea albă când lumina lămpii cade pe ea, iar mâna ei arămie și răcoroasă mi-o dezmiardă.

Ce diferite sunt toate acestea de cele ce se petrec în bordelurile pentru soldați, unde avem voie să ne ducem și unde facem coadă. N-aș vrea să mă gândesc la asemenea lucruri, dar fără voie îmi fulgeră prin minte și mă înspăimântă, căci s-ar putea să nu mă mai pot dezvăra niciodată de ele.

Apoi, însă, simt buzele femeii subțiri și oacheșe și-mi apăs gura pe ele, închid ochii și aș vrea să sting astfel totul, războiul și groaza și vulgaritatea, ca să mă trezesc tânăr și fericit; mi-amintesc imaginea fetei de pe afiș și, o clipă, mi se pare că toată viața mea depinde de cucerirea ei... Cu atât mai adânc mă cufund în brațele care mă cuprind — poate că se va produce o minune.

După aceea, nu știu cum, suntem iarăși cu toții împreună. Leer e radios. Ne luăm rămas bun din toată inima și ne tragem cizmele. Aerul nopții ne răcorește trupurile înfierbântate. Plopilor se înalță în beznă și foșnesc. Luna e pe cer și pe apa canalului. Nu alergăm; mergem unul lângă altul cu pași mari.

Leer zice:

— Ce să spun: a meritat o pâine!

Eu nu mă pot decide să vorbesc: nu sunt nici măcar voios.

Deodată auzim pași și ne ascundem îndărătul unui tufiș.

Pașii se apropie, trec pe lângă noi. Vedem un soldat în pielea goală, numai cu cizme în picioare, ud ca și noi la venire, cu un pachet sub braț, alergând în galop drept înainte. Este Tjaden în plină viteză. A și dispărut.

Rădem. Mâine o să înjure.

Nevăzuți de nimeni, ajungem la sacii noștri de paie.

Sunt chemat la cancelarie. Comandantul companiei îmi dă ordinul de serviciu pentru plecarea mea în permisie și foaia de drum — și-mi urează călătorie bună. Mă uit la ordin, să văd câtă permisie am. Șaptesprezece zile — paisprezece de permisie și trei pentru drum. E prea puțin și întreb dacă pentru călătorie nu mi se pot acorda cinci zile. Bertinck arată spre ordinul de serviciu. Abia acum observ că nu sunt obligat să mă întorc imediat pe front. După terminarea permisiei trebuie să mă prezint mai întâi la școala din tabăra de pe bărăgan.

Ceilalți mă invidiază. Kat îmi dă sfaturi cum să încerc să mă învârtesc:

— Dacă ești șmecher, acolo rămâi.

Aș fi preferat să plec abia peste opt zile, fiindcă atât mai stăm aici, și aici e bine.

Se înțelege că trebuie să le fac cinste la cantină, Suntem cu toții puțin chercheliți. Eu mă întristez; voi lipsi șase săptămâni; e un mare noroc, firește, dar cum va fi când mă voi întoarce? O să-i găsesc pe toți? Haie și Kemmerich lipsesc de pe acum — cui îi va mai veni rândul?

Bem și-mi plimb privirea de la unul la altul. Albert stă lângă mine și fumează, e vioi, am fost totdeauna împreună; în față e Kat cu umerii lui căzuți, cu policarul mai gros decât la alți muncitori și cu glasul domol; Müller cu dinții ieșiți în afară și cu râsul lui ca un lătrat; Tjaden cu ochii de șoarece; Leer care-și lasă o barbă cât toate zilele și pare de patruzeci de ani.

Peste capetele noastre plutește fum gros. Ce s-ar face ostașul fără tutun? Cantina e un refugiu, iar berea e mai mult decât o băutură: e semnul că te poți întinde în voie și fără nici o primejdie. Ceea ce și facem: ne lungim picioarele cât putem și scuipăm copios în jurul nostru, de ți-e mai mare dragul. Ce senzație ciudată, când te gândești că mâine plec!

Noaptea ne mai ducem o dată pe malul celălalt al canalului. Aproape că mi-e teamă să-i spun femeii subțiri și oacheșe că plec și că în ziua când mă voi întoarce o să fim desigur cu totul în altă parte; că prin urmare n-o să ne mai vedem niciodată. Dar ea dă doar din cap și se face că nu știe despre ce e vorba. La început nu pot înțelege, dar apoi pricep. Leer are dreptate: dacă plecam pe front, ar spune cu

siguranță: „*pauvre garçon*”, dar pe unul care pleacă în permisie nu-l plânge, nu-i atât de interesant. Ducă-se la dracu cu ciripitul și cu sporovăitul ei! Îți imaginezi cine știe ce miracol și, când colo, totul n-a fost decât pentru o pâine.

A doua zi, după ce mă întorc de la despăduchere, pornesc spre linia ferată de front. Albert și Kat mă însoțesc. În stație mi se spune că până la plecarea trenului mai am de așteptat câteva ceasuri. Ceilalți doi trebuie să se întoarcă la unitate. Ne luăm rămas bun.

— Serviciu ușor, Kat! Serviciu ușor, Albert!

Ei pleacă și, din drum, îmi mai fac de câteva ori semne cu mâna. Siluetele lor se micșorează. Le cunosc fiecare pas, fiecare mișcare; i-aș recunoaște de la cea mai mare depărtare. Apoi dispar.

Mă așez pe raniță și aștept.

Deodată, mă cuprinde o nerăbdare sălbatică: să plec cât mai repede.

Zăbovesc în multe gări, stau la rând în fața multor cazane cu ciorbă, mă ghemuiesc pe multe scânduri — apoi însă priveliștile de afară încep să-mi strângă inima, devin cunoscute și tulburătoare. Peisajul alunecă de-a lungul ferestrelor înserate; apar sate cu acoperișuri de stuf, trase ca niște șepci peste casele construite din scânduri încrucișate și proaspăt văruite, lanuri de grâne care lucesc ca sideful în lumina oblică, livezi și hambare și tei bătrâni.

Numele gărilor devin noțiuni la care mi se cutremură inima. Trenul duduie și pufăie, stau la fereastră și mă țin de stinghiile ramei. Numele acestea sunt jaloanele tinereții mele.

Câmpii întinse, ogoare, ogrăzi — o căruță trece singuratică pe șosea, profilându-se pe orizontul paralel cu ea. O barieră, îndărătul căreia așteaptă țărani; fete care fâlfâie mâinile; copii care se joacă lângă terasamentul căii ferate; drumuri care duc spre interiorul țării, drumuri nedesfundate, fără artilerie.

E seară și, dacă trenul n-ar urui atât de tare, aș țipa. Câmpia se desfășoară oblu și, pe albastrul pal, începe să se deseneze în depărtare silueta coamelor de munți. Recunosc profilul caracteristic al muntelui Dolben, creasta lui colțuroasă care se întrerupe brusc în locul unde se curmă linia pădurilor. Îndărătul lui trebuie să apară orașul.

Dar acum lumina roșie-aurie se revarsă estompată deasupra lumii, trenul duruie la o curbă și apoi la încă una — și, fantomatici, șterși, nebuloși se ivesc plopii încă departe, în șir lung, unii după alții, plăsmuiți din umbră, din lumină și nostalgie.

Câmpul se învârtește încet împreună cu ei, trenul îi ocolește, distanțele dintre pomi se micșorează, formând acum un tot și, o clipă, văd numai unul singur; apoi ceilalți apar iarăși dindărătul celui din față și zăbovesc încă multă vreme, numai ei, pe fundalul cerului, până ce sunt acoperiți de primele case.

Un pasaj de nivel. Stau la fereastră și nu mă pot dezlipi. Ceilalți își pregătesc lucrurile pentru coborâre Rostesc încet numele străzii peste care trecem — Bremerstrasse — Bremerstrasse...

Bicicliști, trăsuri, oameni; e o stradă cenușie, cu un pasaj cenușiu sub calea ferată — și ea mă îmbrățișează de parcă ar fi mama.

Apoi trenul se oprește și iată gara, cu larma, cu strigătele și cu tăblițele ei. Îmi salt ranița în spinare

și-i închei cârligele, iau pușca în mână și cobor din vagon, poticnindu-mă.

Pe peron privesc împrejur; nu cunosc pe nimeni dintre cei care forfotesc încă și încolo. O soră de la Crucea Roșie îmi oferă ceva de băut. Întorc capul; prea îmi surâde prostește, pătrunsă de importanța ei: Uitați-vă la mine, dau unui soldat o cană cu cafea. Îmi spune și „camarade” — asta îmi lipsea!

În fața gării însă, văd gârla care aleargă pe lângă stradă, care țâșnește vijelios din stăvilarele de la puntea morii. Alături e vechiul foișor cu patru colțuri, în fața lui teiul cel mare, iar în zare amurgul.

Aici am stat adesea cu băieții — cât e de atunci? Pe podul acesta am trecut cu ei și am tras în piept mireasma rece și putredă a apei stătute; ne-am aplecat deasupra apei liniștite de dincoace de stăvilă, unde alge și plante cățărătoare erau agățate de stâlpii podului — iar dincolo de stăvilă, în zilele calde, am gustat cu încântare priveliștea apelor înspumate, pălăvrăgind despre profesorii noștri.

Pășesc pe pod, mă uit în dreapta și în stânga; apa e încă plină de alge și se prăvălește ca și atunci, boltindu-se cu sclipiri argintii; în foișor sunt și acum călcătoare cu brațele goale în fața rufelor albe și dogoarea fiarelor de călcat năpădește din ferestrele deschise. Câini umblă haihui pe ulița îngustă; la porțile caselor stau oameni care se uită după mine, când trec atât de murdar și de împovărat.

La cofetăria asta am mâncat înghețată cu băieții și am învățat să fumăm. Pe ulița asta, care alunecă acum pe lângă mine, cunosc fiecare casă, băcănia, drogheria, brutăria. Apoi ajung la ușa cafeniei cu clanță uzată și mâna mi se face grea. O deschid:

răcoarea dinăuntru mă izbește ciudat și-mi împăienjenește ochii.

Scara, sub cizmele mele, trosnește. Sus se deschide o ușă și cineva privește peste balustradă. Știu, e ușa de la bucătărie, și înăuntru se prăjesc chiftele de cartofi; toată casa e plină de mirosul lor. Firește — doar e sâmbătă, și probabil că sora mea cea mare e aceea care s-a aplecat să vadă cine vine. O clipă mă simt rușinat și las capul în piept, apoi scot casca și mă uit în sus. Da, e sora mea mai mare.

— Paul! strigă ea. Paul...!

Dau din cap, ranița se izbește de balustradă și pușca mi se pare nespus de grea.

Soră-mea deschide furtunos o ușă și strigă:

— Mamă, mamă, a venit Paul!

Nu mai pot face nici un pas. „Mamă, mamă, a venit Paul.”

Mă lipesc de perete și strâng în mâini, cu toată vlaga din mine, casca și arma. Le strâng cât pot, dar nu mai sunt în stare să mă mișc; scara îmi fuge din fața ochilor, mă lovesc la picioare cu patul puștii și-mi încleștez furios dinții, dar n-am nici o putere în fața acestor cuvinte strigate de sora mea; nimic nu mă poate face să trec peste ele. Mă străduiesc cu toată ființa să râd și să vorbesc, dar nu pot scoate nici un sunet din gâttej, și stau astfel pe scară, nefericit, nevolnic, într-o încordare groaznică, și nu vreau, și totuși lacrimile mi se rostogolesc pe față, unele după altele.

Soră-mea se întoarce și mă întreabă:

— Dar ce ai?

Atunci mă reculeg și dau fuga până sus în antreu. Îmi proptesc arma într-un colț, reazem ranița de perete și pun casca deasupra. Până și de centironul

cu tot ce atârnă de el trebuie să mă lepăd. Apoi spun furios:

— Dă-mi odată o batistă!

Ea îmi dă una din șifonier și mă șterg pe față. Deasupra mea, pe perete, atârnă caseta de sticlă cu fluturi prinși cândva de mine.

Acum aud glasul mamei. Vine din dormitor.

— Nu s-a sculat încă? o întreb pe soră-mea.

— E bolnavă, îmi răspunde.

Intru la ea, îi dau mâna și spun cât pot mai liniștit:

— Am venit, mamă.

Mama zace mută în semiîntuneric. Apoi mă întrebă speriată, și simt cum privirea ei mă pipăie:

— Ești rănit?

— Nu, sunt în permisie.

Mama e foarte palidă. Mă feresc să fac lumină.

— Ce proastă sunt! zice. Plâng, în loc să mă bucur.

— Ești bolnavă, mamă? o întreb.

— Azi o să mă dau puțin jos din pat, răspunde ea și se întoarce spre soră-mea care trebuie să alerge mereu în bucătărie ca să nu i se ardă mâncarea: Desfă și borcanul cu dulceață de coacăze... Știu că-ți plăcea, nu? mă întrebă.

— Da, mamă, n-am mai mâncat de mult dulceață de coacăze.

— Parc-am fi bănuț c-ai să vii, râde soră-mea. Avem mâncarea ta favorită, chiftele de cartofi — și acum și cu dulceață de coacăze!

— Păi nu-i azi sâmbătă? răspund.

— Așează-te lângă mine, zice mama.

Mă privește. Mâinile ei sunt albe și bolnăvicioase și înguste în comparație cu ale mele. Rostim numai

câteva cuvinte și-i sunt recunoscător că nu mă întreabă nimic. Ce i-aș putea spune? Tot ce-a fost cu puțință s-a întâmplat. Am scăpat teafăr și sunt acum lângă dânsa. Iar în bucătărie e soră-mea, care pregătește masa de seară și cântă.

— Băiatul meu drag, zice mama încet.

N-am fost niciodată prea afectuoși în familia noastră; asemenea lucruri nu se obișnuiesc la oamenii săraci care trebuie să muncească din greu și au de luptat cu grijile. Ei nici nu pot concepe așa ceva; nu le place să repete de mai multe ori ceea ce știu cu toții. Când mama îmi spune „băiatul meu drag”, e tot atât de mult ca atunci când alta ar face mai știu eu ce. Sunt sigur că borcanul cu dulceață de coacăze e singurul pe care-l are de luni de zile și că l-a păstrat anume pentru mine, la fel ca și biscuiții cam vechi pe care mi-i dă acum. Probabil că i-a căpătat la o ocazie și i-a pus numaidecât deoparte pentru mine.

Stau lângă patul ei și prin fereastră licăre, cafenii și aurii, castanii din grădina restaurantului de peste drum. Răsuflu adânc și-mi spun: „Ești acasă, băiete, ești acasă”. Dar o anumită stânjeneală nu se dezlipește de mine; nu mă pot deprinde chiar cu toate. Aici e mama, aici e sora, aici e caseta cu fluturi și colo pianul de mahon — dar eu nu simt încă pe de-a întregul acasă. E un vâl și un pas între mine și celelalte.

De aceea ies din odaie, mă întorc cu ranița la patul mamei și despachetez ce-am adus; o brânză întreagă de Olanda, pe care mi-a procurat-o Kat, două pâini cazone, trei litre de unt, două cutii cu pastă de ficat, o jumătate de kilogram de untură și un săculeț cu orez.

— Astea au să vă prindă bine, cred...

Ele dau din cap:

— Duceți lipsă mare pe aici? mă informez.

— Da, nu prea e belșug. Dar voi pe front aveți de-ajuns?

Zâmbesc și arăt lucrurile aduse:

— Nu totdeauna chiar atât de mult, dar, de bine, de rău, merge.

Erna iese cu alimentele. Mama îmi apucă deodată mâna și întrebă cu glasul îngăimat:

— A fost tare rău pe front, Paul?

Mamă, ce vrei să-ți răspund? Tot nu vei putea să pricepi și nici nu vei înțelege vreodată. Mă întrebi dacă a fost rău? Tu, mamă? Scutur din cap și spun:

— Nu, mamă, nu așa de rău. Suntem mulți împreună și atunci nu-i așa de rău.

— Da, dar acum de curând a fost pe-aici Heinrich Bredemeyer și a povestit că pe front e o grozăvie, mai ales de când cu gazele alea și cu toate celelalte.

Mama spune asta! Mama care spune: „cu gazele alea și cu toate celelalte”. Nu știe nimic, e doar îngrijorată din pricina mea. Să-i spun că, odată, am găsit trei tranșee inamice, cu oameni încremeniți în poziția lor, ca loviți de dambla? La parapete, în adăposturi, oriunde se aflau, oamenii stăteau sau zăceau cu fețele vinete, morți.

— Ah, mamă, se povestesc atât de multe, răspund eu. Bredemeyer înșiră și el verzi și uscate. Nu vezi? Sunt sănătos tun.

Îngrijorarea tremurândă a mamei îmi redă liniștea pierdută. Acum pot umbla prin casă, pot vorbi și răspunde, fără teamă că va trebui să mă reazem brusc de perete pentru că lumea se înmoaie ca guma, iar vinele se fac ca iasca.

Mama dorește să coboare din pat; până atunci trec în bucătărie la soră-mea.

— Ce are? o întreb.

Ea dă din umeri:

— Zace de câteva luni, dar nu ne-a dat voie să-ți scriem. Au văzut-o mai mulți medici. Unul dintre ei a spus că s-ar putea să fie cancer.

Mă duc la comisariatul militar să-mi anunț sosirea. Umblu agale pe străzi. Ici și colo mă oprește câte unul. Dar nu zăbovesc mult, căci nu vreau să mă întind la vorbă.

Când mă întorc de la cazarmă, aud pe cineva strigându-mă cu glas tare. Dus pe gânduri, mă uit să văd cine o și mă pomenesc nas în nas cu un maior. Se răstește la mine:

— Nu știi să saluți?

— Mă iertați, domnule maior — răspund încurcat — nu v-am văzut.

El răcnește și mai tare:

— Nici să vorbești cumsecade nu știi?

I-aș pocni una în mutră, dar mă stăpânesc, căci altfel mi s-ar duce dracului permisia; lipesc deci călcâiele și glăsuiesc:

— S'trăiți, domnule maior, nu v-am văzut.

— Altă dată să-ți bagi mințile în cap, behăie el. Cum te cheamă?

Îi spun numele. Fața lui stacojie și buhăită scapără încă de indignare:

— Ce regiment?

Raportez regimentul. Dar încă nu s-a săturat:

— Unde staționați?

Acum, însă, m-am săturat eu și răspund:

— Între Langemark și Bixschoote.

— Cum asta? întrebă uluit.

Îi explic că am venit abia acum un ceas în permisie — și-mi închipui că de data asta o să-și vadă de drum. Dar mă înșel. Se înfurie și mai tare:

— Ai vrea poate să introduci aici năravuri de pe front? Mută-ți gândul! La noi, slavă Domnului, e ordine!

Apoi comandă:

— Douăzeci de pași înapoi, marș-marș!

O furie surdă începe să mocnească în mine. Dar nu pot să-i fac nimic, fiindcă ar ordona să fiu arestat imediat. Mă năpustesc deci în goană înapoi, mă întorc spre dânsul și, la șase metri în fața lui, zvâcnesc într-un salut tăios și nu-mi iau mâna de la capelă decât șase metri în urma lui.

Maiorul mă cheamă din nou și-mi comunică acum amabil că mă va ierta de data asta. În poziție de drepți îi arăt recunoștința mea.

— Rupeți rândurile! comandă.

Pocnesc din călcâie, execut întoarcerea și-o iau din loc.

Asta mi-a stricat toată seara. Mă grăbesc să ajung acasă și arunc uniforma într-un colț; avusesem de altfel de la început intenția asta. Apoi scot din dulap hainele civile și mă îmbrac cu ele.

Am pierdut obișnuința și mă simt stingherit. Costumul e cam scurt și strâmt; am crescut în armată. Gulerul și cravata îmi fac mizerii. În cele din urmă mă ajută soră-mea să mi-o leg. Ce ușor e un astfel de costum! Am impresia că umblu în izmene și cămașă.

Mă uit în oglindă. E un tablou ciudat. Un băiețandru ars de soare, ceva mai dezvoltat, mă privește plin de uimire.

Mama e bucuroasă că m-am îmbrăcat civil; se simte astfel mai apropiată de mine. Tata, însă, ar prefera să-mi pun uniforma, ar vrea să mă ia așa cu dânsul la cunoștințele lui.

Dar eu refuz.

E minunat să stai undeva liniștit, bunăoară în grădina restaurantului de peste drum, sub castani, lângă popicărie. Frunzele cad pe masă și pe jos, puține deocamdată, cele dintâi. Am în fața mea o halbă; obiceiul de a bea se dobândește la militarie. Halba e pe jumătate goală, mai am deci câteva înghițituri bune, reci și, afară de asta, pot comanda și o a doua halbă, și o a treia, dacă vreau. Aici nu-i nici apel, nici foc concentric, copiii birtășului se joacă în popicărie, iar câinele își reazămă capul pe genunchii mei. Cerul e albastru și, prin frunzișul castanilor, se zărește turnul verde al bisericii Sf. Margareta.

E minunat și-mi place. Dar cu oamenii nu mă pot descurca. Singura ființă care nu întrebă nimic e mama. Însă chiar tatăl meu e cu totul altfel. Îmi cere să-i povestesc peripeții de pe front, are dorințe pe care le găsesc emoționate și năroade; cu el nu mai am aproape nici un contact sufletesc. Ar vrea să audă mereu câte ceva. Îmi dau seama că n-are de unde să știe că asemenea lucruri nu se pot povesti și totuși așa vrea să-i fac pe plac; ar fi însă primejdios pentru mine să îmbrac lucrurile astea în cuvinte; mă gândesc cu teamă că ar lua proporții uriașe și n-ar mai putea fi strunite. Unde am ajunge dacă ne-am

dumeri pe de-a întregul asupra celor ce se petrec pe front!

Mă mărginesc deci să-i istorisesc câteva întâmplări hazlii. El însă mă întreabă dacă am fost și într-o luptă corp la corp. Îi răspund că nu și mă ridic să ies.

Dar asta nu schimbă nimic. Pe stradă, după ce m-am speriat de câteva ori, deoarece scârțâitul tramvaielor seamănă cu vuietul obuzelor ce se apropie, cineva mă bate pe umăr. E profesorul meu de germană care mă asaltează cu întrebările de rigoare:

— Ei, ce mai e pe front? Groaznic, groaznic, nu-i așa? Da, e oribil, dar trebuie să rezistăm. Și apoi, pe front, după câte am auzit, sunteți cel puțin bine hrăniți. Dumneata, Paul, arăți bine, sănătos, voinic. Aici, firește, o ducem mai rău, se-nțelege, e și explicabil; tot cei mai bun, numai pentru soldați!

Mă duce într-un local, la o masă de prieteni. Mi se face o primire triumfală; un director îmi întinde mâna și glăsuiește:

— Așa? Vii de pe front? Cum e moralul pe-acolo? Excelent, excelent, nu?

Îi spun că fiecare ar vrea să se întoarcă acasă.

Directorul râde zgomotos:

— Cred și eu! Dar mai întâi trebuie să-i bateți pe franțuji! Fumezi? Ține, aprinde-ți o țigară. Chelner, adu-i și tânărului nostru ostaș o halbă!

Din păcate am luat țigara și de aceea trebuie să rămân. Toți revarsă asupra-mi numai bunăvoință, nimic de zis. Totuși sunt enervat și fumez cât pot de repede. Ca să fac cel puțin ceva, dau dintr-o dată toată halba de dușcă. Imediat mi se comandă alta: oamenii ăștia știu ce datorează unui ostaș. Acum

discută ce va trebui să anexăm. Directorul cu lanț de fier la ceasornic cere cel mai mult: toată Belgia, regiunile carbonifere ale Franței și hălci mari din Rusia. Dă și motive precise pentru care e necesar să avem toate astea, și e intransigent până când toți ceilalți sunt la unison cu el. Apoi se pornește să explice unde ar trebui să înceapă străpungerea frontului din Franța și, între timp, mi se adresează mie:

— Păi, să vă mai mișcați oleacă voi cei de-acolo, că ne-am săturat de veșnicul vostru război de poziții. Scoateți-i din tranșee, ce naiba! că atunci o să se facă și pace.

Îi răspund că după părerea noastră o străpungere a frontului e imposibilă. Cei de dincolo au prea multe rezerve. Afară de asta, războiul e cu totul altfel decât așa cum și-l închipuie lumea.

El mă privește peste umăr și-mi demonstrează că nu mă pricep.

— Sigur! zice el. Din punctul de vedere al fiecărui soldat în parte. Dar e vorba de întregul complex. Și dumneata nu poți judeca asta. Nu vezi decât micul dumitale sector și de aceea nu ai perspectivă. Îți faci datoria, îți pui viața în primejdie, asta-i foarte onorabil — fiecare dintre voi ar merita Crucea de fier — dar înainte de toate trebuie străpuns frontul inamic din Flandra și apoi respinse trupele în jos.

Gâfâie și-și netezește barba:

— Trebuie respinse fără milă, de sus în jos. Și apoi spre Paris!

Aș dori să știu cum își imaginează asta — și golesc a treia halbă. Imediat îmi comandă încă una.

Dar nu mai stau. La plecare, directorul îmi vâra câteva țigări în buzunar și-mi urează drum bun, dându-mi o palmă amicală:

— Toate cele bune! Să sperăm că în curând o să auzim ceva mai de soi din partea voastră.

Altfel mi-am închipuit concediul. Acum un an, a și fost altfel. Probabil că eu m-am schimbat de atunci. Între azi și anul trecut e o prăpastie. Anul trecut nu cunoscusem încă războiul, fusesem în sectoare mai liniștite. Astăzi bag de seamă că, fără să știu, mi s-a scâlciat sufletul. Nu-mi mai găsesc loc aici; e o lume străină. Unii întreabă, alții nu întreabă, și acestora li se citește pe față că sunt mândri de atitudinea lor; ba uneori spun chiar, cu aerul lor de oameni înțelegători, că nu se poate vorbi despre asemenea lucruri. Și sunt foarte încrezuți pe chestia asta.

Cea mai mare plăcere pentru mine e să stau singur, atunci nu mă supără nimeni. Căci toți revin mereu la același refren: ce rău merge, ce bine merge; unuia i se pare într-un fel, celuilalt altminteri — și într-o clipă ajung la preocupările care alcătuiesc existența lor. Cu siguranță că, pe vremuri, am fost și eu așa, dar acum nu mai găsesc nici un contact cu viața asta.

Oamenii vorbesc prea mult. Au griji, țeluri, năzuințe; eu însă nu le pot concepe ca dânșii. Uneori zăbovesc cu unul dintre ei în grădinița restaurantului și caut să-i explic că, în definitiv, principalul este să stai liniștit. Ei înțeleg, firește; mă aprobă, sunt de acord, dar numai cu vorba — numai cu vorba, din păcate! —; simt justetea celor spuse de mine, însă numai pe jumătate; restul ființei lor e în altă parte,

sunt împrăștiati; nici unul nu simte un lucru cu toate fibrele inimii; de altfel nici eu nu pot exprima bine ceea ce gândesc.

Când îi văd așa, în odăile lor, în birourile lor, în profesiunile lor, simt o atracție irezistibilă către toate acestea, doresc să fiu și eu în mijlocul lor și să uit războiul; dar imediat mă dezgustă, e o lume prea strâmtă; cum poate umple ea viața cuiva? Ar trebui sfărâmată; căci e oare cu puțință să se desfășoare astfel, când în clipa asta, pe front, schizele țiuie deasupra pâlniilor, iar rachetele luminoase suie spre cer, când răniții sunt cărați pe foi de cort, iar camarazii se lipesc de pereții tranșeelor? Sunt altfel de oameni aici, oameni pe care nu-i pot înțelege, pe care-i invidiez și-i disprețuiesc. Gândul îmi zboară la Kat și la Albert și la Müller și la Tjaden — ce-or fi făcând acum? Sunt poate la cantină sau poate că înoată — peste câteva zile trebuie să plece din nou în primele linii.

În camera mea, îndărătul mesei, e o canapea de piele cafenie. Mă așez pe ea.

Pe pereți sunt prinse cu pioaneze o mulțime de poze pe care le-am decupat pe vremuri din reviste. Printre ele, cărți poștale și desene care mi-au plăcut. În colț e o sobiță de fier. Pe peretele din față, etajera cu cărțile mele.

În camera asta am trăit înainte de a fi soldat. Cărțile le-am cumpărat treptat cu banii agonisiți din meditații. Multe dintre ele, de la anticari; toți clasicii, bunăoară; un volum legat în coperte de carton și îmbrăcat în pânză albastră costa o marcă și douăzeci de pfenigi; pe clasici i-am cumpărat în ediții

complete, căci eram conștiincios: nu-mi surâdeau „operele alese”; n-aveam încredere că editorii au selecționat ce e mai bun; de aceea cumpăram numai operele complete. Le-am citit cu cea mai onestă râvnă, dar cele mai multe nu m-au prea entuziasmat. În schimb, prețuiam cărțile cealalte, cele moderne, care erau firește și mult mai scumpe. Pe unele dintre ele nu le-am obținut în mod cinstit: le-am împrumutat de la alții și nu le-am mai dat înapoi, pentru că nu mă puteam despărți de ele.

Un raft al etajerei e plin cu cărți de școală. Nu prea sunt cruțate; se vede că-s răscitite; unele pagini lipsesc, au fost smulse, se știe pentru ce scopuri. Iar jos pe etajeră sunt îngrămădite caiete, hârtii și scrisori, desene și încercări literare.

Aș vrea să re trăiesc în minte epoca de atunci; că doar a rămas în odaie, o simt numai decît, pereții au păstrat-o. Țin mâinile pe rezemătoarea canapelei; mă fac mai comod și-mi trag și picioarele sus; acum stau confortabil într-un colț al canapelei, în brațele ei. Ferestruica e deschisă și-mi arată imaginea familiară a străzii, cu turnul înalt al bisericii în fund. Câteva flori sunt pe masă. Tocuri, creioane, o scoică servind drept presor de hârtii, vechea călimară — aici nu s-a schimbat nimic.

Așa o să fie și după terminarea războiului, dacă voi avea noroc să mă întorc pentru totdeauna acasă. Ca și acum o să stau aici, o să-mi privesc odaia și o să aștept.

Sunt tulburat; dar n-aș vrea să fiu, căci nu-i bine. Aș dori mult să simt din nou extazul, impulsul acela violent și nedefinit, ca odinioară când mă apropiam de cărțile mele. Aș dori ca vântul dorințelor, care se desprindea din spinările colorate ale cărților, să mă

cuprindă din nou, să topească blocul greu și amorf de plumb ce zace undeva în străfundurile mele și să-mi trezească din nou nerăbdarea, bucuria înaripată pentru lumea gândirii — să-mi readucă pierduta sete de acțiune a tinereții.

Stau și aștept.

Îmi amintesc că trebuie să mă duc la mama lui Kemmerich; l-aș putea vizita și pe Mittelstaedt, e desigur la cazarmă. Mă uit pe fereastră — la capătul străzii însorite se profilează vag și estompat un șir de coline care se transformă îndată într-o zi luminoasă de toamnă, în care stau la foc și, împreună cu Albert și Kat, mănânc cartofi copti în coajă.

Dar nu vreau amintirea asta și-o șterg din minte. Vreau ca acum odaia să vorbească, să mă prindă în mrejele ei și să nu-mi mai dea drumul; vreau să simt că aici mi-e locul și să aud totul, pentru ca atunci când mă voi întoarce pe front să știu că războiul se scufundă și piere de îndată ce apare valul întoarcerii acasă, că-i dus pentru totdeauna și nu ne mai macină, că n-are altă putere asupra noastră decât pe cea exterioară!

Cotoarele cărților stau lipite unele de altele. Le știu pe toate și-mi amintesc cum le-am așezat în rafturi. Le rog din ochi: Vorbiți-mi — primiți-mă — primește-mă înapoi, viață de odinioară — tu cea atât de frumoasă, cea atât de lipsită de griji — primește-mă din nou!

Aștept — aștept.

Imagini se perindă; dar nici una nu rămâne; sunt numai umbre și amintiri.

— Nimic — nimic.

Neliniștea mea sporește.

O senzație îngrozitoare de înstrăinare se naște subit în mine. Nu mai pot găsi drumul înapoi, sunt mazilit; oricât implor și mă străduiesc, nimic nu se mișcă; sunt nesimțitor și trist, ca un osândit, și trecutul îmi întoarce spatele. Totodată mă tem să-l invoc cu prea multă stăruință, pentru că nu știu ce-ar putea să se întâmple. Sunt ostaș — la asta trebuie să mă mărginesc.

Mă ridic obosit și mă uit pe fereastră. Apoi iau o carte și o frunzăresc pentru a citi ceva. Dar o pun la o parte și aleg alta. În asta sunt pasaje subliniate. Caut, răsfoiesc, iau alte volume. Am acum un maldăr întreg lângă mine. Alte cărți li se alătură, din ce în ce mai repede — hârtii, caiete, scrisori.

Stau mut în fața lor. Ca în fața unui tribunal.

Abătut.

Vorbe, vorbe, vorbe — nu ajung până la mine.

Încet pun cărțile la loc, în golurile rămase.

S-a sfârșit.

Îngândurat, ies din odaie.

Totuși nu mă dau încă bătut. În camera mea, ce-i drept, nu mai intru, dar mă mângâi cu gândul că un șir scurt de zile nu trebuie să însemne neapărat un sfârșit. Pentru asta voi avea și după aceea — mai târziu — timp destul, ani de zile. Deocamdată mă duc la cazarmă să-l văd pe Mittelstaedt. Stăm în camera lui; aerul de cazarmă nu-mi place, dar sunt obișnuit cu el.

Mittelstaedt îmi servește o noutate care mă electrizează: Kantorek a fost mobilizat ca glotaș⁵.

⁵ Soldat din rezervele armatei

— Închipuiește-ți, zice scoțând câteva țigări bune. Vin aici de la lazaret și primul peste care dau este el. Îmi întinde mina și orăcăie: „Ia te uită! Mittelstaedt! Ce mai faci?” Îl măsoară cu niște ochi cât roata carului și răspund: „Glotașe Kantorek, serviciul e serviciu și rachiul e rachiul; asta ar trebui să-o știi dumneata mai bine ca oricine. Ia poziția de dreapta când vorbești cu un superior”. Trebuia să-i vezi mutra! Un amestec de castravete în oțet și obuz neexplodat. Puțin dezorientat, a încercat după aceea încă o dată să se bată pe burtă cu mine. Atunci l-am zgâlțâit ceva mai tare. Văzând așa, a pus în bătaie bateria lui cea mai grea și m-a întrebat confidențial: „Țineți să vă aduc la cunoștință că aveți de dat un examen pentru verificarea cunoștințelor?” Voia să-mi aducă aminte, înțelegi? Atunci m-am înfuriat și i-am adus și eu aminte: „Glotașe Kantorek, acum doi ani ne-ai împuiat capul până ce ne-am dus cu toții la centrul de recrutare; printre noi se afla și Joseph Behm, care nu prea voia să meargă. Și Joseph Behm a căzut cu trei luni înainte de data când ar fi trebuit să fie mobilizat. Dacă nu erai dumneata, scăpa până atunci. Și-acum la stânga-mprejur! Mai vorbim noi”. Mi-a fost ușor să fiu mutat la compania lui. Cel dintâi lucru a fost să-l duc la magazie și să-i procur un echipament boboc. O să-l vezi îndată.

Coborâm în curte. Compania e aliniată. Mittelstaedt comandă „pe loc repaus” și inspectează.

Deodată îl zăresc pe Kantorek și abia îmi pot ține răsul. Poartă un fel de redingotă dintr-o stofă albastră, foarte spălăcită. Pe spate și la mâneci are petice mari, de culoare mai închisă. Haina aceasta trebuie să fi fost cândva a unui uriaș. Cu atât mai scurți îi sunt pantalonii negri, tociți; îi ajung abia

până la jumătatea pulpei Dimpotrivă, bocancii sunt foarte spațioși, niște încălțări străbune, tari ca fierul, cu vârfurile îndoite în sus și, după moda veche, de încheiat cu șireturi într-o parte. În schimb, boneta e prea mică, o tichiuță ca vai de lume. Îngrozitor de soioasă. Aspectul general e jalnic.

Mittelstaedt se oprește în fața lui.

— Glotașe Kantorek, ăștia-s nasturi lustruiți? N-ai să înveți niciodată? Insuficient, Kantorek, insuficient...

Exult de plăcere înlăuntrul meu. Exact așa îl dojenea Kantorek pe Mittelstaedt la școală, exact cu același ton: „Insuficient, Mittelstaedt, insuficient!”

Mittelstaedt continuă să-l muștruluiască:

— Uită-te la Boettcher și ia-ți exemplu de la el. Ai avea ce învăța.

Nu-mi vine a crede. E și Boettcher aici, Boettcher, portarul școlii noastre! Și tocmai el e dat ca exemplu! Kantorek mă săgetează cu o privire de parcă ar vrea să mă înghită. Eu însă îi rânjesc candid drept în față, ca și când nici nu l-aș cunoaște.

Ce mutră neroadă are cu tichiuța și cu uniforma lui! Și o stârpitură ca asta ne băga pe vremuri în sperieți când trona pe catedră și ne împungea cu vârful creionului la verbele neregulate franțuzești, cu care tot n-am avut ce face mai târziu în Franța. Nu sunt nici doi ani de atunci, și iată-l acum pe glotașul Kantorek despuiat de vrajă, cu genunchii strâmbi și brațele ca niște toarte de oală, cu nasturii prost lustruiți și într-o ținută caraghioasă, un soldat imposibil. Nu-l mai pot asocia cu imaginea amenințătoare de pe catedră, și grozav aș vrea să știu ce voi face când prăpăditul ăsta va avea din nou

dreptul să mă întrebe pe mine, deșcă veche: „Baumer, care este imperfectul verbului *aller*⁶?”

Deocamdată Mittelstaedt îi pune pe soldați să se răspândească în trăgători. Pe Kantorek îl numește, binevoitor, șef de grupă.

Bunăvoința asta își are însă rostul ei. La exercițiile de răspândire în trăgători, șeful de grupă trebuie să fie totdeauna cu douăzeci de pași în fața grupei, iar când se comandă „Înapoi-marș!” linia de trăgători face pe loc la stânga-mprejur, pe când șeful grupei, care se pomenește deodată cu douăzeci de pași în spatele liniei de trăgători, trebuie să se năpustească în galop, ca să ajungă din nou cu douăzeci de pași în fața grupei. Asta face laolaltă patruzeci de pași în galop marș-marș. Dar abia a ajuns, că se și comandă „Înapoi-marș!” și șeful grupei trebuie să gonească acum alți patruzeci de pași, de data asta în direcția opusă. Astfel grupa execută confortabil doar câte o întoarcere și câțiva pași, pe când șeful grupei se fâțâie înapoi și încolo ca o bășică într-o căldare. Și totul se desfășoară după una dintre faimoasele rețete ale lui Himmelstoss.

Kantorek nu se poate aștepta la altceva din partea lui Mittelstaedt, pe care l-a împiedicat odată să promoveze clasa, și Mittelstaedt ar fi un idiot să nu profite de această ocazie admirabilă, înainte de a se întoarce pe front. Parcă mori mai ușor, după ce cazarma ți-a oferit o asemenea șansă.

Deocamdată, Kantorek o zbughește înapoi și încolo ca un mistreț hăituit. După câțiva timp Mittelstaedt comandă încetarea, și acum începe exercițiul atât de important al târâtului pe jos. Pe

⁶ A merge (fr.)

genunchi și în coate, cu arma în poziție reglementară, Kantorek își strecoară divinul trup prin nisip, foarte aproape de noi. Gâfâie zgomotos, și gâfâitul lui e muzică pentru urechile noastre.

Mittelstaedt îl îmbărbătează, consolându-l pe glotașul Kantorek cu citate din repertoriul profesorului Kantorek:

— Glotașe Kantorek, avem fericirea să trăim într-o epocă măreață; trebuie deci să ne adunăm toate puterile și să înfruntăm uneori și câte un neajuns.

Kantorek scuipă o bucată murdară de lemn, ce i-a intrat între dinți, și asudă.

Mittelstaedt se apleacă peste el și-i suflă pe un ton patetic și insinuant:

— Iar din pricina unor fleacuri să nu uităm niciodată grandioasele clipe prin care trecem, Kantorek!

Mă mir că nu-l văd pe Kantorek plesnind cu zgomot, mai ales că acum urmează ora de gimnastică, la care Mittelstaedt îl imită sublim, apucându-l de turul pantalonilor când e agățat de bara fixă, și-i trece bărbia peste stinghie, îndopându-l în același timp cu precepte bine simțite. Exact așa a procedat și Kantorek pe vremuri cu el.

După aceea se distribuie sarcinile următoare.

— Kantorek și Boettcher, după pâine! Luați și căruciorul cu voi.

Câteva minute mai târziu, cei doi pornesc cu căruciorul. Kantorek, furios, își ține capul în piept. Portarul e mândru, pentru că are o treabă ușoară.

Manutanța e la celălalt capăt al orașului. Cei doi trebuie să străbată deci toată urbea dus și întors.

— Asta o fac de câteva zile, rânjește Mittelstaedt. Sunt oameni care au și început să-i aștepte, ca să-i vadă când trec.

— Splendid! exclam eu. Și nu s-a plâns niciodată?

— A încercat! Dar comandantul nostru a izbucnit într-un hohot de râs homeric când a auzit despre ce e vorba. Nu poate înghiți dascălii de școală. Și, afară de asta, mă am bine cu fiica lui.

— O să te trântescă la examen.

— Mă doare-n cot! răspunde Mittelstaedt flegmatic. De altfel, reclamația lui a fost inutilă, pentru că am putut dovedi că are de obicei sarcini ușoare.

— N-ai putea să-l freci odată în lege, ca să scoți tot untul din el? întreb eu.

— Prea e nătântoc ca să merite așa ceva, răspunde Mittelstaedt cu superioritate și mărinimie.

Ce este permisia? O nesiguranță care face ca după aceea toate să fie mult mai dificile. Chiar din primele zile simți clipa despărțirii. Mama mă privește mută — numără ceasurile, știu; în fiecare dimineață e tristă. Încă o zi mai puțin! Ranița mi-a ascuns-o undeva; nu vrea s-o vadă, ca să nu-și amintească.

Ceasurile zboară repede când te frământă gândurile. Mă smulg din vârtoarea lor și o însoțesc pe soră-mea. Se duce la abator să cumpere câteva kilograme de oase. Asta e o mare favoare, și încă din zori oamenii se așează la coadă ca să obțină cele câteva ciolane. Unii leșină acolo.

Noi n-avem noroc. După ce-am așteptat cu schimbul trei ceasuri, coada se împrăștie. Oasele s-au isprăvit.

Bine măcar că-mi primesc eu rația mea. Din ea îi aduc și mamei și, în felul acesta, avem cu toții o hrană mai substanțială.

Tot mai grele devin zilele, tot mai triști ochii mamei, încă patru zile. Trebuie să mă duc la mama lui Kemmerich.

Nu, asemenea lucruri nu se pot scrie. Femeia aceasta care plânge cu hohote și tremură, care mă zgâlțâie și se răstește la mine: „De ce trăiești tu, dacă el e mort?“, care mă scaldă în lacrimile ei și strigă: „De ce-ați mai venit pe lume, copii ca voi...“, care se prăbușește pe un scaun și mă întreabă printre sughițuri: „L-ai văzut? L-ai mai văzut? Cum a murit?“

Îi spun că a fost lovit de un glonț în inimă și a murit numaidecât. Dar ea se uită la mine și se îndoiește:

— Minți. Știu eu mai bine. Am simțit cât de greu a murit. I-am auzit glasul, și în fiecare noapte am trăit spaimile lui. Spune-mi adevărul; vreau să-l știu, trebuie să-l știu.

— Nu, îi răspund, am fost lângă el. A murit imediat.

Ea mă roagă cu glasul strivit:

— Spune-mi. Trebuie. Știu că vrei să mă consolezi cu vorbele tale, dar nu vezi că mă chinuiești mai rău decât dacă mi-ai spune adevărul? Nu pot suporta nesiguranța; spune-mi cum a fost, oricât de groaznic ar fi. Tot e mai bine decât ceea ce mi-aș închipui eu.

N-am să-i spun niciodată; mai degrabă să mă toace de viu. O deplâng, dar îmi face impresia că-i și puțin cam proastă. De ce nu-i ajunge ce i-am spus? Kemmerich e mort și rămâne mort, indiferent dacă

știe ori nu știe ea cum a murit. Când ai văzut atâția morți, nu mai poți înțelege o asemenea revărsare de durere pentru unul singur. Spun deci pe un ton destul de nerăbdător:

— A murit imediat. Nici n-a simțit. Fața îi era liniștită de tot.

Ea tace. Apoi întreabă târăganat:

— Ai putea să juri?

— Da.

— Pe tot ce ai mai sfânt?

O, Doamne, ce mai am eu sfânt? Lucrurile astea se schimbă repede la noi.

— Da, a murit imediat.

— Să nu te mai întorci niciodată acasă, dacă ai mințit?

— Să nu mă mai întorc niciodată, dacă n-a murit pe loc.

Aș mai lua și nu știu câte altele pe seama mea. Dar acum se pare că mă crede. Suspină și plânge îndelung. Îmi cere să-i spun cum s-a întâmplat și ticluiesc o poveste pe care aproape că o cred și eu acum.

Când să plec, mă sărută și-mi dăruiește o fotografie a lui. E în uniformă de recrut, rezemat de o masă rotundă cu picioare din crengi necojite de mesteacăn. Îndărăt, ca fundal, e pictată o pădure. Pe masă se află un țap de bere.

Ultima seară acasă. Toți sunt tăcuți. Mă culc devreme, iau pernele în mână, le strâng la piept și-mi cufund capul în ele. Cine știe dacă voi mai dormi vreodată într-un asemenea pat moale!

Mama intră, mai târziu, în camera mea. Crede că dorm, și eu rămân nemișcat, ca și când aș dormi de-adevăratelea. Să vorbim, să stăm treji unul lângă altul, ar fi prea greu.

Șade lângă mine până spre dimineață, cu toate că are dureri și uneori se chircește. La urmă nu mai pot rezista și mă prefac că mă trezesc din somn.

— Du-te de te culcă, mămico; o să răcești aici.

Ea răspunde:

— De dormit, o să am timp destul și după aia.

Mă ridic în capul oaselor:

— Păi, nu plec imediat pe front, mămico. Trebuie să stau mai întâi patru săptămâni în cantonament. Și de-acolo poate să mă mai reped într-o duminică pe-aici.

Ea tace. Apoi întreabă în șoaptă:

— Ți-e tare frică?

— Nu, mamă.

— Voiam să-ți mai spun ceva: Păzește-te de femei în Franța. Sunt stricate.

Ah, mamă, mamă! Pentru tine am rămas copil — de ce nu pot să pun capul în poala ta și să plâng? De ce trebuie să fiu eu totdeauna cel tare și cumpănit? Aș vrea să plâng și eu odată și să fiu mângâiat, că doar nici nu sunt mai mult decât un copil: în șifonier atârnă încă pantalonașii mei de puștan. E atât de puțin timp de atunci — de ce a trecut?

Cât pot de liniștit îi spun:

— Acolo unde suntem noi, mamă, nu există femei.

— Și să fii cu băgare de seamă pe front, Paul.

Ah, mamă, mamă! De ce nu te iau acum în brațe ca să murim împreună! Ce ființe nenorocite suntem!

— Da, mamă, o să fiu cu băgare de seamă.

— Am să mă rog în fiecare zi pentru tine, Paul.

Ah, mamă, mamă! Hai să ne ridicăm și să pornim înapoi de-a lungul anilor, până când toată ticăloșia asta nu va mai atârna deasupra noastră și vom fi iarăși numai noi doi, tu și cu mine, mamă!

— Poate că vei reuși să te aranjezi în vreun loc unde-i mai puțin primejdios.

— Da, mamă, s-ar putea să fiu dat la bucătărie; n-ar fi exclus.

— Primește orice și lasă-i pe ceilalți să vorbească...

— Nu mă sinchisesc eu de asta, mamă.

Oftează. Fața ei e ca o lumină albă în întuneric.

— Acum trebuie să te duci la culcare, mamă.

Nu răspunde. Cobor din pat și-i pun pătura pe umeri. Se reazămă de brațul meu; are dureri. Așa o duc în odaia cealaltă. Câteva minute mai zăbovesc la dansa.

— Dar trebuie să te faci și tu sănătoasă, mamă, până când mă întorc eu.

— Da, da, băiatul meu.

— Să nu-mi mai trimiteți nimic, mamă. Avem destulă mâncare pe front. Și vouă vă prinde mai bine aici.

Ce biată înfățișare are în patul ei, ea care mă iubește mai mult decât orice pe lume! În momentul când dau să plec, îmi spune repede:

— Ți-am mai făcut rost de două perechi de indispensabili. Sunt buni, de lână. Au să-ți țină cald. Să nu uiți să-i iei.

Ah, mamă! Știu cât trebuie să te fi zbătut pentru aceste două perechi de indispensabili, la câte cozi vei fi stat, cât vei fi alergat, la câți vei fi cerșit! Ah, mamă, mamă, cum se poate să fiu silit să plec de lângă tine; cine, în afară de tine, are vreun drept asupra mea?

Sunt încă aici, iar tu ești colea, în pat; avem să ne spunem atât de multe și nu vom izbuti niciodată.

— Noapte bună, mamă.

— Noapte bună, băiatul meu drag.

Odaia e în întuneric. Răsuflarea mamei pâlپâie ca un du-te-vino, înc-oace și înc-olo. Ceasornicul își deapănă tic-tacul. Afară, pe la ferestre, vâjâie vântul. Castanii foșnesc.

În vestibul mă poticnesc de ranița mea, care e gata împachetată pentru că mâine trebuie să plec dis-de-dimineată.

Îmi mușc pernele, încleștez pumnii de barele de fier ale patului. Nu trebuia să vin aici. Am fost nepăsător și adeseori abătut pe front; n-am să mai pot fi niciodată. Am fost ostaș și acum nu mai sunt decât îndurerat — de mine, de mama mea, de tot ce-i atât de trist și atât de nesfârșit.

Nu trebuia să plec în permisie.

VIII

Barăcile cantonamentului din câmpie îmi sunt bine cunoscute. Aici i-a făcut Himmelstoss lui Tjaden educația. Dintre oameni, însă, nu mai cunosc aproape pe nimeni; totul s-a schimbat, ca de obicei. Doar pe câțiva i-am văzut pe vremuri, în trecut.

Serviciul mi-l fac ca un automat. Seara mă duc aproape totdeauna la căminul soldaților, unde se găsesc reviste pe care nu le citesc; e însă și un pian acolo; îl deschid uneori și cânt. Două fete servesc; una dintre ele e tânără.

Cantonamentul e împrejmuit cu garduri înalte de sârmă. Când venim târziu de la căminul soldaților, trebuie să avem bilet de voie. Cine se are bine cu santinela, se strecoară bineînțeles și fără.

Între tufe de ienupăr și păduri de mesteceni, facem în fiecare zi instrucție de companie. E suportabil dacă nu ni se cere mai mult. Alergi drept înainte, te arunci la pământ, și răsuflarea ta încovoiaie tijele și florile bălăriilor. Nisipul străveziu, alcătuit din nenumărate grăunțe minuscule văzute de aproape, e curat ca într-un laborator. Ai ciudata tentație de a-ți cufunda mâna în el.

Dar cel mai frumos lucru sunt pădurile cu lizierele lor de mesteceni. Își schimbă culoarea din clipă în clipă. Acum, bunăoară, trunchiurile strălucesc în albul cel mai orbitor, iar printre ele, mățâsos și aerian, plutește verdele-pastel al frunzișului; în momentul următor totul se transformă într-un albastru opalin, care se prelinge argintiu dinspre lizieră și topește verdele; dar într-un loc se închide brusc și devine aproape negru când un nor acoperă soarele. Și umbra lui aleargă ca o stafie de-a lungul

trunchiurilor acum livide, și mai departe, peste câmp, până în zare. Între timp mestecenii scânteiază din nou ca niște steaguri de sărbătoare cu bețe albe, pe care le încununează pârjolul frunzișului roșu-auriu, acum.

Mă pierd uneori atât de mult în jocul acesta de gingașe lumini și umbre transparente, încât aproape că nu mai aud comenzile; când ești singur, începi să observi și să îndrăgești natura, iar eu aici nu am multe cunoștințe și nici nu le doresc peste măsura obișnuită. Prea ne cunoaștem puțin, ca să facem altceva decât să stăm la taifas, iar seara să jucăm cărți.

Lângă barăcile noastre, se află lagărul cel mare de prizonieri ruși. E despărțit de noi, ce-i drept, prin îngrădituri de sârmă; totuși, prizonierii reușesc să pătrundă în cantonamentul nostru. Sunt foarte sfioși și speriați, măcar că mulți dintre ei au bărbi și sunt niște adevărate matahale, ceea ce îi face să semene cu niște bernardini bătuți și umiliți.

Dau târcoale barăcilor noastre și caută prin lăzile de gunoi. E ușor de închipuit ce găsesc în ele. Hrana noastră e și așa pe sponci și mai ales proastă; ni se dau napi tăiați în șase și fierți în apă, cotoare de morcovi cu glodul pe ele; cartofii pătați sunt mari delicatose, iar apogeul îl reprezintă supa slabă de orez, în care se zice că plutesc zgârciuri de vacă, tăiate bucățele, dar tăiate atât de mărunt că nu le mai găsește nimeni.

Cu toate astea mâncăm tot, firește. Dacă vreunul dintre noi e într-o zi atât de bogat încât nu trebuie să-și lingă farfuria, alți zece sunt totdeauna gata să ia ce i-a rămas. Numai resturile pe care lingura nu le mai poate răcâi sunt muiate în apă și aruncate cu

lăturile în lăzile de gunoi. La ele se mai adaugă uneori câteva cozi de napi, felioare de pâine mucegăită și tot felul de murdării.

Apa aceasta chioară, tulbure, soioasă e ținta prizonierilor. Ei o scot lacomi din lăzile împruțite și o duc cu ei sub bluze.

E ciudat să vezi atât de aproape pe acești dușmani ai noștri. Au fețe care te pun pe gânduri, fețe cumsecade de țărani, frunți late, nasuri late, buze late, mâini late, părul ca lâna. Ar trebui folosiți la arat, la cosit și la culesul merelor. Par chiar mai blajini decât țărani noștri frizoni.

E trist să le vezi mișcările când cerșesc un pic de mâncare. Sunt cu toții foarte slabi, căci li se dă exact cât trebuie ca să nu moară de foame. Noi înșine nu primim nici pe departe cât s-ar cuveni, ca să ne săturăm. Ei au dizenterie și, cu priviri speriate, unii ne arată pe furiș colțuri de cămașă mânjită de sânge. Spinările, grumazurile le sunt gârbovite, genunchii îndoți; ochii cată pieziș, de jos în sus, atunci când întind mâna și, cu puținele cuvinte pe care le știu, cerșesc — cerșesc cu glasurile lor line și molcome de bas, care amintesc sobe calde și odăi de țară.

Sunt indivizi care-i lovesc cu picioarele și-i trântesc la pământ; dar de ăștia avem puțini. Cei mai mulți nu le fac nimic, nici nu se uită la ei. Câteodată, ce-i drept, când sunt prea decăzuți, te cuprinde furia și le arzi una. Încaltea de n-ar avea asemenea priviri — câtă jale, Doamne, poate sălășlui în două globulețe atât de mici încât pot fi acoperite cu un singur deget: ochii!

Seara vin în barăci și fac schimb: tot ce posedă mai de preț dau pentru pâine. Și uneori reușesc, căci au cizme bune, pe când ale noastre sunt proaste.

Pielea cizmelor lor cu carâmbi înalți e minunat de moale, ca iuftul. Feciorii de țărani de la noi, cărora li se trimite de acasă untură, își pot permite să le ia. Prețul unei perechi de cizme este de aproximativ două pâni la trei pâini, sau de o pâine și un cârnat uscat nu prea mare.

Dar aproape toți rușii au dat de mult lucrurile ce le aveau. Poartă acum țoale mizerabile și caută să facă schimb cu mici sculpturi în lemn și cu obiecte confecționate de ei din schije de obuz și din spărturi de inele de aramă. Lucrurile acestea nu le produc, bineînțeles, prea mult, deși n-au fost ușor de lucrat — dar ei le dau și pentru câteva felii de pâine. Țăranii noștri sunt încăpățânați și șireți când se tocnesc. Îi țin rusului bucata de pâine, sau cârnatul, atât de multă vreme sub nas, până ce nefericitul îngălbenește de poftă și dă ochii peste cap; atunci nu-i mai pasă de nimic altceva. Prada câștigată e împachetată apoi de țărani cu toată încetineala de care sunt capabili; după aceea scot din buzunar briceagul lor cel gros, taie pentru ei înșiși, domol și tacticos, o felie zdravănă de pâine din merindele de acasă și, la fiecare îmbucătură, câte o bucată din gustosul cârnat uscat, și se ospătează, drept recompensă pentru buna afacere realizată. E de-a dreptul provocator felul lor de a se înfrupta și mare poftă ai avea să le trăsnești câteva în scăfârlie. Rareori împart cu alții. De altfel ne și cunoaștem prea puțin.

Sunt adeseori de santinelă la ruși. În întuneric văd umbrele lor mișcându-se, ca niște berze bolnave, ca niște păsări mari. Vin foarte aproape de rețea și-și

lipesc fețele de sârma împletită, înfigându-și degetele, aidoma unor gheare, printre ochiuri. Uneori stau mulți unii lângă alții. Și trag în piept vântul ce vine de pe câmp și din păduri.

Rareori vorbesc, dar și atunci numai câteva cuvinte. Sunt mai umani și — parcă îmi vine a crede — mai înfrățiți unii cu alții decât noi. Dar asta este poate numai din pricină că se simt mai nefericiți decât noi. Și totuși, în fond, pentru ei războiul s-a sfârșit. Deși nici să-ți duci zilele așteptând dizenteria nu e viață.

Glotașii care-i păzesc spun că la început au fost mai dezghețați. Aveau — cum e cam peste tot — raporturi sexuale între ei și se pare că de multe ori s-au produs încăierări cu pumnii și cu cuțitele. Acum, însă, sunt cu totul îndobitociți și nepăsători; cei mai mulți nici măcar onanie nu mai fac — atât de grozav au slăbit — cu toate că în alte locuri flagelul acesta e atât de răspândit că-l practică barăci întregi.

Stau îngrămădiți în dosul rețelei; câteodată unul se îndepărtează clătînându-se, dar nu trece mult și altul îi ia locul. Cei mai mulți sunt tăcuți; doar câte unul cerșește cartonul unei țigări fumate.

Le văd siluetele negre. Bărbile le fâlfâie în vânt. Nu știu decât că sunt prizonieri, și tocmai asta mă tulbură. Viața lor e anonimă și fără nici o vină; dacă aș ști mai multe despre ei, cum îi cheamă, cum trăiesc, ce nădăjduiesc, ce-i doare, emoția mea ar avea un sens și s-ar putea transforma în compătimire. Acum însă nu ghicesc în ei decât durerea creaturii, înspăimântătoarea melancolie a vieții și neîndurarea oamenilor.

Un ordin a făcut din aceste făpturi blajine dușmanii noștri; tot un ordin i-ar putea schimba în

prieteni. La o masă oarecare se semnează un act de către câțiva inși pe care nu-i cunoaște nimeni dintre noi, și ani de zile ținta noastră de căpetenie e să săvârșim fapte care altminteri întâmpină disprețul întregii lumi și sunt supuse celor mai grele pedepse. Cine ar mai putea semna asemenea acte, dacă i-ar vedea pe oamenii tăcuți de aici, cu fețele lor de copii și cu bărbile lor de apostoli? Fiecare subofițer este față de recrut, fiecare profesor de liceu față de elev, un dușman mai aprig decât ne sunt ei nouă. Și totuși, am trage din nou în ei și ei în noi, dacă ar fi liberi.

Mă cuprinde spaima; nu se cade să merg mai departe cu asemenea gânduri. Drumul acesta duce în prăpastie. N-a venit încă ziua, dar ideea nu trebuie s-o uit; trebuie s-o păstrez, s-o încui undeva, până după terminarea războiului. Inima îmi ropotește: oare asta să fie ținta, fapta cea mare, fapta unică la care m-am gândit în tranșee, pe care am căutat-o ca supremă posibilitate de a exista după această catastrofă a întregii omeniri; oare ea să fie menirea vieții de după război, vrednică de anii de groază pe care i-am trăit?

Scot țigările din buzunar, le rup în două și le dau rușilor. Ei se înclină și le aprind. Pe câteva chipuri licăre acum punctișoare roșii. Sunt liniștitoare; arată ca ferestruicile caselor întunecate de țară, îndărătul cărora bănuiești un refugiu.

Zilele se scurg. Într-o dimineață cețoasă e îngropat încă un rus; mor acum aproape zilnic câțiva. Sunt tocmai de gardă când îl înmormântează. Prizonierii cântă un cor; îl cântă pe mai multe voci, dar parcă nu

sunt voci, parcă ar fi o orgă ce răsună de departe de pe câmp.

Îngropăciunea se face repede.

Seara se adună din nou îndărătul rețelei și vântul adie către ei dinspre pădurile de mesteceni. Stelele sunt reci.

Cunosc acum pe câțiva dintre ei, care vorbesc destul de bine nemțește. În mijlocul lor e un muzicant care spune că a fost violonist la Berlin. Când vede că știu să cânt puțin la pian, își aduce vioara și cântă. Ceilalți se așează și se reazemă cu spinarea de rețea. Violonistul stă în picioare și cântă; uneori are expresia împăienjenită pe care o vedem la unii violoniști, atunci când închid ochii; apoi își leagă iarăși instrumentul în ritm și-mi zâmbește.

Cântă probabil melodii populare, căci ceilalți îi țin hangul, fredonând. Par niște coline întunecate care zumzăie gros de sub pământ. Sunetul vioarei se înalță deasupra lor ca o fată zveltă, luminoasă și singuratică. Glasurile conțin și numai vioara se mai aude în noapte — subțire de parcă ar tremura de frig; trebuie să stai foarte aproape de ea; ar fi desigur mai bine într-o încăpere — aici, afară, te întristează, când o auzi rătăcind atât de stingheră.

Nu mi se dă învoire duminică, pentru că abia am avut o permisie mai mare. De aceea în ultima duminică dinaintea plecării pe front vin în vizită la mine tata și soră-mea mai mare. Stăm toată ziua la căminul soldaților. Unde să ne fi dus? În baracă n-avea nici o noimă. La prânz facem o plimbare pe câmp.

Ceasurile se târăsc anevoie; nu știm ce să ne spunem. Vorbim deci despre boala mamei. S-a stabilit acum precis că are cancer; a fost și internată la spital și peste câteva zile va fi operată. Medicii speră că se va face bine, dar noi n-am auzit niciodată să se fi vindecat cineva de cancer.

— Unde e internată? întreb.

— La spitalul sfânta Luiza, răspunde tata.

— Ce clasă?

— A treia. Trebuie să vedem mai întâi cât o să coste operația. De altfel, chiar ea a cerut s-o dăm la clasa a treia. Zicea că acolo, încaltea, o să se poată distra puțin. E și mai ieftin.

— Asta înseamnă că e cu multe laolaltă. Numai de-ar putea să doarmă noaptea.

Tatăl meu dă din cap. Fața îi e istovită și brăzdată de zbârcituri. Mama a fost de multe ori bolnavă; la spital nu s-a dus, ce-i drept, decât atunci când era nevoită; totuși ceea ce s-a cheltuit a fost mult pentru noi, și viața tatălui meu s-a trecut de fapt numai cu grijile astea.

— De-am ști măcar cât o să coste operația, zice el.

— N-ați întrebat?

— De-a dreptul nu, asta nu se poate — n-am vrut să-l indispunem pe medic, că doar el e acela care o va opera.

Da, îmi spun eu cu amărăciune, așa suntem noi, așa sunt oamenii săraci. Nu îndrăznesc să întrebe de preț și-și fac griji nemaipomenite din pricina asta; dar ceilalți, cei care nu duc nici o lipsă, găsesc că e foarte natural să stabilească dinainte prețul. Și pe ei nu se supără doctorul.

— Pansamentele de după operație sunt și ele foarte scumpe, întregește tata.

— Casa de ajutor nu contribuie cu nimic? întreb.

— Mama e de prea multă vreme bolnavă.

— Dar aveți ceva bani?

Tata scutură din cap:

— Nu. Dar acum pot să lucrez din nou ore suplimentare.

Știu că va sta până la miezul nopții la masa de lucru, fălțuind și lipind și tăind. La opt seara va hăpăi câteva îmbucături din alimentele sărăcăcioase ce li se dau pe cartele. Apoi va lua o bulină contra durerilor de cap și va continua să lucreze.

Ca să-l înviorez puțin, îi povestesc câteva istorioare care-mi trec prin minte, glume soldățești și tot felul de anecdote cu generali și majuri cărora li s-au jucat feste.

După aceea îi conduc la gară. Îmi dau un borcan cu marmeladă și un pachet cu chifteluțe de cartofi, pe care mama le-a prăjit pentru mine înainte de a intra în spital.

Apoi ei pleacă și eu mă întorc la cantonament.

Seara ung chifteluțele cu marmelada din borcan și mănânc câteva. Dar nu-mi face nici o plăcere. Ies ca să le dau rușilor. Îmi aduc însă aminte că au fost prăjite de mama și că poate a avut dureri când a stat lângă mașina de gătit. Pun pachetul la loc în raniță și duc rușilor numai două bucăți.

IX

Călătorim de câteva zile. Pe cer apar întâile avioane. Trecem pe lângă trenuri încărcate. Tunuri, tunuri. Suntem transbordați pe linia ferată de front. Îmi caut regimentul. Nimeni nu știe de el. Undeva dorm peste noapte, undeva primesc dimineața merinde și câteva vagi instrucțiuni. Cu ranița și cu arma, mă aștern deci din nou la drum.

Când sosesc, nu mai e nici unul dintre ai noștri în satul nimicit de bombardamente. Aflu că am devenit divizie volantă și că suntem trimiși oriunde miroase a primejdie. Asta nu mă prea face să zburd de bucurie. Mi se vorbește de pierderile mari suferite de ai noștri. Mă interesez de Kat, de Albert. Nimeni nu știe de ei.

Continui să caut și rătăcesc dintr-un loc într-altul; e un simțământ cu totul nou. Încă o noapte, și încă una, îmi fac sălaș ca un indian. Apoi primesc indicații precise — și în aceeași după-amiază mă prezint la cancelarie.

Plutonierul-major mă reține. Compania se întoarce peste două zile; n-are nici un rost să mă mai trimită pe front.

— Cum a fost în permisie? mă întreabă. Bine, nu?

— Așa și așa, îi răspund.

— Da, da, oftează majurul. Ar fi ceva minunat dacă n-ar mai trebui să ne întoarcem. Așa însă, a doua jumătate a permisiei e totdeauna stricată.

Umblu lelea și trândăvesc până dimineața. Compania se întoarce, cenușie, murdară, mohorâtă, cătrănită. Sar din culcuș și mă amestec printre oameni; ochii mei iscodesc; iată-l pe Tjaden, colo își suflă nasul Müller iar dincoace, da, sunt Kat și Kropp. Ne punem sacii de paie unii lângă alții. Mă

simt vinovat când mă uit la dâșii; și totuși n-am nici o vină. Înainte de a ne culca, scot chifteluțele de cartofi și marmelada rămasă, ca să aibă și ei ceva.

Cele două chifteluțe care au fost la margine în pachet sunt mucegăite, dar mai pot fi mâncate. Le opresc pentru mine, dar pe cele mai proaspete le dau lui Kat și Kropp.

Kat mestecă și mă întreabă:

— Sunt de la mămica?

Dau din cap.

— Tare bune! exclamă molfăind. Se cunoaște numaidecât.

Sunt gata-gata să plâng. Nu mă mai recunosc pe mine însumi. Dar o să mă simt iarăși bine aici, cu Kat, cu Albert și cu ceilalți. Aici mi-e locul.

— Ai avut noroc, îmi șoptește Kropp înainte de a adormi. Se spune că vom fi trimiși în Rusia.

În Rusia? Acolo nu mai e război.

Undeva, departe, duduie frontul. Pereții barăcii zuruie.

Se face curățenie mare. Apelurile se țin lanț. Suntem inspectați pe față și pe dos. Tot ce e rupt se înlocuiește cu lucruri bune. Eu capăt o tunică pe cinste, nouă-nouță, iar Kat, firește, echipamentul întreg.

Circulă zvonul că se va încheia pacea; însă presupunerea celorlalți e mai probabilă: vom fi trimiși în Rusia. Dar de ce am avea nevoie în Rusia de efecte mai bune?

În sfârșit aflăm adevărul: vine împăratul să ne treacă în revistă. De aceea toate inspecțiile și parainspecțiile de până acum.

Opt zile în șir avem impresia că ne aflăm într-o cazarmă de recruți; la fel ca acolo se muncește și se face instrucție. Toți suntem morocănoși și enervați, căci curățenia exagerată nu ne încântă de fel, iar pasul de defilare și mai puțin. Lucruri de astea supără pe soldat mai mult decât viața în tranșee.

În sfârșit, iată și momentul culminant. Stăm lumânare în poziția de drepți și împăratul își face apariția. Suntem curioși cum arată. Trece pe dinaintea noastră și eu sunt cam decepționat: după fotografii mi-l închipuiam mai înalt și mai voinic, în tot cazul, cu un glas mai tunător.

Împarte Cruci de fier și se adresează unuia și altuia. Apoi rupem rândurile.

Mai târziu, stăm la taifas. Tjaden spune uimit:

— Așadar ăsta-i grangurul cel mai mare. În fața lui trebuie să stea toți smirnă, absolut toți!

Și adaugă gânditor:

— În fața lui trebuie să stea smirnă și Hindenburg, nu?

— Păi dar! confirmă Kat.

Tjaden n-a terminat încă. Se gândește câtva timp și întreabă apoi:

— Dar un rege? Trebuie să stea și el smirnă în fața unui împărat?

Nici unul dintre noi nu știe, dar nu credem să fie așa. La urma urmei, amândoi sunt atât de suspuși că nu mai poate fi vorba ca unul să stea smirnă în fața celuilalt.

— Ce fleacuri îți mai trec și ție prin minte, îl ceartă Kat pe Tjaden. Principalul e că trebuie să stai tu smirnă.

Dar Tjaden e pur și simplu fascinat. Închipuirea lui, de obicei atât de firavă, se umflă acum.

— Păi să vedeți, glăsuiește el. Eu unul nu pot înțelege că un împărat trebuie să meargă la latrină întocmai ca mine.

— Ba bine că nu! râde Kropp.

— Ești țicnit? se răstește Kat. Ai păduchi în căpățână? Dacă-i vorba de latrină, n-ai face rău să te duci chiar acum acolo, ca să-ți mai limpezești capul și să nu vorbești ca un copil de țată.

Tjaden dispăre.

— Un lucru aș vrea totuși să știu, zice Albert. Ar fi fost război și dacă împăratul s-ar fi opus?

— De asta sunt sigur, mă amestec eu în vorbă. Se spune că la început nici n-a vrut.

— Bine, dar chiar dacă el, de unul singur, n-a izbutit, poate că s-ar fi schimbat lucrurile dacă și alți douăzeci, treizeci de inși din lume ar fi spus nu.

— Bineînțeles, încuviințez eu. Decât că tocmai aceia au vrut război.

— E de-a dreptul caraghios când stai să te gândești, continuă Kropp. Noi suntem aici ca să ne apărăm patria. Dar și franțujii sunt aici ca să-și apere patria. Atunci cine are dreptate?

— Poate că și unii și alții, răspund eu, fără însă să cred ceea ce spun.

— O fi, grăiește Albert — și-i citesc pe față că vrea să mă încolțească — dar profesorii și pastorii și ziarele noastre declară că numai noi avem dreptate, și sper că așa este; însă profesorii și pastorii și ziarele franceze susțin la fel că numai ei au dreptate — atunci cum devine cazul?

— Asta nu știu, răspund. În tot cazul e război, și pe zi ce trece intră tot mai multe țări în el.

Tjaden se întoarce. E tot agitat și se amestecă imediat în vorbă, întrebând cum se naște un război.

— De obicei — ripostează Albert cu oarecare superioritate — atunci când o țară aduce o ofensă altei țări.

Dar Tjaden se preface tare de cap:

— O țară? Asta nu înțeleg. Un munte din Germania nu poate supăra un munte din Franța. Și nici un fluviu sau o pădure sau un lan de grâu.

— Ești nerod sau numai faci pe prostul? mârâie Kropp. Nu asta am vrut să spun. Un popor jighește alt popor...

— Atunci eu n-am ce căuta aici, ripostează Tjaden. Eu nu mă simt jignit.

— Mai stă omul să-ți explice ție ceva! izbucnește Albert supărat. Nu părerea ta, țărănoiule, are vreo importanță în chestia asta.

— Dar bine, omule, ceea ce interesează e poporul în totalitatea lui, adică statul! exclamă Müller.

— Statul! Statul! face Tjaden, pocnind mucalit din degete. Jandarmi, poliție, biruri — ăsta e statul vostru. Dacă despre el vrei să vorbești, foarte mulțumesc.

— Aici ai nimerit-o, încuviințează Kat. Pentru întâia oară ai spus și tu ceva adevărat, Tjaden. Între stat și patrie este într-adevăr o deosebire.

— Dar patria și statul sunt unul și același lucru, precizează Kat. Patrie fără stat nu există.

— Exact, dar ia gândește-te că noi, aproape toți, suntem oameni simpli. Iar în Franța, așijderea, cei mai mulți sunt tot muncitori, meșteșugari sau mici slujbași. Atunci de ce un lăcătuș sau un ciubotar francez să vrea să ne atace pe noi? Nu — treaba asta o fac numai cârmuitorii. Eu unul nu văzusem nici pui

de franțuz până n-am venit aici, și sunt sigur că cei mai mulți franțuji se găsesc în aceeași situație. Ba sunt tot atât de puțin întrebați ca și noi.

— Atunci de ce naiba o fi război? se miră Tjaden.

Kat dă din umeri:

— Or fi existând și oameni cărora războiul le folosește.

— Eu unul nu sunt dintre aceia, rânjește Tjaden.

— Tu nu, bineînțeles, și nici unul dintre noi cei de-aici.

— Atunci cine? insistă Tjaden. Nici împăratului nu-i folosește războiul. Are doar tot ce-i trebuie.

— Nu spune asta, întâmpină Kat. Are ce-i trebuie, dar un război n-a avut până acum. Și oricare împărat mai mare are nevoie de cel puțin un război, căci altfel nu ajunge vestit. Răsfoiește cărțile tale de școală.

— Datorită războaielor devin celebri și generalii, se amestecă Detering.

— Chiar mai celebri decât împărații, întărește Kat.

— Cu siguranță că îndărătul lor sunt alții — oameni care câștigă de pe urma războaielor, mormăie Detering.

— Eu cred că-i mai degrabă un fel de febră, zice Albert. Nimeni nu vrea război și totuși, deodată, izbucnește. Noi nu l-am vrut, ceilalți susțin același lucru — și cu toate astea o jumătate de omenire e încleștată în război.

— Dincolo se minte însă mai mult decât la noi, ripostez eu. Aduceți-vă aminte de foile volante ale prizonierilor, în care se spunea despre noi că mâncăm copii belgieni. Pe ai care scriu astfel de lucruri ar trebui să-i spânzure. Ei sunt adevărații vinovați.

Müller se ridică:

— Oricum, mai bine că războiul e aici și nu în Germania. Uitați-vă numai la câmpurile astea pline de pâlnii.

— Ce-i drept e drept, admite până și Tjaden. Dar și mai bine ar fi să nici nu existe război.

Și pleacă mândru pentru că ne-a înfundat și el o dată pe noi teteriștii⁷. Părerea lui e însă tipică aici; o întâlnești mereu — și nu prea știi ce ripostă să dai, deoarece o dată cu ea încetează și înțelegerea pentru alte corelații. Sentimentul național al ostașului începe cu faptul că se află aici; dar cu asta se și sfârșește; toate celelalte le judecă practic și din punctul lui de vedere personal.

Albert se lungește plictisit în iarbă:

— Cel mai bun lucru e să nu vorbești despre asemenea chestii.

— Cu vorba nici nu se schimbă nimic, întregește Kat.

Colac peste pupăză, trebuie să dăm înapoi aproape toate efectele primite și ni se restituie vechiturile noastre. Cele bune au fost numai pentru paradă.

În loc să plecăm în Rusia, pornim din nou pe front. Pe drum trecem printr-o biată pădure cu trunchiurile ciopârțite și cu pământul răvășit. În unele locuri sunt gropi îngrozitoare.

— Măi să fie! îi spun lui Kat. Da' știu că au tras pe aici, nu s-au încurcat!

⁷ Expresie, însemnând, „tineri cu termen redus” (T.T.R.), adică bacalaureați care făceau armata numai un an.

— Aruncătoare de mine, răspunde el și arată în sus.

De crengile copacilor atârnă morți. Un soldat despuiat stă călare pe o ramificare de trunchi, are casca în cap, dar altminteri gol pușcă. Numai o jumătate dintr-însul e pe copac: partea de sus a corpului; picioarele lipsesc.

— Ce s-o fi întâmplat aici? întreb eu.

— Pe ăsta l-au zburat din uniformă, mormăie Tjaden.

Kat zice:

— Ciudat; am mai văzut de-astea de câteva ori. Când pocnește o astfel de mină, te scoate pur și simplu din uniformă. Presiunea aerului pesemne.

Cercetez mai încolo. E într-adevăr așa. Colo spânzură câteva zdrențe de uniformă fără om în ele; dincoace e lipită o piftie plină de sânge, oare a fost cândva mădular omenesc? În altă parte e un trup care numai la un picior mai are o bucată de izmană, iar la gât gulerul tunicii; altminteri e cu desăvârșire gol; uniforma e împrăștiată în copac. Lipsesc ambele brațe, de parcă ar fi fost deșurubate. Pe unul din ele îl găsesc la douăzeci de pași mai încolo, într-un tufiș.

Mortul zace cu fața în jos. În locul unde sunt rănila de la brațe, pământul s-a înnegrit de sânge. Sub picioare mușchiul e răscolit, ca și cum omul s-ar mai fi zbatut.

— Nu-i glumă, Kat! spun eu.

— Nici când te alegi cu o schijă de obuz în burtă nu e glumă, mi-o întoarce el dând din umeri.

— Să nu ne înduioșăm, glăsuiește Tjaden.

Toată povestea nu poate să se fi întâmplat de mult; sângele e încă proaspăt. Deoarece toți oamenii pe care-i vedem sunt morți, nu ne oprim, ci raportăm

doar la primul post sanitar. La urma urmei nici nu e treaba noastră să ușurăm munca armăsarilor de brancarde.

E ordin să se trimită o patrulă care să observe până unde e ocupată poziția inamică. Din pricina concediului pe care l-am avut, încerc un simțământ ciudat față de ceilalți și de aceea mă prezint și eu, voluntar, pentru această patrulă. Stabilim planul de acțiune, ne strecurăm printre rețelele de sârmă și ne despărțim apoi, ca să ne târâm mai departe unul câte unul. După câteva minute găsesc o pâlnie nu prea scobită și alunec binișor înăuntru. De-aici îmi arunc ochii în jur.

Câmpul se află sub foc de mitralieră de intensitate mijlocie. E împrôșcat din toate părțile, nu prea tare, totuși suficient pentru a nu permite nimănui să-și înalțe mădularele cât de cât.

O umbrelă luminoasă se deschide. Terenul pare încremenit în lumina firavă. Cu atât mai întunecată se năpustește după aceea bezna. În tranșee s-a spus adineauri că în fața noastră ar fi negri. Asta e foarte neplăcut, deoarece negrii nu pot fi văzuți în întuneric; se mai știe de altfel că sunt foarte isteți în patrulare. Totuși, lucru ciudat: acționează uneori cât se poate de nechibzuit; atât Kat și Kropp, în timpul unei patrolări, au împușcat o contrapatrulă de negri, pentru că aceștia, neputându-se abține de la țigări, au fumat pe drum. Kat și Albert n-au avut decât să ochească vârfulurile aprinse ale țigărilor.

Lângă mine se prăvălește suierând un obuz de calibru mic. Nu l-am auzit venind și mă sperii cumplit. În aceeași clipă se naște în mine o spaimă

absurdă. Sunt singur aici, în plin întuneric și aproape fără nici un ajutor — poate că dintr-o pâlnie mă pândesc doi ochi și o grenadă de mână e gata să mă rupă în bucăți. Caut să mă îmbărbătez. Nu-i prima oară că patrulez, iar patrularea de acum nu e prea primejdioasă. Dar e cea dintâi după permisie și, afară de asta, terenul mi-e încă destul de străin.

Caut să-mi bag în cap că tulburarea mea e o nerozie, că în întuneric nu mă pândește desigur nimeni, pentru că altminteri mitralierele n-ar trage paralele cu solul.

Dar e zadarnic. Gândurile mi se învârtesc zănatic în cap — aud glasul mamei care-mi spune să mă păzesc, văd pe ruși cu bărbile lor fluturânde, rezemați de rețeaua de sârmă, mi se nălucește imaginea luminoasă și magică a unei cantine cu scaune, a unui cinematograf din Valenciennes, văd chinuitor — oribilă în închipuirea mea — țeava cenușie, nesimțitoare, a unei carabine ce se ține după mine mută, iscoditoare, în orice parte încerc să-mi întorc capul; sudoarea îmi năvălește din toți porii.

Sunt tot în scobitura de pământ. Mă uit la ceas: au trecut numai câteva minute. Fruntea mi-e leoarcă, orbitele îmi sunt jilave, mâinile îmi tremură, gâfâi. Nu e decât o criză groaznică de frică, teama pur și simplu ridicolă de a-mi scoate capul și a mă târî mai departe.

Ca un terci se moaie în mine încordarea de până acum, preschimbându-se în dorința de a rămâne unde mă aflu. Mădularele mi s-au lipit de pământ; fac o încercare disperată, dar nu reușesc să le dezlipesc. Mă îndes mai tare în pământ, nu mai pot înainta și iau hotărârea de a rămâne pe loc.

Dar pe dată mă acoperă din nou talazul — un talaz în care e un amestec de rușine, de căință, dar și

de dulce siguranță. Mă ridic puțin ca să privesc împrejur. Ochii îmi ard, atât de aprig îi înfig în beznă. O rachetă luminoasă suie pe cer — mă ghemuiesc din nou.

Duc o luptă haotică, nebună, cu mine însumi; vreau să ies din scobitura de pământ și totuși mă rostogolesc mereu înapoi; îmi zic: „Trebuie! E vorba de camarazii tăi, nu de un ordin idiot oarecare” — și, imediat după aceea: „Dar ce mă privește? Eu n-am de pierdut decât o singură viață.”

De toate astea e vinovată numai permisia mea — mă scuz înciudat. Dar n-o cred nici eu. Simt o sfârșeală îngrozitoare, mă ridic încet și mă proptesc în brațe, trag spinarea după mine și mă salt pe buza pâlniei, cu corpul pe jumătate în afară.

În aceeași clipă aud zgomot și zvâcnesc înapoi. Cu tot vuietul artileriei, orice zgomot suspect se distinge clar. Ciulesc urechile — zgomotul e în spatele meu. Sunt oameni de la noi care umblă prin tranșee. Aud acum și glasuri înăbușite. După intonație, cel care vorbește ar putea fi Kat.

O căldură neasemuită mă străbate subit. Vocile astea, puținele cuvinte șoptite, pașii ce se aud în tranșeea dindărătul meu mă smulg dintr-o dată din înspăimântătoarea însingurare a fricii de moarte, căreia era cât pe-aici să-i cad pradă. Vocile astea sunt mai mult decât viața mea, mai mult decât iubirea de mamă și decât frica, sunt tot ce există pe lume mai puternic și mai ocrotitor: sunt vocile camarazilor mei.

Am încetat de a fi un crâmpei tremurător de viață, singur în beznă — țin de ei după cum și ei țin de mine, avem cu toții aceeași frică și aceeași existență, suntem legați unii de alții în chipul cel mai simplu și

mai trainic. Aș vrea să-mi îngrop fața în glasurile lor, în aceste câteva cuvinte care m-au salvat și care mă vor ajuta și de-acum înainte.

Cu băgare de seamă mă strecor peste marginea pâlniei și alunec ca un șarpe înainte. Pe patru labe mă târăsc mai departe; merge bine; mă orientez, privesc împrejur și-mi memorez, după lumina flăcărilor, așezarea gurilor de foc, ca să regăsesc drumul de întoarcere. Apoi încerc să prind contact cu ceilalți.

Continuă să-mi fie teamă, dar teama de acum e rezonabilă; o prudență intensificată la maximum. Vântul bate puternic și, prin beznă, umbre alunecă înapoi și încolo la scăpărarea fiecărei descărcări de tun. Din pricina asta se vede prea puțin și prea mult. Uneori rămân împietrit, dar nu se produce nimic. Înaintez destul de departe și fac apoi, la întoarcere, un mare ocol. N-am izbutit să iau contact cu ceilalți din patrulă. Fiecare metru care mă apropie de tranșeea noastră îmi sporește încrederea — însă ce-i drept, și graba de a ajunge cât mai curând. N-ar fi frumos ca tocmai acum să mă aleg cu un glonț.

Deodată mă străfulgeră o nouă teamă. Nu mai recunosc direcția. Mă pitulez într-o pâlnie și caut să mă orientez. Nu o dată s-a întâmplat ca un soldat să sară fericit într-o tranșee și abia după aceea să constate că e a dușmanului.

După câțva timp, ciulesc din nou urechile. Nici acum nu sunt pe calea cea bună. Labirintul de pâlnii mi se pare atât de încâlcit, că de emoție nu mai știu deloc încotro s-o apuc. Te pomenești că mă târăsc

paralel cu tranșeele; în cazul acesta pot să umblu mult și bine. De aceea fac un nou ocol.

Afurisitele astea de umbrele luminoase! Par a arde un ceas întreg; nu poți face nici o mișcare, că numaidecât încep să-ți țiuie gloanțele pe la urechi.

Dar n-am încotro, trebuie să ies din pâlnie. Oprindu-mă mereu, înaintez anevoie câte un pic, mă târăsc ca racul pe pământ și-mi zdrelesc mâinile în schijele colțuroase și ascuțite ca bricele. Uneori am impresia că la orizont cerul se luminează puțin, dar asta poate fi și o simplă nălucire. Cu încetul observ însă că târâtul meu are un singur țel: să scap cu viață.

Un obuz trăsnește bubuind. Îndată după el, încă două. Și într-o clipă se dezlănțuie iadul. Bombardament de artilerie prin surprindere. Mitraliere încep să țacăne. Pentru moment nu-i nimic de făcut decât să rămân unde mă aflu. Se pare că va veni un atac. Peste tot suie rachete luminoase. Fără întrerupere.

Stau cocârjat într-o pâlnie mare, cu picioarele în apă până la burtă. Dacă va începe atacul, mă voi afunda în apă, cât voi putea de adânc, cu fața în norod, având grijă doar să nu mă înec. Va trebui să fac pe mortul.

Deodată aud cum focul sare înapoi. Imediat mă las în apă, cu casca pe ceafă și cu gura numai atât în afară, ca să pot răsufla.

Apoi rămân nemișcat, căci ceva zăngănește, zdupăie și tropăie tot mai aproape — în mine nervii se fac ghem și îngheață. Zornăitul trece vijelios peste mine; primul pâlț s-a depărtat. În creierul meu n-a zvâcnit decât un singur gând: ce te faci dacă sare cineva în pâlnie? Scot la iuțeală micul meu pumnal, îl

strâng zdravăn în pumn și-l ascund, împreună cu mâna, în glod. Dacă va sări cineva în pâlnie, îl voi înjunghia pe loc — ăsta-i gândul care-mi duduie ca un ciocan în creier — îi voi străpunge imediat beregata, ca să n-aibă timp să strige; nu se poate altfel; va fi tot atât de speriat, și tocmai din pricina spaimei o să ne aruncăm unul asupra celuilalt; de aceea eu trebuie să fiu primul.

Acum au început să tragă și bateriile noastre. Cu furie; atât lipsea, să mă nimerească propriile noastre obuze; blestem și scrâșnesc din dinți în noroi; e un acces sălbatic, după care nu mai pot decât să gem și să implor.

Bubuiturile grenadelor îmi duduie în urechi. Dacă ai noștri dau o contralovitură, sunt salvat. Îmi îndes capul în pământ și aud un vuiet surd care se aseamănă cu exploziile depărtate dintr-o mină de cărbuni — apoi ridic din nou capul, ca să ascult zgomotele de-afară.

Mitralierele pârâie. Știu că rețelele noastre de sârmă sunt zdravene și nevătămate — unele dintre ele sunt încărcate cu curent de înaltă tensiune. Detunăturile de armă se întetesc. Inamicul nu poate răzbi, trebuie să se întoarcă.

Mă ghemuiesc din nou, încordat la culme. Clămpănitul, zăngănitul și târâitul se aud din nou. Un singur țipăt, asurzitor, printre toate zgomotele. Inamicul e urmărit cu gloanțe; atacul a fost respins.

S-a luminat mai mult. Pe lângă mine zoresc pași. Cei dintâi. Au trecut. Acum alții. Răpăitul mitralierelor devine lanț neîntrerupt. Dau să mă succesc, dar în aceeași clipă duduie ceva și un corp se prăvălește cu toată greutatea în pâlnia mea, plescăind în nămol; alunecă; se așterne peste mine.

Nu mă gândesc la nimic, nu iau nici o hotărâre — înfig pumnalul nebunește și simt doar un zvâcnet, după care trupul se moleșește și se face mototol. Mina mi-e cleioasă și umedă când îmi vin în fire.

Celălalt horcăie. Am impresia că urlă; fiecare răsufare a lui e ca un muget, ca un tunet — dar nu sunt decât vinele mele care pocnesc astfel. Îmi vine să-i astup gura, să i-o umplu cu pământ, să-l mai înjunghii o dată, ca să amuțească, căci mă trădează; dar între timp mi-am revenit de ajuns și mă simt deodată atât de slăbit, încât nu mai pot ridica mâna împotriva lui.

Mă târăsc deci în colțul cel mai depărtat și rămân acolo, cu ochii holbați asupra lui, cu pumnalul în mână, gata să mă reped din nou la el dacă se va mișca. Dar nu va mai face nimic; se aude după horcăit.

Nu-l văd decât foarte vag. Am o singură dorință: să scap cât mai repede de pâlnie. Dacă nu mă grăbesc, va fi prea multă lumină; chiar și acum e destul de greu. Dar când încerc să ridic capul, îmi dau seama de imposibilitate. Focul mitralierelor e atât de îndesat, încât aș fi ciuruit înainte de a risca un salt.

Fac încă o încercare, de rândul ăsta cu casca, pe care o înalț puțin, ca să constat la ce înălțime trec proiectilele. În clipa următoare mi-e smulsă din mână de un glonț. Tirul e deci razant, în imediată apropiere de pământ. Nu sunt destul de departe de poziția dușmană ca să fiu sigur că trăgătorii de acolo n-au să mă nimerească îndată ce aș încerca s-o zbughesc.

Lumina crește. Aștept cu înfrigurare un atac din partea alor noștri. Mâinile mi s-au albit la încheieturi,

atât de tare le apăs, atât de fierbinte mă rog ca focul să înceteze și camarazii mei să vină.

Minut după minut se scurge. Nu mai îndrăznesc să mă uit la mogâldeța din pâlnie. Îmi sfredelesc ochii pe lângă ea și aștept — aștept. Proiectilele țiuie, o perdea de oțel — și nu încetează, nu încetează.

Deodată îmi zăresc mâna mânjită de sânge și mă cuprinde greața. Iau pământ și-mi frec pielea cu el; acum mâna e cel puțin murdară și nu se mai vede sângele.

Bombardamentul nu contenește. În momentul acesta, e la fel de puternic și dintr-o parte și din alta. Probabil că la noi am fost de mult dat dispărut.

E lumină, zi cenușie, dis-de-dimineată. Horcăitul continuă. Îmi astup urechile, dar scot imediat degetele din ele, pentru că altfel nu mai pot auzi celelalte zgomote.

Mogâldeța din fața mea se mișcă. Tresar și, fără să vreau, mă uit într-acolo. Acum ochii îmi rămân pironiți asupra-i. E un om cu o mustață mică, capul îi atârnă într-o parte, un braț e pe jumătate îndoit și capul i-l apasă fără putere. Cealaltă mână, lipită de piept, are urme de sânge.

E mort, îmi zic; trebuie să fie mort, nu mai simt nimic — horcăitul pe care-l aud vine din rămășițele lui. Totuși, capul încearcă parcă să se ridice; o clipă, geamătul e ceva mai tare, dar imediat fruntea cade iarăși pe braț. Omul nu e mort; e pe moarte, dar n-a murit. Mă târăsc spre el, mă opresc, mă proptesc în mâini, alunec puțin mai încolo, aștept — încă puțin mai încolo; un drum oribil de trei metri, lung, înspăimântător. În sfârșit sunt lângă el.

Atunci deschide ochii. Probabil că m-a auzit venind și mă privește cu o expresie de nemaipomenită groază. Trupul nu mișcă, dar în căutătură e un asemenea vârtej, încât o clipă am impresia că va avea puterea să mute și trupul din loc — la sute de kilometri de aici, cu o singură opintire. Omul e nemișcat, cu desăvârșire liniștit; a și amuțit acum; horcăitul a încetat însă ochii țipă, urlă; în ei s-a îngrămădit toată viața din el, într-o nemaipomenită sfortare de a fugi, într-o frică groaznică de moarte, de mine.

Mă frâng din încheieturi și mă las în coate.

— Nu, nu! șoptesc.

Ochii mă urmăresc. Sunt incapabil să fac o mișcare câtă vreme îi am în față.

Acum mâna îi alunecă încet de pe piept, numai puțin; alunecă numai câțiva centimetri, însă mișcarea aceasta destramă obsesia ochilor. Mă aplec către el, îmi scutur capul și șoptesc: „Nu, nu, nu”; ridic o mână, căci trebuie să-i arăt că vreau să-l ajut, și mi-o trec peste fruntea lui.

Ochii au tresărit speriați când mâna s-a apropiat, dar acum își pierd încremenirea, genele coboară mai jos, încordarea se destinde. Îi deschei gulerul și-i așez capul într-o poziție mai comodă.

Gura îi e pe jumătate deschisă; se străduiește să închege cuvinte. Buzele sunt uscate. N-am bidonul la mine, nu l-am luat la această patrulare. Dar e apă în noroiul din fundul pâlniei. Mă las pe vine, scot batista, o întind, o apăs până la fund și prind în palma făcută căuș apă gălbuie ce se strecoară prin batistă.

Celălalt o soarbe. Îi aduc încă o dată. Apoi îi deschei vestonul, ca să-l pansez dacă se va putea.

Asta trebuie s-o fac în orice caz, pentru ca oamenii de dincolo, dacă ar fi să cad prizonier, să vadă că am vrut să-l ajut și să nu mă împuște. El încearcă să se împotrivească, dar mâna îi e prea slabă. Cămașa i s-a lipit de corp; nu pot s-o dau la o parte, pentru că e încheiată la spate. Nu-mi rămâne decât s-o tai.

Caut pumnalul și-l găsesc. Dar când dau să tai cămașa, ochii se deschid din nou și în ei e iarăși țipătul de adineauri și expresia aceea de nebunie care mă silește să i-l acopăr, să i-i închid — și-i șoptesc: „Vreau să-ți ajut, *camarade, camarade, camarade*”, și apăs pe cuvântul din urmă, rostindu-l în franțuzește, ca să înțeleagă.

Are trei împunsături. Pachetele mele de feși le acoperă acum, însă sângele se scurge prin ele; apăs mai tare bandajul; omul scoate un geamăt.

E tot ce pot face. Acum trebuie să așteptăm — să așteptăm.

Groznic ceasuri! Horcăitul începe din nou; ce încet moare un om! Căci un lucru e sigur: nu mai poate fi salvat. Am încercat, ce-i drept, să-mi scot ideea din cap, dar la amiază iluzia s-a spulberat, s-a risipit la gemetele lui. Dacă nu mi-aș fi pierdut revolverul pe când mă târam înapoi, l-aș fi împușcat. Să-l înjunghii, nu pot.

Pe la ora prânzului picotesc la hotarul gândirii. Mă scurmă foamea și-mi vine aproape să plâng că mă gândesc la mâncare, dar nu mă pot stăpâni. De mai multe ori aduc apă muribundului și beau și eu din ea.

E primul om pe care l-am ucis cu mâinile mele și pe care-l pot vedea în carne și oase după fapta ce-am

săvârșit-o; moartea lui e opera mea. Kat și Kropp și Müller au văzut și ei oamenii omorâți cu mâna lor; asemenea lucruri li se întâmplă și altora, ba chiar destul de des, în lupta corp la corp.

Mie, însă, fiecare răsufare a muribundului îmi seacă inima. Omul acesta care moare are ceasurile de partea lui, are un cuțit invizibil cu care mă străpunge: timpul și gândurile mele.

Aș da nu știu ce, numai să rămână în viață. E greu să stai nemișcat și să fii nevoit să-l vezi și să-l auzi.

Pe la trei după-amiază e mort.

Respir ușurat. Dar numai câteva clipe. Tăcerea mi se pare acum mai greu de suportat decât gemetele. Aș vrea să aud din nou horcăitul — horcăitul acela sacadat, răgușit, uneori șiret și stins, și apoi iar răgușit și zgomotos.

E absurd ceea ce fac. Dar îmi trebuie o ocupație. Îndrept mortul ca să zacă mai confortabil, deși nu mai simte nimic. Îi închid ochii. Sunt căprui; părul e negru și puțin încrețit la tâmpile.

Gura răsare cărnosă și moale de sub mustață; nasul e puțin coroiat, iar pielea bronzată nu mai pare acum atât de galbenă ca adineauri, când viețuia. O clipă, fața arată chiar aproape sănătoasă, dar îndată după aceea capătă repede expresia tuturor cadavrelor de necunoscuți, pe care le-am văzut de-atâtea ori și care seamănă unele cu altele.

Desigur că soția lui se gândește acum la el; nu știe ce s-a întâmplat. O să mai primească scrisori de la dânsul — căci el pare a-i fi scris de multe ori — poate o scrisoare rătăcită și peste o lună. Și ea o s-o citească, iar el, astfel, îi va vorbi.

Starea mea se înrăutățește din ce în ce; nu-mi mai pot stăvili gândurile. Cum o fi arătând soția lui? Ca femeia oacheșă, subțire, de dincolo de canal? Acum nu-mi aparține oare mie? Poate că-mi aparține tocmai datorită acestei întâmplări. De ce nu e în clipa asta Kantorek lângă mine? Să mă vadă mama acum...

Mortul ar mai fi putut trăi, cu siguranță, încă treizeci de ani, dacă eu mi-aș fi memorat mai bine drumul de întoarcere. Iar el, de-ar fi alergat cu doi metri mai la stânga, ar fi acum în tranșeea de dincolo și ar scrie o nouă scrisoare soției sale.

Dar așa nu ajung la nici un rezultat; asta-i soarta noastră a tuturor: dacă Kemmerich și-ar fi ținut piciorul cu zece centimetri mai la dreapta; dacă Haie s-ar fi lăsat cu cinci centimetri mai în jos...

Tăcerea se prelungește. Vorbesc și trebuie să vorbesc. Îi vorbesc deci lui și-i spun:

— Camarade, n-am vrut să te omor. Dacă ai mai sări o dată aici, n-aș mai face-o, în cazul în care ai fi și tu înțelegător. Dar tu ai fost pentru mine, în clipa aceea, nu un om, ci doar o idee, o combinație care a existat în creierul meu și a dezlănțuit hotărârea — iar eu, din pricina acestei combinații, mi-am împântat pumnalul în tine. Abia acum văd că ești un om ca și mine. Atunci m-am gândit numai la grenadele, și baioneta și la armele tale — acum o văd pe soția ta, îți văd fața, văd asemănarea dintre ursitele noastre. Iartă-mă, camarade! Totdeauna ne dăm seama prea târziu. De ce nu ni se repetă mereu că voi cei de dincolo sunteți niște biete ființe la fel ca și noi, că mamele voastre tremură de teamă ca și ale noastre și că și vouă și nouă ne e la fel de frică de moarte, că ne

așteaptă aceeași mizerie, și aceeași suferință? Iartă-mă, camarade! Cum puteai să fii tu dușmanul meu? Dacă am arunca armele și uniformele acestea, ai putea să-mi fii frate, întocmai ca Albert și Kat. Ia douăzeci de ani din viața mea, camarade, și scoală-te; ia mai mulți, că tot nu știu ce să fac cu ei.

E liniște și frontul tace; se aude numai țacănit de carabine. Gloanțele împânzesc câmpul; nu se trage alandala, ci se ochește cu precizie, în toate direcțiile. Nu pot ieși din pâlnie.

— Voi scrie soției tale, spun grăbit mortului. Îi voi scrie, ca de la mine să afle; îi voi spune tot ce-ți spun ție acum, ca să nu sufere; vreau s-o ajut; și pe părinții tăi, și pe copilul tău am să-i ajut.

Tunica îi e încă pe jumătate descheiată. Pot găsi ușor portvizitul. Dar ezit să-l deschid. Înăuntru e și livretul cu numele lui. Câtă vreme nu-i cunosc numele, voi putea să-l uit; timpul îi va șterge imaginea din mintea mea. Numele lui e însă un cui care se va înfige în mine și pe care nu voi putea să-l scot niciodată. Numele lui ar avea puterea să evoce pururea cele întâmplare, și ele se vor întoarce mereu și vor putea să se desfășoare oricând înaintea ochilor mei.

Nehotărât, țin portvizitul în mână. Dar îmi alunecă printre degete și se deschide. Le adun și vreau să le pun la loc, însă presiunea sub care mă aflu, nesiguranța întregii mele situații, foamea, primejdia, ceasurile din preajma mortului m-au adus la deznădejde; vreau să grăbesc deznodământul, să sporesc tortura și să sfârșesc, întocmai cum izbești de un copac o mână care doare nebunește, indiferent ce va urma.

Sunt fotografiile unei femei și ale unei fetițe, mici fotografii de amator, luate în fața unui perete de iederă. Printre fotografiile sunt și scrisori. Le scot și încerc să le citesc. Nu înțeleg mai nimic din cuprinsul lor, sunt greu de descifrat și nici nu prea știu bine franțuzește. Dar fiecare cuvânt pe care-l traduc îmi pătrunde ca un glonț în piept — ca o lovitură de cuțit în piept...

Capul meu e într-o surescitare fără seamăn. Totuși înțeleg că acestor oameni nu se cade să le scriu niciodată, așa cum plănuisem adineauri. Cu neputință. Mă mai uit o dată la fotografiile; nu sunt oameni bogați. Aș putea să le trimit anonim o sumă de bani, mai târziu, când voi câștiga ceva. De ideea asta mă agăț, e cât de cât un reazem. Mortul e legat acum de viața mea; de aceea trebuie să fac și să făgăduiesc totul ca să mă salvez; jur orbește că nu voi mai trăi decât pentru el și pentru familia lui — cu buzele umede îi spun înflăcărat toate astea și în străfundurile mele se cuibărește speranța că în felul acesta mă răscumpăr și că voi putea să scap de aici — un mic vicleșug, cu gândul că după aceea voi mai putea reveni. Și de aceea deschid livretul și citesc rar; *Gérard Duval, tipograf*.

Scriu adresa, cu creionul mortului, pe un plic, și vâr apoi totul, repede, înapoi în tunica sa.

Am ucis pe tipograful Gérard Duval. Trebuie să mă fac tipograf... tipograf...

După-amiază sunt mai liniștit. Teama mea a fost neîntemeiată. Numele nu mă mai tulbură. Criza trece.

— Camarade — îi vorbesc mortului din celălalt colț, însă pe un ton calm și resemnat — astăzi tu, mâine eu. Dacă scap cu viață, camarade, voi lupta împotriva răului care ne-a zdrobit amândurora ceva: ție viața — iar mie...? Tot viața. Ți fãgãduiesc, camarade. Nu va trebui să se mai întâmple niciodată.

Soarele luminează pieziș. Sunt nãucit de sfârșeală și foame. Ziua de ieri se pierde ca într-o ceață, nu mai scap eu vreodată de aici. Picotesc în neștire și nici nu bag de seamă că se face seară. Amurgul coboară. Parcã mai repede ca oricând. Încã o orã. Dacă ar fi varã, încã trei ore. Încã o orã.

Deodată încep să tremur la gândul că ar putea interveni ceva. Nu mă mai gândesc la mort, mi-e acum cu desãvârșire indiferent. Subit se trezește în minte setea de viață, și tot ce mi-am propus dispare dinaintea ei. Pentru ca totuși vreo nenorocire să nu mă lovească tocmai acum, îngăimesc ca un automat: „Voi ține totul, voi ține tot ce ți-am fãgãduit...” — știu însă de pe acum că nu-mi voi respecta cuvântul.

Deodată îmi fulgeră prin minte că proprii mei camarazi ar putea trage în mine când mă voi apropia de tranșeea lor; nu vor avea de unde să știe că sunt eu. Voi striga, cât de curând se va putea, ca să mă recunoască. Și voi rămâne întins în fața tranșeei, până când îmi vor răspunde.

Prima stea. Frontul rămâne liniștit. Rãsuflu adânc și, de emoție, vorbesc cu mine însumi: „Nici o prostie acum, Paul — calm, calm, Paul — numai așa poți scăpa, Paul”. Și vorbele au efect când îmi pronunț numele — e ca și cum mi le-ar rosti altcineva — și au astfel mai multă putere.

Întunericul se îngroașã. Emoția mea se potolește; aștept, din prudență, până ce se înalță primele

rachete. Apoi mă strecor din pâlnie. Pe mort l-am uitat. În fața mea e noaptea cu primele ei umbre și câmpul palid luminat. Ochesc o groapă; în clipa când se stinge lumina rachetei țâșnesc până acolo, apoi dibuiesc mai departe, dau de altă groapă, mă ghemuiesc, lunec înainte.

M-am apropiat. Deodată, la lumina unei rachete, văd ceva mișcându-se în sârma ghimpată și încremenind brusc; rămân pironit locului. La a doua fulgerare zăresc același lucru; sunt desigur camarazi din tranșeea noastră. Dar rămân prevăzător până ce recunosc căștile germane. Apoi strig.

Imediat după aceea, drept răspuns, mi-aud numele:

— Paul... Paul...

Strig din nou. Sunt Kat și Albert, care au plecat cu o foaie de cort să mă caute.

— Ești rănit?

— Nu, nu!

Ne strecurăm în tranșee. Cer de mâncare și înfulec pe nerăsuflăte. Müller îmi dă o țigară. Relatez în câteva cuvinte ce-am pățit. Nu e nimic nou; asemenea lucruri s-au mai întâmplat de nenumărate ori. Numai atacul de noapte adaugă ceva deosebit celor petrecute. Dar Kat a stat odată, în Rusia, două zile întregi în spatele frontului rusesc, până ce-a izbutit să răzbească și să ajungă în rândurile noastre.

De tipograful mort nu spun nimic.

În dimineața următoare, însă, nu mai pot ține secretul. Trebuie să-l divulg lui Kat și Albert. Amândoi mă liniștesc:

— N-ai ce face. Cum puteai să te descurci altfel? Pentru asta ești aici!

Îi ascult cu sufletul ocrotit, mângâiat de prezența lor. Ce nerozii am mai bodogănit în pâlnia aceea!

— Ia uită-te colo, îmi arată Kat.

La parapete stau câțiva dintre cei mai buni țintași. Au arme cu lunetă și pândesc sectorul de dincolo. Din când în când pocnește câte o împușcătură.

Acum auzim strigăte:

— Lovit în plin!

— Ai văzut cum a sărit în sus?

Sergentul Oellrich se întoarce mândru și notează un punct pentru el. Se află în capul listei de țintași pe ziua de azi, cu trei lovituri în plin.

— Ce spui de asta? întreabă Kat.

Dau din cap.

— Dacă o ține tot așa, diseară agață încă o păsărică pestriță la butonieră, spune Kropp.

— Sau ajunge în curând plutonier, întregește Kat.

Ne uităm unii la alții.

— Eu n-aș face așa ceva! mă grăbesc să spun.

— În tot cazul — răspunde Kat — e foarte bine că ai putut vedea asta acum.

Sergentul Oellrich se apropie din nou de parapet. Plimbă încoace și încolo țeava carabinei.

— Vezi deci că nu trebuie să-ți mai faci sânge rău din pricina celor ce ți s-au întâmplat, mă încurajează Albert.

Acum nu mă mai înțeleg nici eu pe mine.

— Totul a fost din pricină că a trebuit să stau atât de mult împreună cu el, ripostez.

La urma urmei, războiul e război. Arma lui Oellrich pocnește scurt și sec.

X

Ne-am învărtit de o misiune pe cinste. Cu opt oameni trebuie să păzim un sat care a fost evacuat din pricina prea violentelor bombardamente.

Prima noastră sarcină e să fim cu ochii în patru la depozitul de alimente, care n-a fost încă golit. Hrana trebuie să ne-o procurăm din stocurile de acolo. Pentru treaba asta suntem și cei mai potriviți — Kat, Albert, Müller, Tjaden, Leer, Detering, toată grupa noastră e în păr. E drept că Haie e mort; însă în privința asta trebuie să vorbim de noroc, căci toate celelalte grupe au avut pierderi mai mari.

Ca adăpost, alegem o pivniță betonată, la care duce o scară de afară. Intrarea e apărată și de un zid de beton.

Acum desfășurăm o activitate susținută. Este în primul rând un prilej cât se poate de salutar de a ne odihni nu numai picioarele, ci și sufletele. Și asemenea ocazii nu scăpăm niciodată, căci situația noastră e prea disperată ca să ne putem permite sentimentalisme de lungă durată. Așa ceva e cu putință numai când primejdia nu-i prea mare. Noi însă trebuie să fim oameni practici. Și suntem atât de practici, că uneori mă apucă groaza când în mintea mea se mai rătăcește, pentru o clipă, vreun gând din zilele de odinioară — dinainte de război. De altfel nu zăbovește prea mult.

Trebuie să luăm cât mai ușor viața noastră de acum. De aceea profităm de orice ocazie care ne vine în ajutor și, fără nici o tranziție, nemijlocit, brutal, după groază urmează nerozie. Nici n-am putea altfel; frenetic ne aruncăm în ea. Iar acum, cu aceeași

înfocare, ne facem luntre și punte ca să realizăm o idilă — o idilă a înfruptării și dormitului, bineînțeles.

Întâi și-ntâi, umplem adăpostul cu saltele, pe care le cărăm de prin case. Căci și unui dos de soldat îi place uneori să doarmă pe moale. Numai în mijlocul încăperii lăsăm podeaua liberă. După aceea facem rost de pături și de plăpumi de puf, toate neînchipt de moi. Sunt cu ghiotura în sat. Albert și cu mine găsim un pat demontabil de mahon, cu polog de mătase albastră, acoperit cu dantelă. Ne trec mii de sudori până ce-l transportăm — dar cum am fi putut lăsa să ne scape așa ceva, când știm prea bine că peste câteva zile tot va fi făcut praf de obuze!

Kat și cu mine dăm o mică raită prin case, așa, în inspecție. După puțin timp avem o duzină de ouă și un kilogram de unt destul de proaspăt. Deodată, în casa în care tocmai rechiziționăm, auzim o bubuitură într-un salon și o sobă de fier trece vâjâind printr-un perete, zboară pe lângă noi și, la un metru mai încolo, iese printr-alt perete. Două găuri. Soba vine din casa de peste drum, unde a explodat un obuz.

— Asta baftă! rânjește Kat.

Și căutăm mai departe. La un moment dat, pe neașteptate, ciulim urechile și o zbughim. În clipa următoare ne oprim ca vrăjiți: într-o mică poiată se zbughiesc doi purceluși. Ne frecăm la ochi și ne uităm din nou, cu băgare de seamă: purcelușii sunt tot acolo. Îi atingem cu mâna — fără nici o îndoială, sunt purceluși veritabili.

Ne-am asigurat de un ospăț de pomină. La vreo cincizeci de pași de adăpostul nostru se află o căsuță care a servit drept locuință unor ofițeri. În bucătărie este o uriașă mașină de gătit cu două grătare, cu tigăi, oale și căldări. Nimic nu lipsește; până și o stivă

de lemne spintecate stă gata pregătită într-un șopron — adevărată casă din basme.

Doi oameni sunt de azi dimineață pe câmp și caută cartofi, morcovi și mazăre verde. Căci am devenit mofturoși și dăm dracului conservele de la depozitul de alimente: vrem numai prospături. În cămară se și află două conopide.

Purceii au fost tăiați. Kat s-a ocupat de asta. La friptură vrem să dăm chifteluțe de cartofi. Dar nu avem răzătoare pentru cartofi. Găsim însă și aici o soluție. În capace de tablă înfigem cuie, facem astfel o mulțime de găurele, și gata răzătoarele. Trei oameni își pun mănuși groase ca să nu-și radă degetele, alți doi curăță cartofii și treaba merge ca pe roate.

Kat se ocupă de godaci, de morcovi, de mazăre și de conopide. Pentru conopide prepară și un sos alb. Eu prăjesc chifteluțele, câte patru o dată. După zece minute am învățat să salt tigaia în așa fel ca dintr-o singură mișcare chifteluțele care s-au prăjit pe o parte să sară în sus, să se sucească în aer și să cadă înapoi în tigaie. Purceii îi frigem întregi. Toți băieții stau în jurul lor ca în fața unui altar.

Între timp ne-au sosit musafiri: doi telegrafiști pe care, generoși, îi poftim la masă. Iau loc în salon unde se află un pian. Unul cântă din gură „*Pe malul Weserului*”, iar celălalt îl acompaniază la pian. Cântărețul pune mult sentiment, însă accentul îi e pronunțat saxon; totuși ne înduioșează pe când stăm în jurul mașinii de bucate și supraveghem bunătățile pe care le pregătim.

Încetul cu încetul, ne dăm seama că am început să fim bombardați. Baloanele captive au zărit fumul din hornul nostru și tunurile bat acum înspre noi. Sunt drăcoveniile acelea afurisite de împrășcare, care

fac găurile cele mai mici și stropesc schijele până departe de tot, la nivelul solului. Tot mai aproape țiuie proiectilele în jurul nostru, dar nici vorbă nu poate fi să lăsăm baltă mâncările. Ticăloșii ne-au reperat bine. Câteva schije trăsnesc de sus, pe fereastra bucătăriei. Friptura e aproape gata. Prăjitul chifteluțelor devine însă acum mai anevoios. Proiectilele vin atât de des că schijele izbesc din ce în ce mai frecvent zidul casei și intră vâjâind pe fereastră. De câte ori aud șuierând o drăcovenie de-asta, mă las pe vine cu tigaia și chifteluțele, și mă pitesc după zidul ferestrei. Îndată după aceea mă salt iarăși în picioare și prăjesc mai departe.

Saxonii s-au oprit din cântat — o schijă a zburat în pian. Dar și noi suntem acum aproape gata și organizăm retragerea. După explozia următorului proiectil, doi oameni duc într-o fugă oalele cu legume pe distanța de cincizeci de metri care ne desparte de adăpost. Îi vedem dispărând.

Altă explozie. Toți ne chircim, după care doi oameni pornesc în goană, ducând fiecare câte o cană mare cu o excelentă cafea veritabilă — și ajung la adăpost înainte de explozia următoare.

Acum Kat și Kropp înșfacă piesa de rezistență: tigaia cea mare cu purcelușii frițiți și rumeniți. Un vuiet, o cinchire — și cei doi s-au și năpustit pe cei cincizeci de metri de teren deschis.

Eu prăjesc ultimele patru chifteluțe; de două ori în acest timp trebuie să mă las pe vine, dar ce importanță are: vom avea patru chifteluțe mai mult și e mâncarea mea favorită.

Apoi apuc tigaia cu stiva înaltă de chiftele și mă lipesc de dosul ușii. Un țuiet, o bubuitură — și am și tuit-o, apăsând tigaia cu amândouă mâinile la piept.

Când să ajung, se aude un nou şuierat care vine crescând; mă reped ca un cerb, o zbughesc după peretele de beton, schije plesnesc în zid, mă prăvălesc pe scara pivniței, coatele îmi sunt julite — dar n-am pierdut nici o singură chifteluță și n-am răsturnat tigaia.

La orele două începem să mâncăm. Masa durează până la șase. Până la șase și jumătate bem cafeaua — cafea ofițerească de la depozitul de alimente — și fumăm apoi trabucuri și țigarete ofițerești, tot de la depozitul alimentar. La șase și jumătate fix începem masa de seară. La zece aruncăm afară scheletele pourceilor. Apoi îi dăm cu coniac și rom, tot din binecuvântatul depozit, și fumăm din nou trabucuri lungi și groase cu banderolă. Tjaden e de părere că nu ne lipsește decât un singur lucru: dame dintr-un bordel ofițeresc.

Seara, târziu, auzim miorlăituri. O pisicuță cenușie stă la gura pivniței. O ademenim înăuntru și-i dăm să mănânce. Asta ne redeschide și nouă pofta de mâncare. Ne culcăm mestecând.

Dar avem o noapte proastă. Am mâncat prea gras. Godacii fac mizerii în intestine. În adăpost e un du-te-vino care nu se mai isprăvește. Câte doi-trei oameni sunt mereu afară, cu pantalonii lăsați și înjurând. Eu unul am ieșit de nouă ori. Pe la orele patru noaptea atingem un record: toți unsprezece, garda și musafirii, suntem afară pe vine.

Case în flăcări luminează ca niște făclii. Obuzele vin hăulind și explodează. Coloane de muniții trec în galop pe uliță. Într-o parte, depozitul de alimente are o spărtură. Ca un roi de albine — cu toate schijele care plouă de sus — șoferii coloanei de muniții se îmbulzesc acolo și șterpelesc pâini. Îi lăsăm în plata

Domnului. Dacă le-am spune ceva, ne-am alege fără îndoială cu o porție de bătaie. De aceea procedăm altfel. Le spunem că suntem garda depozitului și, pentru că știm mai bine unde se află diversele alimente, aducem cutii de conserve pe care le dăm în schimbul unor lucruri de care avem nevoie. În definitiv, ce importanță are? Peste puțin tot nu va mai rămâne nimic: bombardamentul va face totul praf. Pentru noi înșine, luăm din depozit ciocolată și mâncăm pachete întregi. Kat spune că-i bună pentru burțile pripite.

Aproape paisprezece zile trec astfel cu mâncare, cu băutură și cu hoinăreală. Nimeni nu ne deranjează. Satul dispare încetul cu încetul, zdrențuit de obuze, iar noi ducem o viață ca-n povești. Câtă vreme va mai exista o părticică din depozitul de alimente, totul ne e indiferent și nu dorim decât ca sfârșitul războiului să ne găsească aici.

Tjaden s-a boierit în așa hal, încât nu mai fumează țigările de foi decât până la jumătate. Și declară fudul că așa e obișnuit. Kat s-a dezghețat și el. Primul lui strigăt dimineața este: „Emil, adu icrele și cafeaua”. În genere, domnește la noi o uimitoare atmosferă de distincție, fiecare îl consideră pe celălalt drept vistavoiul său, i se adresează numai cu „dumneata” și-i dă ordine:

— Kropp, mă mănâncă talpa piciorului; te rog pe dumneata să prinzi păduchele de acolo.

Cu aceste cuvinte, Leer îi întinde lui Kropp piciorul ca o actriță, și Albert îl târăște de el pe scară până la etajul de sus.

— Tjaden!

— Ce e?

— Nu-i nevoie să stai smirnă când vorbesc cu dumneata. De altfel nu se zice: „Ce e?” ci: „Porunciți!” Așadar încă o dată... Tjaden!

Tjaden face din nou o incursiune în *Götz von Berlichingen*, al cărui citat îl scutură vertiginos din mânecă ori de câte ori i se ivește prilejul.

După alte opt zile, primim ordin să părăsim satul. S-a zis cu raiul nostru. Două mari autocamioane vin să ne ia. Sunt pline ochi cu scânduri. Totuși, sus de tot, Albert și cu mine instalăm patul cu pologul de mătase albastră, împreună cu toate saltelele și cu două plăpumi garnisite cu dantelă. La capul patului avem fiecare câte un sac încărcat cu cele mai bune merinde. Le pipăim din când în când, și cârnații afumați, cutiile cu pastă de ficat, conservele, lădițele de țigări fac să ne tresalte inimile de bucurie. Fiecare om din echipa noastră are un asemenea sac cu bunătăți.

Kropp și cu mine am mai salvat însă, pe lângă astea, și două fotolii roșii de catifea. Le-am pus în pat și ne lăfăim acum în ele, ca într-o lojă de teatru. Deasupra noastră, mătasea pologului se boltește ca un baldachin. Amândoi avem câte o țigară lungă în gură. Astfel, de la înălțime, contemplăm regiunea.

Între noi se află o colivie de papagal, pe care am luat-o pentru pisică. Fiindcă și pisica a venit cu noi, și stă acum lungită în colivie, lângă farfuria ei cu carne, și toarce.

Camioanele înaintează încet pe șosea. Noi cântăm. Îndărățul nostru obuzele fac să țâșnească fântâni de moloz în satul, acum, cu desăvârșire pustiu.

După câteva zile, pornim să evacuăm o localitate. Pe drum întâlnim locuitorii izgoniți, care fug din sat. Își cară avutul în roabe, în cărucioare de copii sau în cârcă. Spinările le sunt gheboșate, iar pe fețele lor se citește amărăciune, deznădejde, neliniște și supunere. Copiii merg agățați de mâinile mamelor; uneori sunt duși și de către o fată mai răsărită și pășesc clătînându-se și privind mereu înapoi. Unii țin în brațe câte o păpușă sărăcăcioasă. Toți tac când trec pe lângă noi.

Ne continuăm drumul în coloană de marș, că doar francezii n-au să bombardeze un sat în care se află compatrioți de-ai lor. Dar, după câteva minute, văzduhul urlă, pământul se cutremură, țipete sfâșie urechile — un obuz a zdrobit ultimele rânduri ale coloanei noastre. Ne împrăștiem în lături și ne aruncăm la pământ, dar în același moment simt că mă părăsește încordarea care, în timpul bombardamentelor, m-a făcut totdeauna, fără știrea mea, să procedez cum trebuie; gândul „acum ești pierdut” se naște subit în mine, odată cu o frică înspăimântătoare care mă sugrumă — și, în secunda următoare, o izbitură ca de bici plesnește peste piciorul meu stâng. În același timp îl aud pe Albert, lângă mine, urlând.

— Sus, repede, Albert! zbier din toate puterile, căci ne aflăm descoperiți pe câmp deschis.

El se saltă ca amețit și-o ia la fugă. Mă alătur de dânsul. Trebuie să sărim peste un gard viu, mai înalt decât noi. Kropp se agață de crengi; îl apuc de picior, el dă un țipăt, îi fac vânt și trece în partea cealaltă. Dintr-o săritură, sunt și eu dincolo și alunec într-o baltă, care se află îndărătul gardului.

Fața ne e năclăită de lintiță și nămol, dar adăpostul e bun. De aceea intrăm mai adânc, până ce apa ne-ajunge la gât. Când auzim muget de obuz, vârâm capul sub apă.

După ce-am făcut asta de vreo zece ori, mă satur. Geme și Albert:

— Să ieșim de-aici, că altfel cad grămadă și mă înec.

— Unde-ai fost rănit? îl întreb.

— La genunchi, cred.

— Poți să umbli?

— Cred că da.

— Atunci, hai!

Ajungem la șanțul șoselei și fugim de-a lungul lui, cu spinarea încovoiată. Bombardamentul ne urmărește. Șoseaua duce spre depozitul de muniții. Dacă sare în aer, nu mai rămâne nici un nasture de pe urma noastră. Schimbăm deci direcția, cotim în unghi drept și o luăm peste câmp.

Albert își încetinește pașii.

— Ia-o înainte că te ajung, îmi spune aruncându-se în țărână.

Îl apuc de braț și-l zgâlțâi:

— Sus, Albert! Dacă apuci să te întinzi acum, nu te mai ridici. Vino, te sprijin eu.

În sfârșit, ajungem la un mic adăpost. Kropp se trânteste jos și eu îl bandajez. Rana e ceva mai sus de genunchi. Apoi mă uit și la mine. Pantalonii îmi sunt plini de sânge, tot așa și brațul. Albert mă pansează cu feșile lui. Acum nu-și mai poate mișca piciorul, și amândoi ne mirăm cum de-am izbutit să ajungem și până aici. Evident, numai frica a făcut minunea asta; am fi alergat, chiar dacă obuzul ne-ar fi retezat ambele picioare — pe cioturi, și tot am fi alergat.

Eu pot să mă mai târăsc puțin și opresc o căruță care ne ia. E plină cu răniți. Alături de ei se află un fruntaș sanitar care ne face o injecție antitetanică în piept.

La spitalul ambulant, ne aranjăm în așa fel ca să fim unul lângă altul. Ni se dă o supă slabă, pe care o sorbim cu lăcomie și dispreț, pentru că, deși suntem deprinși cu lucruri mai bune, acum ne e foame.

— De data asta mergem la vatră, Albert, spun eu.

— Să sperăm, răspunde el. Numai de-aș ști ce am.

Durerile se întetesc. Bandajele ard ca focul. Bem și bem, cană de apă, după cană de apă.

— Cam unde, deasupra genunchiului, este rana? întrebă Kropp.

— Ca la vreo zece centimetri, Albert, îi răspund.

În realitate sunt cel mult trei.

— Hotărârea mea e luată, mormăie el după un răstimp. Dacă mi se scoate vreun os, îmi pun capăt zilelor. N-am poftă să umblu toată viața schilod.

Copleșiți de gânduri, stăm nemișcați și așteptăm.

Seara suntem puși pe masa de măcelărie. Speriat, socotesc cu înfrigurare ce să fac, căci se știe că medicii din spitalele de front se grăbesc să amputeze. Din pricina marelui număr de răniți, le vine mai ușor decât să-și piardă vremea cu cârpăceli complicate. Mi-aduc aminte de Kemmerich. În nici un caz nu voi admite să fiu cloroformizat, chiar dacă pe chestia asta ar trebui să sparg capul câtorva inși.

Merge bine. Medicul scobește în rană de văd negru înaintea ochilor.

— Ia nu te mai fasoli așa! se răstește la mine și scociorăște mai departe.

Instrumentele scapără în lumina vie, ca niște fiare crunte. Durerile sunt insuportabile. Doi infirmieri îmi țin brațele, totuși reușesc să-mi eliberez unul și mă pregătesc să-l reped în ochelarii doctorului; dar el bagă de seamă și sare în lături.

— Cloroformizați-l, răcnește, înfuriat.

Pe dată mă liniștesc:

— Iertați-mă, domnule doctor, n-am să mă mai mișc; numai nu mă cloroformizați.

— Bine, fie! mârâie el și-și ia iarăși instrumentele.

E un tip blond, de cel mult treizeci de ani, cu cicatrice de duel pe obraz și cu niște ochelari dezgustători în ramă de aur. Îmi dau seama că acum îmi provoacă dinadins dureri; scormonește crâncen prin rană și, din când în când, se chiorăște la mine peste ochelari. Îmi cramponez mâinile de mânere și prefer că mă duc dracului decât să audă vreo șoaptă din gura mea.

A scos o schijă și-o aruncă lângă mine. Se pare că-i mulțumit de felul cum mă comport, căci îmi potrivește atelele cu grijă și-mi spune:

— Mâine pleci acasă.

Apoi sunt pus în ghips. Când mă aflu iar lângă Kropp, îi spun că probabil chiar mâine va sosi un tren sanitar.

— Trebuie să vorbim cu plutonierul sanitar, ca să ne lase împreună, Albert.

Reușesc să-i dau plutonierului, cu câteva cuvinte potrivite, două din trabucurile mele cu banderolă. El le miroase și întreabă:

— Ai mai multe?

— Destule, îi răspund. Iar camaradul meu — și arăt spre Kropp — tot atâtea. Și ne-ar face plăcere să

vi le oferim mâine, împreună, de la fereastra trenului sanitar.

El înțelege, firește; le mai adulmecă o dată și zice:
— S-a făcut!

Noaptea, nu putem dormi nici un minut. În salonul nostru, mor șapte inși. Unul cântă un ceas întreg, cu glas dogit de tenor, imnuri religioase, și numai după aceea începe să horcăie. Altul, înainte de a muri, s-a târât până la fereastră și zace acum în fața ei, de parcă ar vrea să privească pentru ultima oară afară.

Brancardele noastre sunt pe peronul gării. Așteptăm trenul. Plouă și gara n-are acoperiș. Păturile sunt subțiri. Așteptăm de peste două ceasuri.

Plutonierul ne îngrijește ca o mamă. Cu toate că mi-e foarte rău, nu uit planul nostru. Din când în când las să se zărească pachetele și-i dau o țigară ca arvună. Drept recompensă, plutonierul ne acoperă cu o foaie de cort.

— Tii, măi Albert! îmi amintesc deodată. Patul nostru cu polog și pisica...

— Și fotoliile, adaugă el.

Da, fotoliile de pluș roșu. Ca niște prinți șezusem seara în ele și ne propusesem să le închiriam mai târziu cu ora. O țigară pe oră. Am fi făcut o afacere grozavă; ne-am fi asigurat o viață fără griji.

— Albert! îmi mai aduc eu aminte. Sacii noștri cu merinde!

Devenim melancolici. Acum ne-ar fi prins tare bine. Dacă trenul ar fi plecat cu o zi mai târziu, Kat ne-ar fi găsit fără doar și poate și ne-ar fi adus totul.

Blestemată soartă! Avem în stomac supă de griș, hrană searbădă de spital — și în traistele noastre e friptură de porc. Dar suntem atât de slăbiți că nu ne putem pierde cu firea pentru atâta lucru.

Dimineața, când sosește trenul, brancardele sunt ciuciulite. Plutonierul are grijă să fim suiți în același vagon. O mulțime de surori de la Crucea roșie ne iau în primire. Kropp e culcat în patul de jos. Eu sunt săltat ca să fiu culcat în cel de sus.

— Vai de mine! îmi scapă, deodată.

— Ce e? întreabă sora.

Arunc încă o privire asupra patului. E înfășat cu un cearșaf alb ca zăpada, cu un cearșaf neînchipuit de curat, pe care se văd încă dungile de la călcat. Iar cămașa mea n-a mai fost spălată de șase săptămâni și e soioasă rău de tot.

— Nu poți să te întinzi singur în pat? întreabă sora, cu îngrijorare.

— Cum să nu, răspund transpirând din toți porii. Dar luați mai întâi cearșaful.

— De ce?

Mă simt murdar ca un porc. Cum să mă culc acolo?

— Păi, o să se...

Mă opresc.

— Murdărească? întreabă ea, cu un surâs îmbietor. Nu face nimic. O să-l spălăm.

— Nu, nu se poate! exclam eu agitat.

În fața acestui asalt de civilizație, sunt cu totul dezarmat.

— Dacă dumneata ai putut sta în tranșee, putem și noi să spălăm un cearșaf, stăruie sora.

Mă uit la ea; e tânără și fragedă, proaspăt îmbăiată și îngrijită, ca tot ce vedem aici. Nu-mi vine

a crede că vagonul nu e doar pentru ofițeri și mă simt stingherit, ba, oarecum, chiar amenințat.

Femeia e totuși un călău, fiindcă mă silește să spun totul.

— Vedeți însă că...

Nu-mi termin vorba; ar trebui să înțeleagă ce vreau să spun.

— Ei, ce mai e?

— Păduchii! izbucnesc în cele din urmă.

Sora râde:

— Lasă-i să aibă și ei câteva zile bune.

Dacă-i așa, ce să-mi mai fac griji? Mă vâr în pat și mă acopăr.

O mână lunecă peste pătură. Plutonierul. O ia din loc cu țigările.

După un ceas, ne dăm seama că am pornit.

Noaptea mă trezesc. Se mișcă și Kropp. Trenul alunecă încet pe șine. Toate sunt încă inexplicabile: un pat, un tren, în drum spre patrie. Șoptesc:

— Albert!

— Da?

— Știi cumva unde-i aici latrina?

— Mi se pare că-i colo, după ușa din dreapta.

— Mă duc să văd.

E întuneric, pipăi marginea patului și vreau să mă las binișor în jos. Dar piciorul nu găsește reazem, încep să alunec, piciorul în ghips nu mă ajută și, cu un buf! zgomotos, cad grămadă pe podea.

— Ei, drăcie! exclam.

— Te-ai lovit? întrebă Kropp.

— Cred că s-a auzit! scrâșnesc eu. Capul...

Ușa de la marginea vagonului se deschide. Sora vine cu o lumină și mă vede.

— A căzut din pat.

Sora îmi pipăie pulsul și pune mâna pe fruntea mea:

— Dar n-ai temperatură.

— Nu, recunosc eu.

— Ai visat ceva? mă întrebă.

— Probabil, mă eschivez eu.

Altminteri ar începe din nou cu întrebările. Se uită la mine cu ochii ei limpezi, e curată și gingașă — cum să-i spun ce vreau?

Mă ajută să mă sui în pat. Asta-mi lipsea! După ce-o pleca, va trebui să încerc din nou să mă dau jos. Dacă ar fi o femeie bătrână, mi-ar veni mai ușor să i spun ce vreau, dar asta e tânără de tot, cel mult douăzeci și cinci de ani. N-am ce face, nu pot să-i spun.

Îmi vine însă Albert în ajutor; el nu se sfiește, de altfel, nici nu e în cauză. O cheamă pe soră înapoi. Ea se întoarce.

— Soră, camaradul meu voia...

Dar nici Albert nu mai știe cum să se exprime corect și cuviincios. Între noi, pe front, cu un singur cuvânt spuneam totul; aici însă, în fața unei asemenea domnișoare...

Deodată, își aduce aminte de școală și termină curgător:

— Camaradul meu vrea afară, soră.

— Asta-i tot? face ea. Dar pentru atâta lucru nu era nevoie să se dea jos din pat cu piciorul în ghips. Ce dorești să-ți dau? mi se adresează acum mie.

Mă sperii grozav de această nouă întorsătură, căci habar n-am cum se numesc obiectele respective în limbaj profesional. Sora mă ajută:

— Treaba mică sau treaba mare?

Ce rușine! Asud ca un cal. Răspund jenat:

— Nu, mică de tot...

Oricum, e un noroc că-i numai atât.

Mi se dă o sticlă. După câteva ceasuri nu mai sunt singurul, iar dimineața ne-am obișnuit și cerem ce ne trebuie fără să ne rușinăm.

Trenul merge încet. Uneori oprește și se descarcă morții. Oprește des.

Albert are temperatură. Mie-mi merge acceptabil; am dureri, ce-i drept, dar mai rău e că sub ghips au rămas probabil păduchii; mă mănâncă îngrozitor și nu pot să mă scarpin.

Zile întregi dormităm. Peisajul alunecă tăcut pe dinaintea ferestrelor. În cursul celei de-a treia nopți ajungem la Herbesthal⁸. O aud pe soră spunând că Albert va fi coborât în stația următoare, din pricina febrei.

— Până unde merge trenul? o întreb.

— Până la Köln.

— Rămânem împreună, Albert, îi spun lui Kropp. Ai să vezi.

Când trece din nou sora, îmi țin răsufarea și împing tot aerul în cap, până ce mă congestionez. Sora se oprește.

— Ai dureri?

— Da, gem eu. Așa, deodată.

⁸ Localitate la frontiera Germaniei.

Îmi dă un termometru și trece mai departe, N-am fost degeaba ucenicul lui Kat; știu deci cum trebuie să procedez; termometrele militare n-au taine pentru ostașii cu experiență. Totul e să faci ca mercurul să se suie, căci apoi se oprește în țeava îngustă și nu mai coboară.

Pun termometrul sub braț, oblic în jos, și ciocănesc de mai multe ori cu arătătorul în el. După aceea îl răstorn în sus. Obțin astfel 37,9 grade. Dar asta nu ajunge. Cu un chibrit, ținut cu băgare de seamă în apropiere, ajung la 38,7 grade.

Când se întoarce sora, mă fac din nou stacojiu la față, răsufu sacadat, mă zgâiesc la ea cu ochii sticloși, fac mișcări neliniștite și îngăimesc în șoaptă:

— Nu mai pot îndura...

Sora mă notează pe un bilețel. Știu precis că pansamentele de ghips nu se scot decât în cazuri grave.

Albert și cu mine suntem debarcați împreună.

Ne aflăm la un spital catolic, în același salon. E o mare șansă, căci spitalele catolice sunt repute pentru bunul tratament și mâncarea excelentă. Lazaretul s-a umplut cu oamenii din trenul nostru și sunt multe cazuri grave. Astăzi, noi nu vom fi încă examinați, deoarece spitalul are prea puțini medici. În coridor trec neîncetat faimoasele cărucioare plate cu roți de cauciuc și în fiecare e întins câte un rănit. Afurisită poziție — să stai așa lungit — bună doar când ești adormit.

Noaptea e foarte neliniștită. Nimeni nu poate dormi. Spre dimineață, ațipim puțin. Mă trezesc în revărsatul zorilor. Ușa e deschisă și din coridor aud

voci. Se deșteaptă și ceilalți. Unul, care zace aici de mai multe zile, ne explică:

— Dimineața, în coridorul ăsta de sus, surorile își fac rugăciunea. Ele îi zic liturghia de dimineață. Și pentru ca să profităm și noi, deschid ușile.

Intenția e foarte bună, fără îndoială, dar pe noi ne dor oasele și capetele.

— Ce idiotie! mă bosumflu eu. Tocmai când ațipisem și noi oleacă.

— Aici, sus, sunt cazurile mai ușoare și de aceea surorile procedează așa, ne lămurește celălalt.

Albert geme. Mă înfurii și strig:

— Liniște, afară!

După un minut, apare o soră. În veșmântul ei alb și negru, pare o învelitoare drăguță de ceainic.

— Închide ușa, te rog, soră! zice cineva.

— Se face rugăciunea, răspunde ea. De aceea e deschisă ușa.

— Dar noi am vrea să dormim.

— Să te închini e mai bine decât să dormi.

Stă în prag și zâmbește candid:

— De altfel, e ora șapte.

Albert geme din nou.

— Ușa! răcnesc eu.

Sora e de-a dreptul consternată; se pare că așa ceva nu-i intră în cap:

— Dar, bine, se fac rugăciuni și pentru dumneavoastră.

— Ei și? Ușa!

Sora dispare și lasă ușa deschisă. Se aude din nou litania. Turbez și spun celor din jur:

— Număr până la trei. Dacă până atunci nu încetează gălăgia, le arunc ceva în cap.

— Și eu, se alătură altul.

Număr până la cinci. Apoi iau o sticlă, ochesc și o arunc în coridor. Se sparge în mii de bucățele. Rugăciunea încetează. Un stol de surori își face apariția; boscorodesc în surdină.

— Ușa! strigăm noi.

Surorile se retrag. Mititica de adineauri rămâne ultima.

— Păgâni, ciripește ea; închide totuși ușa.

Am învins.

La amiază vine inspectorul lazaretului și se zborșește la noi. Ne amenință cu închisoarea și multe altele. E drept că un inspector de spital, la fel ca și un inspector al aprovizionării, e o persoană care poartă sabie și epoleți, dar în fond e ofițer de administrație și, de aceea, nici măcar recruții nu-l prea iau în seamă. Îi lăsăm deci să vorbească. La urma urmei, ce putem să pățim?

— Cine a zvârlit sticla? întrebă, ritos.

Înainte de a mă hotărî dacă e cazul să mărturisesc, cineva spune:

— Eu!

Un om cu barba zbârlită se ridică în capul oaselor. Toți suntem curioși de ce se dă el drept vinovat.

— Dumneata?

— Da, eu. Eram supărat că am fost treziți fără rost și mi-am pierdut cumpătul, așa că n-am mai știut ce fac.

Vorbește ca din carte.

— Numele dumitale?

— Josef Hamacher, rezervist.

Inspectorul iese. Toți întreabă curioși:

— De ce te-ai învinovățit, omule? Nu tu ai aruncat!

Bărbosul rânjește:

— Nu face nimic. Eu am permis de vânătoare.

Acum înțelegem. Cine are permis de vânătoare poate să facă ce vrea.

— Da — povestește el — am fost rănit la cap, și pe chestia asta mi s-a eliberat un certificat că, din când în când sunt iresponsabil. De-atunci, nu mai am nici o grijă. Nimeni n-are voie să mă enerveze. Prin urmare n-am să pățesc nimic. Știu că inspectorul o să crape de necaz. Și dacă m-am învinovățit, e pentru că mi-a făcut plăcere când s-a aruncat sticla. Dacă și mâine își permit să deschidă ușa, aruncăm din nou.

Suntem încântați. Cu Josef Hamacher în mijlocul nostru, putem risca acum orice.

Apoi sosesc cărucioarele plate și fără zgomot, ca să ne ducă la consultație.

Bandajele s-au lipit de răni. Mugim ca taurii.

În salonul nostru zac opt inși. Cazul cel mai grav este Peter, un brunet țigănos cu părul creț — o rană complicată la plămâni. Franz Wächter, de lângă el, are brațul schilodit de o împușcătură — ceva ce la început n-a părut îngrijorător. Dar în a treia noapte ne strigă, rugându-ne să sunăm, căci i se pare că-i curge sânge prin pansament.

Sun cât pot de tare. Sora de noapte nu vine. Seara am cam ostenit-o, pentru că aveam toți pansamente noi și deci dureri. Unul voise să i se așeze piciorul într-un fel, altul într-alt fel, al treilea ceruse apă, al patrulea o rugase să-i bată perna; până la urmă bătrânică, grasă cum era, începuse să bombănească

supărată și, la plecare, trântise toate ușile după ea. Acum bănuiește pesemne cam tot așa ceva, căci nu vine.

Așteptăm. Apoi Franz zice:

— Sună încă o dată.

Mă supun. Dar sora tot nu se arată. În aripa noastră nu e noaptea decât o singură soră de gardă; poate că are treabă în alte saloane.

— Ești sigur, Franz, că sângerezi? îl întreb. Că dacă n-o fi așa, ne ia din nou la trei păzește.

Pansamentul e ud. Nu poate face careva lumină?

Nici asta nu-i cu puțință. Întrerupătorul se află la ușă și nimeni nu se poate da jos din pat. Țin degetul pe butonul soneriei până când nu-l mai simt. Poate că sora a ațipit. Au foarte mult de lucru și toate sunt sleite de oboseală, încă din timpul zilei. Fără să mai vorbim de nesfârșitul șir de rugăciuni.

— Ce-ar fi să aruncăm cu niște sticle? întreabă Josef Hamacher, cel cu permisul de vânătoare.

— Ar auzi și mai puțin decât soneria.

În sfârșit, se deschide ușa. Bătrânică apare, îmbufnată. Când vede ce i s-a întâmplat lui Franz, începe să se agite și se răstește:

— De ce n-a dat nimeni de știre?

— Am sunat. Pe picioare nu poate să se deplaseze nimeni de-aici.

Franz a pierdut mult sânge și i se face un nou pansament. Dimineața îi vedem fața; e mai ascuțită și mai galbenă — și doar nu mai departe decât aseară avusese o înfățișare aproape sănătoasă. Acum trece mai des câte o soră prin salonul nostru.

Uneori, vin și surori de la Crucea roșie, care dau o mână de ajutor. Sunt blajine, dar câteodată cam neîndemânatică. Când primenesc patul, ne pricinuiesc uneori dureri și se sperie apoi atât de grozav, încât ne provoacă dureri și mai mari.

Călugărițele sunt mai pricepute. Ele știu cum trebuie să umble cu răniții, dar ne-ar plăcea să fie ceva mai vesele. Unele, ce-i drept, au umor și sunt admirabile. Așa, cine n-ar face orice de hatârul sorei Libertine, această ființă neasemuită care răspândește bună dispoziție în toată aripa, numai când o vezi de departe? Și, ca ea, sunt și altele. Am sări și în foc pentru ele. Mă rog, nimic de zis: călugărițele ne tratează ca pe niște pacienți civili. Dacă te gândești în schimb la lazaretele de garnizoană, te apucă groaza.

Franz Wächter nu-și mai vine în puteri. Într-o zi e luat dintre noi și nu se mai întoarce. Josef Hamacher ne lămurește numaidecât:

— Pe ăsta nu-l mai vedem. L-au dus în camera mortuară.

— În ce fel de cameră? întrebă Kropp.

— Ei, ce fel! În camera în care mor toți.

— Ce-o mai fi și asta?

— Camera cea mică de la colțul aripii. Cei care nu mai au mult până să dea ortul popii, sunt duși acolo. E o rezervă cu două paturi. I se zice camera mortuară.

— Dar de ce-au nevoie de așa ceva?

— Ca să aibă mai puțin de lucru după aceea. E și mai comod: camera se află chiar lângă liftul care duce la morgă. Poate că au luat această măsură și pentru ca nimeni să nu moară în saloane — din pricina celorlalți. Iar muribunzii pot fi mai bine privegheați, când zac singuri.

— Dar rănitul care se găsește într-o asemenea situație?

Josef dă din umeri:

— De obicei, nu mai e în stare să bage de seamă.

— Și știu toți de chestia cu camera mortuară?

— Cine-i de mai multă vreme aici, știe, firește.

După-amiază, e adus alt rănit în patul lui Franz Wächter. Dar peste câteva zile îl scot și pe noul venit. Josef face un gest semnificativ. Mai vedem și pe alții venind și plecând.

Uneori se așează lângă paturi membri ai familiei, care plâng sau vorbesc în șoaptă și cu sfială. O bătrână nu vrea să mai plece de lângă patul rănitului, dar nu i se îngăduie să rămână peste noapte. A doua zi, se înființează devreme de tot, totuși nu destul de devreme: când ajunge la pat găsește pe altul în el. Trebuie să se ducă la morgă. Merele pe care le-a adus ni le dăruiește nouă.

Și micului Peter îi merge mai prost. Foaia de temperatură e alarmantă și, într-o zi, căruciorul se oprește lângă patul lui.

— Încotro? întreabă Peter.

— În sala de pansamente.

E așezat pe cărucior. Dar sora face greșeala de a-i lua tunică din cui și i-o pune lângă el, ca să nu fie nevoită să facă două drumuri. Peter înțelege imediat cum stau lucrurile și vrea să se arunce din cărucior:

— Eu aici rămân!

Brancardierii îl împing înapoi. Un strigăt înfundat iese din plămânul lui găurit de glonț:

— Nu vreau să mă duceți în camera mortuară!

— Dar noi te ducem în sala de pansamente.

— Atunci de ce aveți nevoie de tunica mea?

Nu mai poate vorbi. Răgușit, surescitat, șoptește:

— Aici rămân!

Nu i se răspunde și e scos afară. La ușă, încearcă să se ridice. Capul lui brun cu părul creț se clatină, ochii îi sunt plini de lacrimi.

— Mă întorc! Mă întorc! strigă către noi.

Ușa se închide. Suntem toți tulburați, dar tăcem. În cele din urmă, Josef zice:

— Asta au mai spus-o și alții. Dar când ai intrat odată acolo, nu mai scapi.

Sunt operat și, două zile în șir, vărs încontinuu. Cică oasele mele nu vor să se sudeze, îmi explică furierul doctorului. La altul s-au sudat greșit și au fost nevoiți să i le spargă din nou. Ce să mai vorbim: e o plăcere!

Printre noii sosiți, sunt doi soldați tineri cu picioare plate. La vizită, medicul-șef le descoperă meteahna și se oprește plin de bucurie.

— Pe astea vi le îndreptăm noi repede de tot, glăsuiește el, cu însuflețire. Facem o mică operație și veți avea picioare sănătoase. Notează, soră.

După ce pleacă doctorul, Josef, care știe tot, îi previne pe cei doi:

— Nu-l lăsați să vă opereze! Cu nici un chip! Asta e o scrânteală profesională a bătrânului. Cum dă de unul cu un astfel de beteșug, se repede la el ca un apucat. Vă operează de picioarele voastre plate și după aceea chiar că nu mai aveți picioare plate: vă rămân în schimb niște cioturi de toată frumusețea, și toată viața sunteți siliți să umblați în cârje.

— Și ce-i de făcut ca să ne lase în pace? întrebă unul dintre băieți.

— Să spuneți nu! Sunteți aici ca să vi se vindece rănille, nu picioarele plate. N-ați fost și pe front cu ele? Ei, păi vedeți! Acum barem mai puteți umbla ca lumea, dar, dacă ajungeți sub cuțitul bătrânului, schilozi rămâneți. Are nevoie de cobai pentru experiențele lui; de aceea, războiul e pentru dânsul o epocă admirabilă, ca de altfel pentru toți doctorii. Uitați-vă numai în saloanele de jos ale spitalului: veți vedea târându-se o duzină de inși operați de el. Mulți dintre ei sunt aici de prin '914 și '15, de ani de zile. Nici unul nu poate umbla mai bine ca înainte; mai prost însă, aproape toți, iar cei mai mulți, cu picioarele în ghips. La fiecare șase luni, îi agață din nou și le sparge oasele, și după fiecare operație le promite un rezultat bun. Băgați de seamă! Să știți că n-are voie, dacă spuneți că nu vreți.

— Ah, măi frate, oftează obosit cel care întrebase. Mai bine picioarele decât capul. Poți să știi ce te paște când ajungi din nou pe front? Lasă-i să-mi facă ce vor, numai să ajung odată acasă. Mai bine beteag de picioare decât mort.

Al doilea, însă, tinerel ca și noi, nu vrea. În dimineața următoare medicul-șef trimite după ei și le vorbește și se răstește la dânsii cu atâta înverșunare, că până la urmă tot îi silește să consimtă. Parcă puteau face ceva? Nu sunt decât niște bieți răcani, iar el e grangur mare. Cloroformizați și cu picioarele în ghips sunt aduși înapoi în salon.

Lui Albert îi merge rău. E luat din salon și amputat. I se taie piciorul până sus de tot. Acum nu

mai vorbește aproape deloc. La un moment dat spune că se va împușca de îndată ce va pune din nou mâna pe revolverul lui.

Sosește un nou transport. În salonul nostru sunt aduși doi orbi. Unul dintre ei e muzicant, un băiat tânăr de tot. Surorile n-au niciodată cuțit la ele, când îi dau să mănânce; uneia i l-a smuls din mână. În ciuda acestei precauții, într-o zi s-a întâmplat totuși ceva. La masa de seară, pe când îl hrănea, sora e chemată de lângă patul lui și lasă farfuria cu furculița pe măsuța de lângă el. Orbul pipăie în jur până ce găsește furculița, o apucă și o împunge cu toată puterea în dreptul inimii; ia apoi un bocanc și izbește cu el în mâner, cât poate de tare. Noi dăm alarma — și e nevoie de trei oameni ca să-i ia furculița. Dinții bonți intraseră, între timp, destul de adânc. Toată noaptea, orbul ne înjură, astfel că nimeni nu poate dormi. Dimineața, are un acces și răcnește.

Din nou se liberează paturi. Zilele trec, unele după altele, cu dureri și temeri, cu gemete și horcăieli. Prezența camerelor mortuare nu mai e de nici un folos, sunt prea puține; noaptea oamenii mor până și în salonul nostru. Evenimentele se precipită peste așteptările și socotelile surorilor.

Dar, într-o zi, ușa se dă de perete, căruciorul plat e împins înăuntru și pe bracadă, ciufulit, cu fața trasă, palid, triumfător sub hălăciuga lui de păr brun și creț, se află Peter. Iar sora Libertine îl aduce radioasă la vechiul lui pat. Peter s-a întors din camera mortuară. Noi îl crezusem mort de mult.

Privește împrejur:

— Ei, ce mai ziceți acum?

Până și Josef trebuie să admită că vede pentru întâia oară o asemenea minune.

Treptat, unora dintre noi li se dă voie să coboare din pat. Capăt și eu niște cârje, ca să pot șontăcăi prin salon. Dar nu le prea folosesc; mi-e greu să înfrunt privirea lui Albert, când șchiopățez prin fața lui. Se uită de fiecare dată după mine, cu o expresie foarte ciudată în ochi. De aceea, trec uneori în coridor — acolo pot să mă mișc mai în voie.

În etajul de jos sunt soldați cu răni în burtă, în șira spinării și la cap sau cu amândouă picioarele amputate. În dreapta aripii, cei răniți în fălci sau intoxicați cu gaze, precum și răniți la nas, urechi și gât. În stânga aripii, orbii și ostașii cu răni la plămâni, la șolduri, la încheieturi, la rinichi, la testicule, la stomac. Numai aici poți vedea în câte locuri poate fi vătămat un om.

Doi mor de tetanos. Pielea se învinețește, mădularele înțepenesc și, în cele din urmă — mai trăiesc doar — îndelungat — ochii. La unii răniți, mădularul rănit de glonț spânzură în aer, sprijinit într-o furcă; sub rană are un lighean în care picură puroiul. La fiecare două sau trei ceasuri, ligheanul se golește. Alții zac în bandaje extensoare, având la capăt bucăți grele de metal ce trag în jos. Văd răni în mațe, veșnic pline de fecale. Furierul medicului mi-arată radiografii de oase iliace zdrobite, de genunchi și de umeri complet sfărâmați.

E de neînțeles că niște trupuri atât de ciopârțite mai au fețe omenești în care viața își urmează cursul. Și nu trebuie să uităm că acesta este numai un singur spital, un singur staționar — sunt sute de mii

în Germania, sute de mii în Franța, sute de mii în Rusia. Ce absurd e tot ce s-a scris, tot ce s-a înfăptuit, tot ce s-a gândit vreodată, dacă asemenea lucru e cu putință! Totul trebuie să fie minciună și zădărnicie, dacă o civilizație de milenii n-a fost în stare să împiedice vărsarea acestor râuri de sânge și existența acestor lagăre de tortură, răspândite peste glob cu sutele de mii. Numai lazaretul arată adevărata față a războiului.

Sunt tânăr, am douăzeci de ani; dar nu cunosc din viață decât deznădejdea, moartea, frica și îmbinarea celei mai neghioabe superficialități cu un abis de suferințe. Văd popoare asmuțite unele împotriva altora, ucigându-se tăcute, neștiutoare, tembele, docile, fără vină. Văd că mințile cele mai înțelepte din lume nascocesc arme și cuvinte, pentru a le face pe toate acestea mai rafinate și de mai lungă durată. Și, o dată cu mine, văd asta toți oamenii de vârsta mea, de aici și de dincolo, din toată lumea; o dată cu mine, suferă la fel toată generația mea. Ce vor face părinții noștri, când ne vom ridica într-o zi și ne vom înfățișa înaintea lor și le vom cere socoteală? Ce așteaptă de la noi, atunci când nu va mai fi război? Ani de-a rândul, îndeletnicirea noastră a fost aceea de a ucide — a fost prima noastră profesie în viață. Tot ce știm despre viață se mărginește la moarte. Ce poate să se mai întâmple după aceea? Și ce-o să fie cu noi?

Cel mai în vârstă din salonul nostru este Lewandowski. Are patruzeci de ani și zace de zece luni în spital, cu o rană urâtă la abdomen. Abia într-una din săptămânile trecute a ajuns să poată

umbla câte puțin, șchiopătând și cu spinarea încovoiată.

De câteva zile, e foarte agitat. Nevastă-sa i-a scris, din târgușorul polonez unde locuiește, că a încropit o sumișoară de bani, ca să-și poată plăti călătoria și să vină să-l vadă.

Acum, e pe drum și poate să pice dintr-o zi, într-alta. Lui Lewandowski nu-i mai place mâncarea; până și cârnații de purcel pe varză roșie îi dăruiește după ce-a îmbucut de câteva ori. Toată vremea umblă cu scrisoarea prin salon, fiecare a citit-o de cel puțin zece ori, ștampilele poștei au fost examinate în nu se știe câte rânduri, scrisul abia mai poate fi descifrat din cauza petelor de grăsime și a urmelor de degete și, ce e inevitabil să se întâmple, se întâmplă: Lewandowski face temperatură și cade din nou la pat.

Nu și-a văzut nevasta de doi ani. Între timp a născut un copil, pe care-l aduce cu dânsa. Dar cu totul altceva îl frământă pe Lewandowski. Nădăjduise că va fi învoit să iasă când va veni soția sa, căci e la mintea cocoșului: să-ți vezi nevasta e mare lucru, dar când o ai lângă tine după atâta vreme, ai vrea, dacă se poate, și altceva.

Lewandowski a discutat asta cu noi ceasuri întregi, căci în militarie nu există secrete în asemenea chestii. De altfel nici nu se formalizează nimeni. Aceia dintre noi care au început să iasă i-au și indicat câteva colțișoare nimerite din oraș, grădini publice și parcuri, unde nu l-ar deranja nimeni; ba unul știa chiar adresa unei odăițe retrase.

Dar la ce bun toate astea acum? Lewandowski e ținut în pat și ros de griji. Viața nu i-ar mai face nici o plăcere, dacă ar fi să scape o asemenea ocazie. Noi

îl consolăm și-i făgăduim să găsim până la urmă un aranjament care să împace și capra și varza.

În după-amiaza următoare apare soția lui, o femeie puțintică și veștejită, cu ochi speriați și neliniștiți de păsărică, purtând un soi de mantilă neagră cu horboțele și panglicuțe — Dumnezeu știe de la cine o fi moștenit această piesă de muzeu.

Murmură ceva cu glasul stins și rămâne sfioasă în prag. S-a tulburat văzând pe șase dintre noi în picioare.

— Vino, Marja, o îndeamnă Lewandowski și mărul lui Adam îi joacă frenetic sub bărbie. Poți să intri fără grijă,ăștia nu-ți fac nimic.

Ea trece de la unul la altul și dă mâna cu fiecare. Apoi ne arată copilul care între timp a făcut în scutece. Are la dânsa o sacoșă mare, brodată cu mărgele, din care scoate o fașă curată și-și primenește repede pruncul. În felul acesta a trecut peste primul moment de stingherire și cei doi soți încep să sporovăiască.

Lewandowski e foarte nervos și se uită mereu pieziș la noi, aruncându-ne priviri grozav de nefericite din ochii lui rotunzi și holbați.

Momentul e prielnic, vizita medicală a trecut, cel mult dacă o soră s-ar rătăci întâmplător prin salon. De aceea, unul din noi iese pe culoar ca să adulmece. Se întoarce și dă din cap încurajator:

— Nici țipenie de om. Spune-i nevستی-ti ce ai să-i spui, Johann — și dă-i drumul!

Cei doi soți schimbă câteva vorbe în limba lor. Femeia își înalță capul, cam rușinată, și roșește. Noi rânjim înțelegători și facem gesturi cu subînțeleles: ce importanță are! La dracu, toate prejudecățile; ele sunt făcute pentru alte timpuri; aici se află tâmplarul

Johann Lewandowski, soldat schilodit de gloanțe, și lângă el e nevasta lui; cine știe când o va mai revedea; acum vrea s-o aibă, n-are decât s-o aibă, gata.

Doi dintre noi se postează afară, la ușă, spre a opri pe surori și a le ține de vorbă în cazul în care vreuna ar trece din întâmplare. Un sfert de ceas au să facă de gardă.

Lewandowski nu poate sta culcat decât pe o parte; de aceea, unul din noi îi proptește câteva perne în spate, lui Albert i se dă să țină copilul, apoi noi ceilalți întoarcem puțin spatele, mantila neagră dispare sub pătură, iar noi jucăm scat, izbind cu zgomot cărțile și vorbind tare.

Merge strună. Eu am în mână o carte teribilă; din pricina asta aproape că-l uităm pe Lewandowski. După câțva timp, copilul începe să scâncească, deși Albert îl leagănă disperat înapoi și încolo. Apoi scârțâie și foșnește ceva, și când ne aruncăm ochii într-acolo vedem că plodul a și început să sugă din biberon și că e în brațele mamei sale. Totul s-a sfârșit cu bine.

Ne simțim acum ca făcând parte dintr-o familie mare, femeia s-a înviorat de tot și Lewandowski e learcă de nădușeală și radios.

Despachetează geanta brodată și scoate la iveală câțiva cârnați ademenitori; apoi apucă briceagul de parcă ar fi un buchet de flori și taie bucăți din ei. Cu un gest măreț, le arată spre noi și micuța femeie uscățivă trece din om în om, zâmbind fiecăruia, și împarte bucățile de salam — și e chiar drăguță acum. Noi îi spunem mamă, iar ea se bucură și ne potrivește pernele.

După câteva săptămâni, încep să mă duc în fiecare zi la institutul Zander. Acolo mi se încătărămează și mi se manevrează piciorul. Brațul e de mult vindecat.

Sosesc noi transporturi din primele linii. Pansamentele nu mai sunt de tifon, ci de hârtie albă, creponată. Feșile au devenit foarte rare pe front.

Ciotul lui Albert se vindecă frumos. Rana e aproape închisă. Peste câteva săptămâni va fi transferat la un staționar de proteze. Continuă să vorbească puțin și e mult mai serios decât înainte. Adeseori se întrerupe în mijlocul unei fraze și rămâne cu ochii în gol. Dacă n-ar fi fost împreună cu noi, de mult și-ar fi pus capăt zilelor. Acum însă a trecut peste ce era mai greu. Câteodată ne urmărește când jucăm cărți.

Capăt concediu de convalescență.

Mama nu vrea să mă mai lase să plec. E foarte slăbită. Îi merge mult mai rău decât rândul trecut.

Apoi sunt chemat la regiment și plec din nou pe front.

Despărțirea de prietenul meu Albert Kropp e grea. Dar cu vremea te deprinzi și cu astea în militărie.

XI

Nu mai numărăm săptămânile. Era iarnă când am sosit și, de câte ori cădea câte un obuz, bulgării de pământ înghețat erau aproape tot atât de primejdioși ca și schijele. Acum copacii sunt iarăși verzi. Viața noastră se deapănă când pe front, când în barăci. Într-o oarecare măsură ne-am deprins; războiul e dătător de moarte, la fel ca tuberculoza și cancerul, ca gripa și dizenteria. Numai că în război cazurile mortale sunt mai frecvente, mai felurite și mai crunte.

Gândurile noastre sunt ca lutul, plămădite de alternarea zilelor — senine când ne aflăm în repaus, lipsite de viață de câte ori intrăm în foc. Câmpuri de gropi afară și în sufletele noastre.

Toți sunt așa, nu numai noi cei de aici — ce-a fost cândva nu mai e valabil și a pierit din memoria noastră. Deosebiri create de cultură și educație s-au șters aproape cu desăvârșire și sunt de nerecunoscut. E drept că uneori prezintă avantaje — de pildă atunci când e vorba de exploatarea unor situații — dar și dezavantaje datorită faptului că stârnesc dificultăți ce trebuie înfrânte. E ca și cum pe vremuri am fi fost monede din diferite țări; acum au fost topite laolaltă și toate au aceeași stemă. Dacă vrei să vezi deosebiri, trebuie să cercetezi cu atenție materialul. Suntem soldați și numai după aceea, mult mai târziu, într-un fel ciudat și timid, individualități.

E o mare fraternitate și, datorită ei, un reflex al camaraderiei din cântecele populare, al sentimentului de solidaritate dintre pușcăriași, al întrajutorării disperate pe care-o manifestă condamnații la moarte,

se îmbină în mod bizar cu o scânteie de viață care, din încordarea și singurătatea morții, apare în mijlocul primejdiei și ne dă putința să trăim în fugă ceasurile ce ne mai sunt hărăzite, fără urmă de patetism. E ceva eroic și banal, dacă am sta să cântărim lucrul — dar cine stă să facă așa ceva?

Din pricina asta, când se anunță un atac inamic, Tjaden își înfulecă vertiginos ciorba de mazăre cu slănină, pentru că nu știe dacă peste un ceas va mai trăi. Am dezbătut ceasuri de-a rândul, între noi, dacă această comportare e justă ori ba. Kat o condamnă, spunând că te poți aștepta oricând la o rană în burtă, care e mai periculoasă, când stomacul e plin, decât atunci când este gol.

Asemenea lucruri sunt pentru noi adevărate probleme, le privim cu toată seriozitatea și nici nu s-ar putea altfel. Viața de aici, la hotarul morții, are o linie de o simplitate uriașă, se rezumă la strictul necesar; tot restul e cufundat într-un somn letargic — și asta e primitivitatea și salvarea noastră. Dacă am fi mai diferențiați, de mult am fi înnebunit, am fi dezertat sau am fi căzut. E ca o expediție în ghețurile eterne — orice manifestare a ființei omenești trebuie să slujească numai la menținerea vieții și e canalizată în mod obligatoriu în direcția asta. Tot restul e dat la o parte, pentru că ar consuma de prisos forțe utile. Este de altfel singurul mijloc de a ne salva — și de multe ori stau în fața mea însumi ca înaintea unui străin, când reflexul misterios al trecutului îmi prezintă, în ceasurile de liniște, dincolo de ființa mea, ca într-o oglindă mată, contururile existenței mele de acum, și atunci mă minunez cum de-a fost posibil ca acea inexprimabilă forță activă care se numește viață să se adapteze până și la această formă. Toate

celelalte manifestări sunt cufundate într-un somn hibernal; singură, viața stă neconținut la pândă împotriva amenințării morții — ne-a transformat în animale cugetătoare, pentru a ne dăruia arma instinctului, ne-a cufundat în apatie, ca să nu pierim în fața groazei care ne-ar copleși dacă am avea minte limpede și conștiință, a trezit în noi simțul camaraderiei, ca să nu ne prăbușim în abisul singurătății, ne-a dat indiferența omului primitiv, pentru ca, în ciuda tuturor împrejurărilor, să putem simți în orice moment tot ce e pozitiv și să înmagazinăm aceste senzații ca arme de rezervă împotriva asaltului ce ni l-ar da neantul. Trăim astfel o existență dură și izolată, de supremă superficialitate, și numai rareori câte un eveniment face să scapere scânteii. Atunci, însă, răzbește surprinzător o flacără de grea și înfricoșătoare nostalgie.

Acestea sunt momentele periculoase, care ne dovedesc că adaptarea e arbitrară, că liniștea noastră nu e reală, ci doar o uriașă încordare pentru dobândirea ei. Privind din exterior, nu ne deosebim prea mult de negrii sălbatici; dar pe câtă vreme aceștia pot fi întotdeauna așa, pentru că asta le e firea, iar încordarea minții îi ajută cel mult să se dezvolte, la noi e tocmai invers: forțele noastre lăuntrice sunt încordate nu pentru progres, ci pentru regres. Sălbaticii sunt în mod firesc și fără nici un efort așa cum sunt; la noi, același lucru e cât se poate de artificial și de forțat.

Și, cu spaimă, constatăm, noaptea, trezindu-ne dintr-un vis, covârșiți și prinși în mreje de nălucirile care năpădesc asupra noastră, ce firav e reazemul și hotarul care ne desparte de întuneric — suntem niște

biete flăcărui, anevoie ocrotite de câțiva pereți șubrezi împotriva valului de descompunere și de nebunie în care ne zbatem și, uneori, aproape ne înecăm. Atunci vuietul surd al bătăliei se transformă într-un inel care ne închide în cercul lui; ne ghemuim în noi înșine și holbăm ochii în noapte. Ca o binefacere e atunci pentru noi răsuflarea camarazilor adormiți — și, astfel, așteptăm revărsatul zorilor.

Fiecare zi și fiecare ceas, fiecare obuz și fiecare mort subțiază acest reazem slab, iar anii îl uzează repede. Bag de seamă că în jurul meu, încetul cu încetul, a și început să se năruie.

Să luăm, de pildă, nefericita întâmplare cu Detering.

Detering era un om care se ținea totdeauna foarte rezervat. Nenorocirea lui a fost că a văzut într-o grădină un cireș. Veneam de pe front și cireșul, aflat în apropierea noului nostru cantonament, s-a ivit la o cotitură a drumului, cu totul surprinzător, în lumina zorilor. N-avea încă frunze, dar era ca un unic buchet de flori albe.

Seara, nu l-am văzut pe Detering nicăieri. Când a apărut în sfârșit, avea în mână câteva crengi de cireș înflorit. L-am luat peste picior, întrebându-l dacă are de gând să meargă în peșit. Nu ne-a răspuns și s-a culcat. Noaptea, l-am auzit cotrobăind; părea că-și împachetează lucrurile. Am mirosit ceva nelalocul lui și m-am dus la el. S-a prefăcut că nu-i nimic la mijloc, dar eu i-am spus:

— Nu face vreo prostie, Detering.

— Nici gând, mi-a răspuns. Nu pot să dorm, asta-i tot.

— Atunci de ce-ai adus crengile de cireș?

— Ce, nu mai are voie omul să rupă o creangă de cireș? s-a îmbufnat și, după o clipă: Acasă am o livadă întreagă cu cireși. Când înfloresc și mă uit la ei din fânar, văd parcă un uriaș cearșaf de pat, alb ca zăpada. Acum e vremea lor.

— Poate că în curând se vor da din nou permisii. Ba s-ar putea chiar ca pe tine, ca plugar, să te trimită de tot la vatră și să te mobilizeze pe loc.

Detering dă din cap, dar e cu mintea aiurea. Când pe țărani îi frământă ceva, au o expresie ciudată — un amestec de vacă și de zeu sentimental — jumătate neghioabă, jumătate exaltată. Ca să-l îndepărtez de la gândurile lui, îi cer o bucată de pâine. Mi-o dă, fără nici o obiecție. Asta e suspect, pentru că de obicei e foarte zgârcit. De aceea, rămân treaz. Dar nu se întâmplă nimic; Detering e dimineața la fel ca în toate zilele. A băgat probabil de seamă că l-am observat. Totuși, în dimineața celei de-a treia zile, dispare. Eu îi remarc lipsa, nu spun însă nimic, ca să-i las timp — poate izbutește să ajungă la locul către care a pornit. Unii au reușit să se strecoare până în Olanda.

Totuși, la apel, absența lui nu rămâne neobservată. După o săptămână, aflăm că a fost prins de jandarmi — acești polițiști militari, huliți de toată ostășimea. Detering pornise spre Germania, ceea ce, firește, era o încercare fără sorți de izbândă; dar tot atât de bătător la ochi era că-și organizase fuga în chipul cel mai nerod cu putință; oricine putea să vadă deci că dezertarea lui fusese dictată numai de dorul de casă și că era rodul unei tulburări momentane. Dar ce pot înțelege despre asemenea lucruri niște consilieri de curte marțială la sute de kilometri înapoia frontului?

N-am mai auzit niciodată de Detering.

Dar aceste forțe periculoase, acumulate încetul cu încetul, izbucnesc uneori și într-alt chip — ca din niște cazane cu aburi, supraîncălzite. În legătură cu asta trebuie să vorbim și despre felul cum și-a găsit Berger sfârșitul.

Tranșeele noastre sunt de mult nimicite de bombardamente și avem frontul elastic, astfel că de fapt nu mai ducem războiul de poziții de până acum. După ce atacul și contraatacul s-au succedat, trecând dintr-o parte într-alta, rămâne o linie sfâșiată și se dau lupte îndârjite din pâlnie în pâlnie. La noi, prima linie e străpunsă și peste tot s-au infiltrat grupe — cuiburi în pânii — de unde se dezlănțuie încăierări.

Grupa noastră se află într-o asemenea pâlnie. Dintr-o parte ne pândesc trupe engleze, care împing flancul înapoi și ne cad în spate. Suntem împresurați. E greu să ne ridicăm; ceață și fum plutesc deasupra noastră, nimeni n-ar înțelege că vrem să capitulăm, poate că nici nu vrem — în asemenea momente nu-ți dai seama de astfel de lucruri. Auzim apropiindu-se exploziile grenadelor de mână. Mitraliera noastră bate peste tot semicercul din față; apa de răcire s-a evaporat; trecem grabnic rezervoarele din mână în mână, fiecare urinează în ele, avem astfel din nou apă și putem continua să tragem. Dar, în spatele nostru, împușcăturile se aud tot mai aproape. Peste câteva minute vom fi pierduți.

Deodată, la o foarte mică distanță, începe să pârâie o altă mitralieră. Se află în pâlnia de lângă noi; a adus-o Berger. Și, cum în același moment, începe

un contraatac din partea alor noștri, scăpăm din împresurare și luăm contact cu trupele dindărăt.

Mai târziu, ajunși într-un adăpost mai de doamne-ajută, aflăm din gura unuia dintre oamenii care au cărat cazanele cu mâncare că la o distanță de câteva sute de pași se află un câine-curier rănit.

— Unde e? întreabă Berger.

Omul îi indică locul. Berger se pregătește să plece ca să aducă dulăul sau să-l împuște. Nu mai departe decât acum șase luni istoria asta l-ar fi lăsat rece și Berger și-ar fi văzut de treabă. Acum încercăm să-l oprim. Dar el nu se lasă și pornește; enervați, spunem doar: „Țicnit!” și-l lăsăm în plata Domnului. Căci aceste isterii de front devin periculoase când omul nu poate fi trântit imediat la pământ și stăvilit în acțiunile sale. Însă Berger e o namilă de un metru și optzeci, cel mai voinic soldat din companie.

Fapta lui e într-adevăr țicnită, căci îl silește să treacă prin perdeaua de foc. Însă faimosul „trăsnet” care ne pândește pe toți cei de-aici l-a fulgerat acum pe el și l-a scos din minți. Pe alții, trăsnetul acesta îi face să se zbuciume ca niște turbați sau s-o ia la goană; ba a fost și unul care, cu mâinile, cu picioarele, cu dinții, a căutat să se îngroape cu tot dinadinsul în pământ.

Bineînțeles că, de multe ori, asemenea lucruri se și simulează; dar însăși simularea e un indiciu. Berger, care a plecat să împuște câinele, e adus înapoi cu bazinul zdrobit — și până și unul dintre oamenii care-l transportă se alege cu un glonț în picior.

Müller e mort. O rachetă luminoasă, trasă din apropiere, l-a lovit în stomac. A trăit încă o jumătate de oră cu mintea lucidă și cu dureri îngrozitoare. Înainte de-a muri, mi-a predat portvizitul său și mi-a dăruit cizmele — aceleași pe care le-a moștenit el însuși de la Kemmerich. Le încalț și-mi vin foarte bine. După mine le va căpăta Tjaden; lui i le-am făgăduit.

Pe Müller l-am putut îngropa, e adevărat, dar multă vreme nu va rămâne netulburat. Liniile noastre se retrag tot mai departe. Dincolo s-au adus prea multe regimente proaspete, engleze și americane. E o adevărată abundență de carne conservată și de făină albă. Și sunt prea multe tunuri noi. Prea multe avioane.

Iar noi suntem jigăriți și înfomețați. Hrana noastră e atât de proastă și subțiată cu atâtea surrogate, că începem să ne îmbolnăvim. Fabricanții din Germania s-au îmbogățit — nouă, dizenteria ne putrezește mâțele; prăjinile de la latrine sunt toată vremea înțesate. Celor de acasă ar trebui să li se arate aceste fețe pământii, galbene, jalnice și resemnate de aici, aceste făpturi gheboșate, cărora pântecăraia le stoarce sângele din trup și care știu, cel mult, să mai rânjească unii la alții, cu buzele crispate și încă tremurând de durere: „La ce bun să ne mai tragem pantalonii?”

Artileria noastră e redusă la tăcere — are prea puține muniții — iar țevile sunt atât de uzate, că trag nesigur și ne împoașcă și pe noi. Avem prea puțini cai. Trupele noastre noi sunt compuse din băiețandri sfrijiți care ar avea nevoie de întremare; nu pot duce o raniță în spinare, dar știu să moară. Cu miile. N-au habar de război, pornesc doar la atac și se lasă

împuşcați. Un singur aviator a secerat în glumă două companii alcătuite din asemenea băiețandri proaspăt debarcați din tren, mai înainte ca vreunul din ei să știe ce-i aia adăpost.

— În Germania n-o să mai fie în curând nici țipenie de om, spune Kat.

Am pierdut speranța că războiul se va sfârși cândva. Gândurile noastre nici nu mai ajung până la o asemenea perspectivă. Putem fi loviți de un glonț și murim; sau putem fi răniți și atunci lazaretul e următorul popas. Dacă scăpăm neamputați, încăpem azi sau mâine pe mâna unuia dintre medicii de stat-major care, cu Crucea meritului de război la butonieră, decretează:

— Cum, pentru piciorul ăsta puțin scurtat? Pe front nu trebuie să alergi, dacă ai curaj. Omul acesta e bun pentru front. La stânga-mprejur!

Kat istorisește una din anecdotele care fac ocolul frontului, din Vosgi și până în Flandra — despre colonelul-medic care, la recrutare, citește numele de pe tabel și, când apare omul, spune fără a se uita la el:

— Bun pentru front! Avem nevoie de soldați în tranșee.

Intră unul cu picior de lemn și medicul recrutor decretează din nou: „Bun pentru front!”

— Dar atunci — zice Kat ridicând glasul — omul îi răspunde: „Un picior de lemn am; dacă plec acum pe front și mi se retează capul, cer să mi se pună un cap de lemn și să mă fac medic recrutor”.

Toți suntem extrem de satisfăcuți de acest răspuns.

Or fi existând și medici buni, și mulți și sunt; dar la sutele de revizii prin care trece, fiecare soldat

încapă cel puțin o dată pe mâna unuia dintre acești numeroși creatori de eroi, care se străduiesc să transforme pe lista lor cât mai mulți inapți definitiv și inapți provizorii în apți pentru front.

Circulă multe asemenea anecdote și unele sunt și mai mușcătoare. N-au însă nimic de-a face cu răzvrătirea și cu defetismul; sunt sincere și spun lucrurilor pe nume; căci în militarie există multă înșelăciune, nedreptate și ticăloșie. Nu e oare de ajuns că, totuși, regiment după regiment intră în lupta aceasta din ce în ce mai lipsită de orice speranță și că se dă atac după atac de pe un front care se retrage și se fărâmițează tot mai mult?

Tancurile, la început subiect de batjocură, au devenit o armă de bază. Se apropie, blindate, în șir lung, și întruchipează pentru noi, mai mult decât orice altceva, grozăvia războiului.

Tunurile care ne bombardează concentric sunt invizibile, șirurile de atac ale inamicului sunt oameni ca și noi — însă tancurile acestea sunt mașini, șenilele lor se rotesc nesfârșit ca și războiul: nimicesc totul, când alunecă nesimțitoare în pâlnii și urcă apoi din nou, irezistibil — o flotă de cuirasate, numai urlet și fum, monștri de oțel care nu pot fi vătămați și strivesc morți și răniți... Ne chircim când apar, ne ghemuim în pielița noastră subțire. În fața forței lor uriașe, brațele noastre devin fire de paie, iar grenadele noastre de mână, chibrituri.

Obuze, aburi de gaze, flotile de tancuri — sfârtecăre, mistuire, moarte.

Dizenterie, gripă, exantematic — icnet, ardere, moarte.

Tranșee, lazaret, groapă comună — alte posibilități nu există.

În cursul unui atac, cade Bertinck, comandantul companiei noastre. A fost unul din acei admirabili ofițeri de front care se găsesc în prima linie oriunde situația e mai complicată. Doi ani a stat în mijlocul nostru fără să fie măcar rănit serios; trebuia deci să-i vină și lui odată rândul.

Suntem într-o pâlnie, împresurați din toate părțile. Împreună cu fumul prafului de pușcă vine spre noi duhoare de ulei sau de petrol. Descoperim doi oameni cu un aruncător de flăcări; unul duce lada în spinare, iar celălalt ține furtunul din care țâșnește focul. Dacă ajung destul de aproape de noi, ca flăcările să ne atingă, suntem pierduți, căci înapoi, din pricina încercuirii, nu ne putem da.

Deschidem focul împotriva lor. Totuși ei se apropie mai mult și situația devine gravă. Bertinck e cu noi în pâlnie. Văzând că nu-i nimerim — ceea ce e și firesc, căci la un bombardament atât de violent trebuie să avem grijă de propria noastră piele — ia o armă, iese din groapă și ochește culcat, sprijinit în coate. Trage — în același moment un glonț se izbește de ceva — Bertinck e atins. Rămâne totuși culcat și continuă să ochească — o dată ia arma de la ochi, dar îndată după aceea țintește din nou; în sfârșit auzim detunătura. Bertinck lasă arma jos, zice: „Bine!” și se târăște înapoi. Unul din aruncătorii de flăcări, cel din spate, e rănit, cade, furtunul scapă din mâna celuilalt, focul țâșnește în toate părțile și omul e înghițit de flăcări.

Bertinck e rănit la piept. După câteva minute, o schijă îi sfărâmă bărbia. Aceeași schijă mai are puterea să sfâșie șoldul lui Leer. Leer geme și se

proptește în brațe, își pierde repede tot sângele, nimeni nu-i poate veni în ajutor. După câteva minute, se înmoaie ca un burduf deșertat și se face mototol. La ce îi mai folosește acum că la școală a fost un matematician atât de bun?

Lunile se înșiruie unele după altele. Vara anului 1918 e cea mai grea și mai sângeroasă. Zilele se înfiripă ca niște îngeri înveșmântați în aur și albastru, inexplicabili deasupra cercului distrugerii. Toți cei de-aici știm că pierdem războiul. Nu se vorbește prea mult despre lucrul acesta, vedem doar că ne retragem și că nu vom mai putea ataca după această mare ofensivă; nu mai avem oameni și nu mai avem muniții.

Totuși războiul continuă — și soldații continuă să moară...

Vara anului 1918... Viața, cu toată înfățișarea ei sărăcăcioasă, nu ni s-a părut niciodată atât de ispititoare ca acum: — macul roșu de pe câmpul din fața cvartirelor noastre, gâzele lucioase de pe firele de iarbă, serile calde în odăile umbrite și răcoroase, copacii negri, misterioși, din amurg, stelele și clipocitul apei, visele și somnul îndelungat — o! viață, viață, viață!

Vara anului 1918... Niciodată nu s-a suferit în tăcere mai mult decât acum, în clipa plecării pe front. Zvonurile frenetice și ațățătoare despre armistițiu și pace, care au apărut, tulbură inimile și fac plecarea mai grea ca oricând.

Vara anului 1918... Niciodată viața din primele linii n-a fost mai dureroasă și mai cumplită ca în ceasurile de bombardament din zilele acestea, când

fețele noastre palide răsar din noroi și mâinile ne sunt încleștate într-un unic: „Nu! Nu! Nu acum! Nu în ultima clipă!”

Vara anului 1918... Adiere de speranță care suflă peste câmpiile pârjolite; febră delirantă, amestec de nerăbdare și decepție; fiori dureroși ai morții; întrebare mai presus de înțelegerea omenească: De ce? De ce nu se sfârșește odată? Și de ce flutură totuși zvonurile acestea despre sfârșit?

Sunt atât de mulți aviatori aici și au atât de multă siguranță, încât vânează și oameni izolați, unul câte unul, ca pe niște iepuri. Fiecărui avion german îi corespund cel puțin cinci aparate engleze și americane. Fiecărui soldat german, flămând și obosit, din tranșee, îi corespund cinci ostași proaspeți și vânjoși pe frontul inamic. Fiecărei pâini cazone germane îi corespund dincolo cincizeci de cutii de conserve de carne. Nu suntem învinși, căci avem ostași mai buni și mai încercați; suntem doar striviți și împinși înapoi de marea superioritate numerică a inamicului.

Au trecut câteva săptămâni de ploi — cer cenușiu, pământ cenușiu chiftind de apă, moarte cenușie. Când pornim spre primele rânduri, umezeala ne pătrunde prin mantale și uniforme — și rămâne acolo tot timpul cât stăm în tranșee. Nu reușim să ne uscăm. Aceia dintre noi care mai au cizme le căptușesc sus cu săculețe de nisip, pentru ca lutul apos să nu poată pătrunde atât de repede în carâmbi. Puștile prind coajă, uniformele prind coajă, totul e lichefiat și curge — o masă mustoasă, jilavă, cleioasă de pământ, în care licăresc băltoace galbene cu

rotocoale roșii de sânge și unde morții, răniții și supraviețuitorii se scufundă încet.

Vijelia ne biciuiește, grindina de schije smulge din împetrișarea de cenușiu și galben țipetele ascuțite, ca de copii, ale celor loviți, iar noaptea, viața sfâșiată geme din ce în ce mai stins, gata-gata să amuțească.

Măinile noastre sunt pământ, trupurile noastre humă, iar ochii noștri scursori de ploaie. Nu știm dacă mai trăim.

Apoi zăpușeala se năpustește ca o meduză, umedă și grea, în gropile noastre — și într-una din aceste zile de vară târzie, aducând mâncarea, cade Kat. Suntem singuri, numai noi doi. Îi leg rana; fluierul piciorului pare a fi sfărâmat. A fost împușcat în os și Kat geme deznădăjduit:

— Tocmai acum... tocmai acum!

Îl consolez:

— Cine știe cât o să mai țină tărașenia! Deocamdată tu ai scăpat.

Rana începe să sângereze violent prin bandaj. Aș încerca să aduc o brancardă, dar nu pot să-l las pe Kat singur. De altfel nici nu știu dacă există vreun post sanitar în apropiere.

Kat nu e prea greu; de aceea îl iau în cârcă și plec cu el către spatele frontului, la punctul de pansare.

În drum, facem de două ori popas. Din pricina scuturăturilor, Kat are dureri mari. Nu vorbim mai nimic. Eu mi-am descheiat gulerul de la tunică și suflu greu, asud și fața mi-e umflată de oboseala căratului. Totuși stăruiesc să mergem mai departe, fiindcă terenul e periculos.

— Crezi c-o să poți, Kat?

— N-am încotro, Paul.

— Atunci hai.

Îl salt în sus, el se sprijină pe piciorul nevătămat și se ține de un copac. Apoi apuc cu băgare de seamă piciorul rănit, Kat își face vânt, iar eu iau sub braț și genunchiul piciorului sănătos.

Drumul devine mai anevoios. Uneori, țiuind, se apropie câte un obuz. Înaintez cât pot de repede, căci sângele din rana lui Kat picură întruna. Ne e foarte greu să ne ferim de proiectile, pentru că, înainte de a ne putea adăposti, au și trecut.

Ca să mai răsuflăm oleacă, ne pitulăm într-o pâlnie mică. Îi dau lui Kat ceai din bidonul meu. Fumăm câte o țigară.

— Așa, măi Kat — spun mâhnit — iată că acum tot trebuie să ne despărțim.

El tace și se uită la mine.

— Îți mai aduci aminte, Kat, cum am rechiziționat găscă? Și cum m-ai scos din foc când eram încă boboc și am fost rănit pentru prima oară? Atunci, ce-am mai plâns; sunt aproape trei ani de când s-a întâmplat.

El dă din cap.

Teama de singurătate începe să mă roadă. După ce-l vor duce pe Kat, nu voi mai avea nici un prieten aici.

— Kat, dacă s-o face cu-adevărat pace înainte de întoarcerea ta aici, trebuie să ne revedem neapărat.

— Crezi c-o să mai fiu vreodată apt pentru front — cu osul ăsta spart? întrebă el cu amărăciune.

— O să-l vindecî în tihnă. Încheietura n-are nimic. Și poate că tot vom reuși să ne întâlnim.

— Mai dă-mi o țigară, zice el.

— Poate că după război o să putem înjgheba ceva împreună, Kat.

Sunt foarte trist; e cu neputință ca prietenul meu Kat — Kat cu umerii căzuți și cu mustața moale și rară, Kat pe care-l cunosc în alt chip decât pe oricare alt om, Kat cu care am fost împreună în toți acești ani — e cu neputință să nu-l mai văd niciodată pe Kat.

— Dă-mi adresa ta de acasă, Kat, pentru orice eventualitate. Și iat-o și pe a mea; ți-o scriu aici.

Îi vâr bilețelul în buzunarul de la piept. Ce părăsit mă simt de pe acum, deși Kat e încă lângă mine! Să mă împușc repede în picior, ca să pot rămâne cu el?

Kat scoate deodată un gălgâit și se face verde și galben la față.

— Să mergem! bâiguie.

Sar în picioare, arzând de dorința de a-l ajuta, îl salt în spinare și o iau din loc cu pași rari și întinși, ca într-o cursă de durată, pentru ca piciorul să nu i se bălăbănească prea tare.

Gâtul mi-e uscat, pete roșii și negre îmi joacă în fața ochilor când, după un marș îndârjit și fără cruțare, ajung în sfârșit la postul sanitar.

Acolo mă năruie în genunchi, am totuși încă destulă putere să cad în partea unde se află piciorul sănătos al lui Kat. După câteva minute, mă ridic încet. Picioarele și mâinile îmi tremură cumplit; trebuie să fac o efortare ca să-mi găsesc bidonul și să iau o înghițitură. Buzele îmi pâlpaie pe când beau. Dar zâmbesc — Kat e la adăpost.

După câțva timp, deosebesc un amestec tulbure de glasuri ce-mi pătrunde în urechi.

— De oboseala asta te puteai scuti, zice un sanitar.

Îl privesc fără a înțelege. Sanitarul îl arată pe Kat:

— Nu vezi că e mort?

Nici acum nu pricep.

— E rănit la fluierul piciorului, îi explic.

Sanitarul se oprește:

— Da, firește, și acolo.

Mă sucesc. Ochii îmi sunt încă tulburi; m-a trecut un nou val de sudori și broboanele îmi curg peste pleoape. Le șterg și mă uit la Kat. Stă nemișcat.

— Leșinat, zic eu repede.

Sanitarul fluieră încet:

— Las' că mă pricep eu mai bine. E mort. Fac orice prinsoare.

Scutur din cap:

— Imposibil! Acum zece minute am mai vorbit cu el. E leșinat.

Măinile lui Kat sunt calde; îl apuc de umeri ca să-l frecționez cu ceai. În aceeași clipă îmi simt mâinile umede. Când le scot dindărătul capului său, sunt pline de sânge. Sanitarul fluieră din nou printre dinți:

— Ai văzut?

Fără știrea mea, pe drum, Kat a fost lovit de o schijă în cap. E o găurică minusculă; trebuie să fi fost o schijă mică de tot, rătăcită de cine știe unde. Dar a fost de ajuns. Kat e mort. Mă ridic încet.

— Vrei să-i iei livretul și lucrurile? mă întrebă frunțașul.

Dau din cap și mi le dă.

Sanitarul e uimit:

— Sunteți cumva neamuri?

Nu, nu suntem neamuri. Nu, nu suntem neamuri.

Umblu? Mai am picioare? Înalt ochii, îi rotesc împrejur și mă învârtesc împreună cu ei, în cerc, în cerc, până ce mă opresc. Totul e ca de obicei. Numai soldatul Stanislaus Katczinsky e mort.

După aceea, nu mai știu nimic.

XII

E toamnă. Dintre oamenii vechi n-au mai rămas mulți aici. Eu sunt ultimul dintre cei șapte din clasa noastră.

Toți vorbesc de pace și armistițiu. Toți așteaptă. Dacă va fi din nou o decepție, oamenii se vor prăpădi; speranțele sunt prea puternice, nu mai pot fi spulberate fără să se producă o explozie. Dacă nu se va face pace, va izbucni revoluția.

Am paisprezece zile de repaus, pentru că am înghițit ceva gaze. Stau toată ziua la soare, într-o grădiniță. Armistițiul nu mai e departe; acum sunt și eu convins. Atunci vom pleca acasă.

În acest punct, gândurile mele se poticnesc și nu vor să meargă mai departe. Ceea ce mă atrage cu toată puterea spre casă și totodată mă așteaptă acolo sunt sentimentele. E pofta de a trăi, e dragostea de patrie, e legea sângelui, e beția rămânerii în viață. Dar nu sunt țeluri.

Dacă ne-am fi întors la vetre în 1916, desigur că vehemența suferințelor noastre și a evenimentelor trăite până atunci ne-ar fi făcut să dezlănțuim o furtună. Întorcându-ne acum, suntem obosiți, destrămați, secătuiți, dezrădăcinați și fără speranțe. Nu ne vom mai putea adapta.

Nici nu vom fi înțeleși — căci înaintea noastră avem o generație care a trăit, ce-i drept, împreună cu noi, anii de aici, dar care a avut pe vremuri cămin și profesie și se întoarce acum la vechile ei rânduieli, unde va uita războiul — iar după noi crește o generație, asemenea nouă în trecut, dar care ne va fi străină și ne va da la o parte. De altfel, noi ne suntem nouă înșine de prisos; vom crește, unii se vor adapta,

alții se vor supune, iar mulți vor fi dezorientați — anii se vor scurge și în cele din urmă ne vom duce de râpă.

Dar poate că toate lucrurile la care cuget acum pornesc numai din melancolie și depresiune și se vor risipi de îndată ce mă voi afla sub plopii de acasă și voi asculta fâșâitul frunzișului lor. Nu se poate să fi dispărut toată acea dulceață care ne-a tulburat, tot ce a fost nebulos, uluitor, în devenire, miile de fețe ale viitorului, melodia din vise și cărți, foșnetul femeii și presimțirea ființei ei; nu se poate ca toate acestea să fi pierit în urletul bombardamentelor, în deznădejdea noastră și în bordelurile soldățești.

Copacii de aici sunt bălțați și aurii, boabele sorbilor presară pete roșii în frunziș, șoselele aleargă albe spre orizont, iar în cantine zbârnâie, ca în niște stupi, zvonurile de pace.

Mă ridic.

Sunt foarte calm. Lunile și anii pot veni; nu-mi vor mai lua nimic, n-au ce să-mi mai ia. Sunt atât de singur și atât de lipsit de speranță, că pot aștepta fără teamă venirea lor. Viața care m-a purtat de-a lungul acestor ani e încă în mâinile mele, în ochii mei. Nu știu dacă am încheiat toate socotelile cu ea. Dar câtă vreme va mai exista, va căuta să-și facă drum — fie că va voi, fie că nu — acel ceva ce spune în mine „Eu”.

A căzut în octombrie 1918, într-o zi care s-a scurs atât de liniștit pe întregul câmp de luptă, încât comunicatul oficial s-a putut mărgini la fraza: „Nimic nou pe frontul de vest”.

A fost găsit cu fața în jos, răsturnat în țărână, ca și cum ar fi dormit. Când l-au întors, au văzut că nu s-a chinuit mult; trăsăturile lui aveau o expresie atât de senină, încât părea aproape mulțumit.